

R. H. K. I. 1552

R. H. K. I. 1552

Tells.

JOH. AMOS COMENII.
JANUA
LINGVÆ LATINÆ

referata aurea.

Sive

SEMINARIUM

Lingvæ Latinæ & Scientiarum
omnium.

HOC EST

Compendiosa LATINAM & aliam quamlibet Lingvam, una cum Scientiarum & Artium fundamentis, perficiendi Methodus sub Titulis centum, Periodis mille comprehensa.

ET

In usum Scholæ Varadiensis, juxta Felgarum editionem postremam, accuratam & auctam in Hungaricam Lingvam translata,

Per

STEPHANUM BENIAMIN SZILAGTI
ejusdem Scholæ Rectorem.

Et nunc

In usum Scholæ DEBRECINÆ recusa.
Æstimat ut sapiens precio, non pondere gemmas:
Utilitate probat, sic quoque mentis opus.

DEBRECINÆ

Apud GEORGIUM VINTZE. 1700.

INSTITUTIO

DIDACTICA

*De usu & ratione docendi Januam
Lingvæ Latinæ.*

Lector amice: qui nucleum esse vult, nucem frangat oportet, inquit COMENIUS noster. Si quis ergo nucleum Januæ lingvarum esse cupit; usum ejus modumque docendi, ante omnia perdisceat oportet. Usum primò indicabimus breviter, deîñ modum docendi. 1. Quod rerum totius naturæ, artis, nec non scientiarum nomina, brevibus comprehendantur sententiis in hac Janua, magnum ingenii & memoriæ levamen est: nuda enim vocabula, prout in lexicis & nomenclaturis describuntur, difficulter admodum ediscuntur, & longè difficilior memoria retinentur: Quia non informant judicium. 2. Res ipsæ cum vocabulis docentur hæc & explicantur, divino quodam combinationis artificio. 3. Omnium rerum definitiones, genera, species, differentias, interdum causas efficientes, formas & fines earum ac proprietates in hoc libello reperire licet. 4. Quod verò methodum attinet, generalia specialibus,

naturalia artificialibus atque moralibus, præmittuntur eleganti ordine, adeoque tituli singulorum capitum sunt veluti genera, specierum in isto capite occurrentium. 5. Si quis hanc Januam accuratè, ac distinctè legere, vocesque in ea occurrentes eleganter pronunciare, noverit; omnes alios libros accuratè legere, & inter loquendum voces eleganter pronunciare poterit. 6. Qui omnes voces hujus libelli Ethymologicè examinare, constructionumque syntacticarum regulas & rationes reddere sciverit, optimus erit Grammatista, nec hæsitabit in lectione bonorum authorum. 7. Phrasium quoque copiam hinc elicere, & easdem variare poterit bonus præceptor. 8. Occasiones historiæ tam naturalium, quàm artificialium & moralium, tot sunt ferè, quot voces peculiares. 9. Si vocum origines, per totam Januam pueris inculcet fidèlis Magister; magnam discipuli Græcarum vocum cognitionem comparabunt, intimamque & formalem vocum significationem ex derivationibus illis ediscunt. 10. Exercitiorum denique styli, tam ligati quàm soluti uberrima seges in hac reperitur Janua. Tantos nempe usus habet exigua iste libellus! quem si quis memoria teneat, & perfectè loqui, & de cunctis rebus eleganter disserere poterit.

Porro docendi modus hanc Januam, pro discipulorum captu & varietate diversus est. Nos pro diversitate quatuor classium, Grammaticæ, Syntacticæ, Poeticæ ac Rhetoricæ, ita nunc docemus & impofterum docebimus DEO volente. In classe Grammaticæ Grammaticè: Id est, Grammaticum ejus usum demon-

mostramus hoc modo: 1. Certum quotidie pensum proponimus; illud clarè, distinctè & eleganter prælegimus; accuratam vocum prononciationem, vocis moderationem, punctorum denique rationem observantes ubique. 2. Discipulos idem pensum clarè, distinctè, & eleganter, perlegere, accuratam prononciationem, vocis moderationem, punctorumque rationem observare jubemus. 3. Singulas voces quid significent, explicamus, ut cum vocibus res ipsas intelligant: ignota illis & nondum visa, demonstramus ad oculum, si fieri secus non possit, per figuras & imagines. 4. Stylum ex eadem prælectione hungaricum periphrasticè exhibemus. 5. In examine, testâ manibus translationis Hungaricæ columnâ, per singulas voces & sententias exponere jubemus. 6. Singulas voces per accidentia octo partium orationis deducimus. 7. Derivationes vocum & origines cum formali vocum significatione indicamus. 8. Faciliores constructionû formulas pueris proponimus, & regulis applicamus, ut eos ad classem Syntacticam præparemus. 9. Pensum quotidianum altero quovis die, totius autem septimanæ, singulis diebus Mercurii & Sabbathi, promptâ memoriâ recitare jubemus. 10. Eandem Januam interdum clarè ac distinctè, ac si perorarent, proponere & pueriles disputationes exercere inter se præcipimus. Exemplum hîc ejusmodi examinis Grammatici addere, supervacaneum esse puto; cum sciam hunc modum examinandi, vulgarem & omnibus notum esse. Origines autem vocum Præceptores inquirere possunt, in Lexico Ethymologico Matthiæ Martini, Bee-

manni, Coldingii, Mochingeri, Indici Januæ Lingvarum editionis Dantiscanæ, & aliis hujusmodi libris. Pensum verò illud Januæ Lingvarum ita disponimus in Classe Grammatica, ut intra spatium unius anni, totam absolvere possint.

In classe verò Syntactica, eandem Januam docemus tali processu: 1. Cum in classe Grammatica, bona ex parte contextum Januæ perdidicerunt pueri, duplum pensum resumimus ut semi-anno totam absolvere possimus, eamque rursus, clarè, distinctè, & eleganter prælegimus. 2. Res ipsas vicissim clarius paulò, & uberius quàm antea explicare pergimus, ut eadem quæ antehac perceperant, in memoriam revocent. 3. Stylum duplicem, aliquanto graviolem, Hungarico-Latinum, & Latino-Hungaricum, ex eodem penso, quotidie exhibemus & corrigimus. 4. Phrasas occasione verborum elicimus Latinas & Hungaricas, easdem quæ sunt in Janua, periphrastice exponimus & circumscribimus. 5. Difficiliores etiam quæstiones Ethymologicas inferimus ex animi, cum difficiliorum necessitas verborum postulat. 6. Syntacticè construimus, & easdem constructiones variamus. 7. Chrias & breves materias carminum quoque majoribus, qui promovendi erunt in classem Poeticam, ut jam ipsi volitare ac judicium inventionibus exercere queant, exhibemus. 8. Singulis diebus Mercurii, & Sabbathi, post exercitium Catecheticum, aliquos perorare jubemus, ex charta solum, ne fatigentur tenera ingenia: ut actionem & pronunciationem oratoriam à teneris annis ediscant. 9. Textum Januæ Latinum, hic etiam

iam à memoria puerorum fideliter exigimus. 10. Interdum recreationis ergò de hac vel illa materia, ex tempore disserere jubemus discipulos, bonorum Authorum quoque fructuosam lectionem commendamus: elegantiarum item, & modorum loquendi formulas, consignandi & in usum convertendi artificium ostendimus.

LECTIO LECTA VALET DECIES REPETITA PLACEBIT.

In classe Poëtica etiam veluti cynosuram Deo volente, habebimus eandem Januam lingvæ Latinæ, tali ordine. 1. Idem pensum resumemus quotidie, quod in Syntaxi, ut eodem spatio semeltri cursum Poëtici absolvere queamus. 2. Idem pensum semel perlegemus, & explicabimus Poëtice; Mythologias videlicet Poëtarum ex rebus naturalibus artificialibus & moralibus enarrantes, juxta Natalis Comitii manu ductionem. 3. Phrasas Poëticas eliciemus & variè circumscribimus. 4. Syllabarum quantitates per singulas voces examinabimus, secundum præcepta Emanuelis, versibus comprehensa, quos postremæ editioni Grammatices Alvincianæ inseruimus. 5. Materias carminis ex eodem penso binas dabimus: Interdum & Poëmatum, ut versibus perorare discant. 6. Inventiones Poëticas ex eadem Janua ostendimus. 7. Materias quoque acuti Epigrammatis, de hac vel illa re jucunda, exhibebimus, ut extemplo epigramma faciant. 8. Historias animalium, herbarum, arborum, &c. rerum artificialium, & moralium &c. crebras inferemus, (hic nos juvabit egregiè officina Poëtica Ravisii,) ut ex iis copiam inventionis Discipuli comparare

parare possint. 9. Enarrationem *Allici* cuiusdam Poëtae subjungemus. 10. Imitationem Poëticam in Epigrammatibus & Poëmatibus componendis, ostendemus.

Tandem in classe Rhetorica, præceptis Rhetoricis eandem adjungemus Januam, hoc modo: 1. Toties repetitum Januæ textum exigemus, ut eò firmitus inhzereant formalia verba. 2. Juxta ordinem capitum, ut hic etiam spatio semestri Januam percurrere queamus, singulis diebus, singulas oratiuncularum dabimus materias in diversis causarum generibus. 3. Oratiunculas illas postquam composuerunt corrigemus. 4. Eisdem diebus Mercurii & Sabbathi declamare jubebimus. 5. Enarrationem & resolutionem alicujus Ciceronianæ orationis annexemus. 6. Imitationem oratoriam quoque exercebimus. 7. Examen reale instituemus; rerû definitiones, genera, & causas proponendo per quæstiones. Ex. g. Sit nobis pensum unius diei, caput tertium, De Elementis. Illud realiter ita examinabimus. Quid sunt elementa? p. 28. Sunt simplicia corpora ex quibus cõposita vel mixta exsurgunt. Ubi est Genus Elementorum? Corpora. Ubi Differentia? Simplicia. Quis est finis elementorum? Ut inde cõposita vel mixta exsurgant. Quis est effectus elementorum? Quod omnia reliqua ex iis constant: quod ex iis generentur: iis nutriantur; in eadem dum corumpuntur, resolvantur. p. 29. & 30. Quæ fuit materia elementorum? Confusum chaos. p. 23. Quis fuit causa efficiens? Deus, qui ineffabili suâ omnipotentia omnia creavit ex nihilo. p. 18. Quomodo creavit Deus elementa? Ante omnia Deus in quatuor species dissepavit ac segregavit confusum istud chaos. p. 23. Quot sunt speci-

es elementorum? Quatuor. p. 23. Quæ? Ignis, Aër, Aqua, Terra, Quid est ignis? Est elementum. Sed quale? Tenuissimum vel subtilissimum, lucidum & calidum. p. 24. Quot sunt proprietates essentielles Ignis? Tres. Quæ? Ut sit subtilissimus, lucidus & calidus. Quid est Aër? Est elementum tenue, pellucidum & tepidum. p. 25. Quot sunt proprietates Aëris? Tres. Quæ? Ut sit tenuis, pellucidus & tepidus. Quid est Aqua? Est elementum fluidum & frigidum. p. 26. Quæ sunt ejus proprietates? Fluidam & frigidam esse. Quid est Terra? Est elementum solidum, quæ sub Aqua manfit veluti sedimentum crassum. p. 27. &c. Totam hanc Januam ita esse contextam, ut rerum definitiones, genera & differentias eruere possint boni præceptores, fidem faciet vel unica periodus 357. ubi quot voces tot gëmæ. ex. g. Quid est scientia? Est vera rei apprehensio. Quid est error? Est falsa rei apprehensio. Quid est opinio? Est debilis rei apprehensio. Quid est suspicio? Est ex conjecturis veniens rei apprehensio. Quid est dubitatio? Est vacillans rei apprehensio. Quid est hallucinatio? Est impedita rei apprehensio. Quid est ignoratio & inscitia? Est nulla rei apprehensio. 8. Problemata & varias quæstiones ad ventillandum proponemus, ut modos argumentandi & Logicè disserendi ostendamus, discipulosque manuducamus ad Philosophicum ac Theologicum studium. Atque hæc est ratio docendi, quam nos in hac Schola nostra, secundum distinctas classes, observabimus; si Deus vires & vitam sufficiat. His vale Lector amande, nostrisque laboribus fave.

Ad Auctorem
JANUÆ LINGVARUM
RESERATÆ,

Virum Clariss. Eruditissimumque,
Dn. J. A. C.
Pro Scholis optima facillimaque sollicitè
meditantem.

Nescio dexterius referari Janua Lingvæ
Instituis quàm tu, quâ ratione queat.
Inducis penitus simul ad conclavia Rerum,
Quas velut occlusas continet una domus.
Nempe libellus habet tuus iste vocabula quævis,
Cum rerum serie perbene dispositâ.
Sic pulchre Lingvam, studium fuit erudiisse,
Ne fuerit mentem pascere cura minor.
Agnoscent satis id doctique probique: Deusq;
Quod feris, id nutû grandiet ipse suò.

scribebat
applaudente animo
G. V. S. S. Th. D.

JANUA

JANUA
LINGVÆ
Latinae reserata
Aurea.

I. Introitus.

1. **S**alve Lector amice.
2. **S**i rogas quid sit
eruditum esse? respon-
sum habe, nosse rerum
differentias, & posse u-
nû quodq; suo designare
vel insignire nomine.

3. Nihilne præterea?
Nil certè quicquam.

4. Totius eruditionis
posuit fundamentum,
qui nomenclaturam re-
rum naturæ & artis per-
didicit.

5. Sed (atqui) id diffi-
cile forsân?

6. Est: si invitatus fece-
ris, aut præveniente &
præconceptâ imagina-
tione te ipsum terrueris.

7. Tandem, si quid a-
spiratus eris, initio erit.

8. Annon & literarum
characteres ac ductus
pueris primo intuitu mi-

A' DEAK
NYELVNEK
aranyas ki-nyittatór
AJTÁJA

I. Bé-menetel.

1. Egéséggel olvasó Barátom!
2. Ha kérded mi legyen tudó-
sodnak lenni? ez legyen tenéked fe-
leleted, esmérni a dolgoknak lü-
lömbségét, és akarmit az önnön
maga nevének meg-jegyezhetni és
nevezhetni.

3. Nintsené azonkívül semmi?
Nintsen bizonyára semmi.

4. Az egész tudományoknak fun-
damentumát (fenekét) vetette
az, a ki nevének elő-fzamlálását a'
természetben és a' méltóságban
lévő dolgoknak meg-tanulta.

5. De (ha) nehéz dolog az
talám?

6. Ugy van: ha kénytelen tse-
lekedsz, avagy ha idején és előve
bévett képző vélekedésséddel te
magadat el-rettented.

7. Végezetre, ha mi darabos
nehézsége léfzen-is, egy először
léfzen.

8. Avagy a' betűknek jegyez-
getéfi-is és vonogatáfi a' gyermek-
keknek első tekintettel álmélko-
ra mon-

ra monstra & portenta videntur?

9. Ast ubi paululum impenderint operæ, ludum & jocum esse animadvertunt.

10. Idem in omni re evenit, ut aspectu exterioris operosa appareat.

11. At si aggredi pergas, nihil est quod non cedat, & se subdet ingenio.

12. Quicupit, capit omnia.

13. Agedum itaq; quifquis es, sperare te jubeo, desperare veto.

14. En, vide exiguum hoc opusculum.

15. Hic tamen (quod sine jactantia dico) universum mundum exhibeo; totâque Latînam linguam, per infinitarum rerum praxin, velut in breviario seu enchiridio ostendam.

16. Tenta, quæso, evolve & edisce aliquot has pagellas.

17. Facto hoc, oculatum te ad omnia humanitatis studia reipsâ temperies.

dásra méltó tsudáknak és szörnyű dolgoknak nem láttzanaké?

9. De midőn valami kevés munkát töltöttek el rajta, játéknak és tréfának lenni ezekben veszik.

10. Azon történik minden dologban, hogy külső tekintettel terhesnek tetsék.

11. De ha hozzá fogsz kezdeni, semmi nintsen a' mi ne engedgyen, és magát az elmének alája ne vessé.

12. A' ki kíván, meg fog mindenekei.

13. Nofszja tehát akar ki légy jó reménységgel biztatlak téged kétségben esni tiltalak.

14. Imé, lásd meg e' kisded munkáskát.

15. Itt mindazáltal (mellyet kérdés nélkül mondok) e' széles világot ki-adom; és az egész Deák nyelvet, vég nélkül való dolgoknak gyakorlási által, mint edgy rövid jegyző könyvben avagy kézben forgo kisded könyvtékében meg-muratom.

16. Probáld-meg, kérlek, forgasd által és tanuld meg ez edgy-néhány leveletskéket.

17. Ezt meg-tselekedvén, fölnyílt szemes vóltodtat minden tiszteltetéses tudományokra valóssággal meg tapasztaold. II,

II. De ortu & creatio- ne mundi.

18. Deus in effabili sua omnipotentia creavit omnia ex nihilo.

19. Principio enim expandit extenditq; vastissimam abyssum, & spatium, ubi coelum & terra existunt.

20. Ac complevit seu replevit eam tenebricosa quadam & informi caligine.

21. Ex qua tanquam materia figuravit formavitque creaturas corporeas, distinctas formis, & vestitas accidentibus variis, prout cujusque ideam intra se conceperat.

22. Inplantavitq; cuiq; naturam suam, id est, vim observandi assignatum locum, modum genusque suum.

III. De Elementis.

23. Ante omnia verò confusum istud chaos juxta densitatis & raritatis gradus, in quatuor

II. E' világnak eredetiről és teremtéséről.

18. Az isten az ő ki-beszélhetetlen mindenhatóságával teremtet mindenekei semmiből.

19. Mert edgy először kiterjesztett és ki-félesztett edgy iszfonyu mélységet, és helyet ahol az ég és a' föld vannak.

20. Es meg-töltötte avagy be-töltötte azt néminémű sötét és képtelen homállyal.

21. Mellyből mint edgy materiából (anyai dologból) ábrázolt és formált testes teremtet állatokkat, formával (képpel) meg-külömböztetteket, és külömb külömb-féle külső tulajdonságokkal fel-ruháztattakat, a' mint mindeniknek idijáját (képi) ő magában el-gondolta vala.

22. Es mindenikben plántálta (óltotta) az ő természetit, az az, meg-tartására való erőt az ő neki rendeltetett helyének, módgyának, és az ő nemének.

III. Az éltető állatokról.

23. Mindeneknek előtte pedig azt az elegyes zürzavart az ő sürűségének és ritkaságának gráditsi szerint, négy külömböspecie,

species dissepavit ac
segregavit.

24. Tenuissimā subti-
lissimāq; partem fecit lu-
cidam & calidam, & ap-
pellavit ignem seu lucē.

25. Aliam iterum te-
nuem, pellucidam & tepi-
dam, dixit aërem.

26. Tertia portio flu-
ida & frigida, fuit aqua.

27. Sub qua mansit se-
dimentum crassum, li-
mus seu terra.

28. Atque hæc sunt
simplicia corpora, ex
quibus composita vel
mixta exsurgunt.

29. Omnia enim reli-
qua ex his constant.

30. Quippe ex iis ge-
nerantur, iis nutriuntur,
in eadem, dum corrum-
pantur, resolvuntur.

IV. De Firmamento.

31. Altra sunt ceu lam-
padēs in æthere suspen-
sæ, ut indefinenter cir-
cumcirca rotatæ, lumine
suo tenebras illuminent,
cursu autem temporis
vices demetiantur.

tagsággal való folyást mérsékellyék (határozzák.)

32. Pla-

zö magán való részekre (nemek-
re) el-osztotta és el-választotta.

24. Az leg gyengébb és leg
vékonyabb részét tsinálta vilá-
gosá és meleggé, és nevezte tűz-
nek avagy világosságnak.

25. A' másikat ísmét igen
vékonyat, által-láthatót és lágy
meleget, mondotta levegő égnék.

26. Az harmadik rész folyo
és hideg, volta' víz.

27. A' melly alatt maradott a'
temérdek főprelék, ülepedit hig
fár és föld.

28. Eszek a' magán való (egy-
természeti) testek; mellyekből
az öfzve szerkeztetett avagy ele-
gyittet (testek) kelnek (szár-
maznak.)

29. Mert minden egyebek
ezekből állanak.

30. Tudni illik azokból szár-
maznak, azokkal tápláltatnak,
ugyan azokká, midőn meg-ro-
molnak, el-oszolnak.

IV. A' Tszilagos égről.

31. A' tszilagok úgy vannak,
mint egy égben fel függesztetett
lámpások, hogy szüntelen kör-
nyös környül kerengvén, az ő vi-
lágosságot a' ferétséget meg-
világosítsák furásokkal (folyá-
sokkal) penig az időnek vilzon-
tagsággal való folyást mérsékellyék (határozzák.)

32. Planetæ sunt se-
ptem, quisque in peculia-
ri suo orbe.

33. Inter quos infima
est Luna, quæ, prout il-
lustrem sui medietatem
exhibet, incrementa &
decrementa pati videtur,
retardationeq; suâ men-
ses producit ac efficit.

34. Sol radians, ab ori-
ente per meridiem in
occidentem revolutus,
revolutione suâ dies &
annos definit.

35. Ortum ejus præce-
dit aurora & diluculum,
quum diefcit & lucefcit.

36. Occasum sequitur
crepusculû, cum vesp-
rascit & noctescit.

37. Ascendens ad no-
strum Zenith facit ver,
rursusq; descendens au-
tumnus, & utrobique
æquinoctium.

38. Imus dat brumam,
orditurq; hyemê; sum-
mus solstitium, inchoat-
que æstatem; ubi Sirius
caniculæ stella, excitat
æstus.

32. A' bujdosó tszilagok he-
ten vannak, ki-ki az ő magán
való kerekiségében.

33. Kik közöttü leg alsóbb az
Hold, a' melly, mint hogy tekén-
tetes maga középségét ki-adgya,
(mutogatya) nevelkedéseket és
apadásokat szenvedni láttatik,
és az ő meg-késlelttetésével
holnapokat hoz és szerez.

34. A' ragyago Nap, Nap ke-
letről délen által nap esetre for-
dultván, az ő vilfsza fordulásá-
val (forgásával) napokat és esz-
tendőket harároz.

35. Az ő fel-költét elől-vészti
az hajnal és reggel, midőn vir-
rad és világosodik.

36. A' Nap enyészeter (nyu-
govást) követi az esthajnal (enyé-
szti homályos világosság) midőn
bé esteledik és éjeledik (bé-feré-
tedik.)

37. Fel-jövén a' mi Zenitünk-
re (fejünk felett való égi pont-
ra) tavaszt (kikeletet) tsinál, és
ísmét alászálván öszt, és mind a'
két helyen nap éj egyenlőségét.

38. Leg-aláb lévén téli rövid
napot ad, és a' telet el-kezdi; leg
felgyebb lévén nap meg-állapo-
dást, és a' nyárhoz fog; holott a'
Sirius (nap után járó eb tszilag)
hévséget indit.

39. Mer

39. Mercurius enim in epicyclo suo circuit citius quàm semianno: venusta Venus sesquianno.

40. Hanc manè Luciferum sive phosphorū; vesperi Hesperum seu vesperuginem vocant.

41. Mars ignitō jubare periodum suam bienio termē percurrit. & pervagatur; splendidus Jupiter annis duodecim; gelidus Saturnus penē triginta. Et ab his sunt dies hebdomadis nomenclationes fortiti: dies Solis (Dominicus vel Dominica) dies Lunæ, dies Martis, dies Mercurii, dies Jovis, dies Veneris; & dies Saturni, vel Sabbathi.

42. Eclipses seu obsecurationes luminarium fiunt propter interpositionem tertii, & obumbrationem.

43. Stellæ fixæ cum octavā sphaera æqualiter progrediuntur, sed inæqualiter coruscant: quia

39. A' Mercurius (Kalmárok tolmátsolo tszilaga) ötér az ö környüle való kerekében körüljárja hamarébb fél esztendőnél: az ékes Venus (szerelemnek tszilaga) másfél esztendőben.

40. Ezt reggel hajnal tsillagnak avagy világosság hozó tsillagnak; estve Est-hajnali, estvét hozó tsillagnak hívják.

41. A' Mars (hadakozók tszilaga) tüzes fényével az ö körüljárását majd két esztendőben futtya el, és elkerengi, a' ténlő Jupiter (éltető fegéd atyák tszilaga) tizenkét esztendőben; a' fagyos (hideg) Saturnus (magát el titkoló avagy elégető Istennek tszilaga) csak nem 30 esztendőben. Es ezekül vettek nevezeteket (a' Deákoknál) a' heteknek napjai: Vasárnap (Ur napja) Hétfő, Kedd Szerda, Tsötörtök, Péntek, és Szombat, avagy nyugodalom napja.

42. A' világosító Nap és Holdban való fogyatkozások avagy homályosodások léteznek a' harmadiknak közben - vetetése és bé árnyékozása miatt.

43. Az állandó tsillagok a' nyoltzadik égnek kerekiségével egyaránt ballagnak, de nem egyenlőképpen tsillámlanak: kik

rum

rum nōnullæ constituunt duodecim signa Zodiaci, quæ sunt: Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius & Pisces.

V. De Igne.

44. Incendium ex quavis scintilla, si permittis, nisi prohibes, oritur.

45. Nam quicquid ignē concipit, id primum gliscit, dein ardet, tum flagrat & flammatur, tandem (postremō) crematum redigitur in favillas & cineres.

46. Lignum ardens, torris appellatur; extinctum, titio; particula ejus, carbo: & quamdiu candet, pruna.

47. Fumus ardens, flamma est; camino infidens vel adherens fuligo.

VI.

De Meteoris.

48. Vapores aquosi perpetuò sursum feruntur.

49. Ex his densatis, fit nubes: aut si hæc deorsum labitur nebulæ.

közzül némelyek teszik a' tizenkét Egi jeleknek állatit, a' melyek ezek. Kos, Bika, Kettős, Rák, Oroszlán, Szűz, Mértek, Skorpio, Nyilas, (Lövé) Bak, Vizöntő és Halak.

V. A' Tűzről.

44. A' gyuladás akar mely szikrából, ha meg-engeded, hanem ha meg-tiltod, támad.

45. Mert valami tüzet fog magában, az először neveddik, azután ég, osztán lobog és langal, végre (végezerre) meg égetetvén pörnyévé és hamuvá változik (léssen)

46. Az égő fa, égő tűzfőznek nevezetnek; a' meg oltott, füstölő tűzfőznek; annak daraboskaja, holt szénnek; és valamig tűzcsedik, eleven szénnek.

47. Az égő füst, lang, a' kezemtézéhez ülepedett avagy ragadott (füst) korom.

VI. Az hegyek felett levegőkről.

48. A' vizes (nedves) gőzök (párák) mindenkoron fel-vitetnek.

49. Ezekből midőn meg-fürödtek, léssen felhő: avagy ha, ez le-esik, ködök (lésznek)

B

Inde

50. Inde pluit, ningit;
grandinat.

51. Pluvia destillat lentè,
imber dentè, nimbus
impetuosè.

52. Hic si inter decidè-
dum destillandumque ge-
lascit, fit grando: si incal-
escit nimium, uredo seu ru-
bigo.

53. Pruina est conge-
latus ros: stiria stilla ri-
gens.

54. Nives segetem ope-
riunt, ne à gelu vel glacie,
quando glaciatur, alge-
at.

55. Aura lenis cum spi-
rat, focillat nos; & gelata
deglat: ventus vehemens
& impetuofus cum flat,
quatit, profternit, & pro-
terit, quoquò se verit.

56. Cardinales sunt:
subsolanus five Orienta-
lis, auster austrinus seu
notus meridionalis, favo-
nius five Zephyrus occi-
dentalis, & aquilo seu bo-
reas, (borealis septentrio-
nalis) Collaterales: eurus
seu vulturnus, Africus five
libs, corus & cæcias.

A fricai avagy Libiai dél és nap eferi közöttül fuvo szél, a'
nyári nap nyugot és észak közöttül fuvo szél és a' nyári
nap kelet és észak közöttül fuvo szél:

50. Innét, eső és, ho és, kö
eső és.

51. Az eső le-tsőpeg lassan,
a' zápor sürűn, a' sebes eső zu-
hajjal.

52. Ez ha a' le-esés közben
és le-tsőpegés közben megtagy,
kö esővé léfzen: ha meg-hevül
(melegedik) feletteb, sürű eső
avagy rogya (lészen)

53. A' zuzmaráz meg-fa-
gyott harmat: a' jég-tsap fa-
gyos tsőpp.

54. Az havak a' veteményt bé
fedik, hogy a' fagytol avagy jég-
től midőn fagyosodik, meg-ne
fagyjon.

55. A' gyenge szellő midőn
lengedez, élleszt minket, a'
fagyos pedig fagyjal: a' sebes
és zuhogó szél midőn tuj,
tsapkod, széllyel hint, és ront,
valahová magát fordéttya.

56. A' farkalatos (derekas)
szelek ezek: Nap alatt való a-
vagy Napkeleti, Déli, Délfe-
löl való avagy al szél, kies a-
vagy élet hozó Nap nyugoti szél
és a' sebes fel szél avagy Eszaki
szél. Oldalaslag fuvo mellyék
szelek: A' nyári's téli nap kelet
közül fuvo szél avagy téli nap
kelet és dél közül fuvo szél, az

57. Cir-

57. Circius & turbo in
girim se merificè circum-
agunt.

58. Exhalationes Sul-
phuræ incensæ edunt ful-
gura (fulgetra) & chaf-
mata.

59. Et tum caloris cum
frigore pugna, tonitrua
ciet, cum fragore terribi-
li.

60. Emicans inde flam-
ma fulmen nuncupa-
tur.

61. Quod five fit urens,
five discutiens, momento
se dissipat, & quicquid eo
icitur corrui.

62. Cum fulgurat, to-
nat, fulminat, quis non at-
tonitus pavescat?

63. Cometa nullus un-
quam fulsit, quin sterilita-
tem inureret terris, aut in-
fectionem.

64. Iris matutina, ut
& halo, nubilosam, ve-
spertina serenam tempe-
statem (súdum) nunci-
at.

VII. De aquis.

65. E laticibus scaten-
tes vel scaturientes fal-
unt fontes, unde rivi &

57. Az háborgo szél (vihar)
és a' forgó szél kerengőbè mago-
kat sudálarosképen forgattya k.

58. A' kénköves gőzölgések
(párázatok) meg gyuladván égi
villámokat (villámlásokat) és
nyillallásokat indítanak.

59. Es akkor a' melegnek az
hideggel való öfve ütközése,
menyörgéseket indít, iettene-
tes harfogással (tsattagással)

60. Az innét ki tsillámlo
lang menykőnek (menyütö-
kőnek) nevezetetik.

61. A' melly akar megégető
légyen, akar széllyel verő (ron-
tó) légyen egy szempillantásban
magát elofzlattya és valami at-
tolmegüttetik lerogyik elromol

62. Midőn villámlik, meny-
dörög, menyütökö-esik, el ré-
mülven kitsoda nem félne?

63. Üstökös tsillag soha egy
sem fénlet, hogy valami sován-
fágot, avagy dögleletességet a'
földre nem sütöt (hozott) volna

64. A' reggeli szivárvány,
mint a' Nap és Höld udvara-is,
felleges (homályos) időt, az est-
véli tilzta (föld-derült) időt je-
lent.

VII. A' Vizekről.

65. A' föld alatt lévő nedves
erekből ki-buzgó avagy bugyo-
go kút fejek fel-fzőkdétselnek,

rivu-

B 2

rivuli manant.

66. Ex his colliguntur fluvii, & denique flumina, jugiter intra ripas suas decurrentia.

67. Ast sicubi profluvio & decursu carent, tument, & in stagna se diffundunt.

68. Paludes sunt scaturigines sine fluxu.

69. Torrentes sunt aquae pluviales, rapidè defluentes; à quibus inundationes seu exundationes & diluvia fiunt.

70. Aquam ubi fluit fluentum, ubi gyratur gurgitem & vorticem, ubi seipsam absorbet voraginem seu barathrum, ubi expers tundi est, abyssum dicito.

71. Si quid ei mergis emerget: claram turbare quid refert?

72. Bulla fit à stillante gutta.

73. Mare fluctuans falsum est ut muria, muriae instar.

az honnan patakok és folyásokak erednek.

66. Ezekből gyűlnek folyások, és onfztán derekas nagy folyóvizek, a' mellyek szüntelenül az ő parryok között aláfolynak.

67. De ha valahol bő folyamattyok és futamattyok nintsé, ki dagadnak, és a' tó állásokban szélllyel folynak, (ki-öntik magokat.)

68. Az álló tók folyás nélkül való források.

69. A' zuhogó (tsorgo) patakok, gyorsan alá folyó esővizek; a' mellyektől áradások, avagy áár-vizek és víz-özönök léteznek.

70. A' vizet az hol foly folyammatnak, a' hol kereng örvénynek, és tekervénynek, a' hol magát lefzija (le-nyeli) a' földbéli nyelő torkolatnak avagy mély barlangnak, a' hol tenék nélkül vagy on, feneketlen mélységnek mondgyad.

71. Ha mit belé meritesz felveti magát: a' tisztát megzavarni mit használ?

72. Az buburék léfszen a' tsepenő tsöptől.

73. Az habozó tenger sós, mint a' sós nedvesség (eming.) a' sós hálnak keserű leve gyanánt.

74. Ubi

74. Ubi tellurem terminat, sinus, promontoria & isthmi sunt.

75. Undæ ejus ab intraneo æstu sex horis fluit ad littora; refluitque reciproce, cum sonitu horribili, maximè intra freta.

76. In boreali plaga Oceanus est glacialis, vel hyperboreus.

VIII. De Terra.

77. Terræ superficies, alicubi uda seu uvida est & uliginosa, alicubi arida & petrosa.

78. Nonnullibi plana ut æquor, & planicies; alibi montes, valles, convalles, petrae, tumuli, & depressa (loca) hiatus, antra, cavernæ & speluncæ conspiciuntur.

79. Colles & clivi caucinen versus euntibus acclives sunt, declives retrò.

80. Terræ motus fit à subterraneis flatibus; qui

74. Az hol a' földet meghatározza, öböl (hajlás, téred) tengerre fekvő magas hegyek, és két tenger között bényúló szorulások vannak:

75. Az ő habjaia' belső hévfég miatt hat oráig a' partra kifoljnak, és vízfzontagsággal vízfzfa folynak, rettenetes zugással, kiváltképpen a' zugó fzo; ros tengerek közt.

76. Az éltzaki részről való nagy Oceanum tengere jeges, avagy észak alatt fekvő.

VIII. A' Földről.

77. A' föld színe, néhol nedves avagy vízenyös (ingóványos posvány föpedékes) lápos és sombokos, néhol száraz és köfsziklás.

78. Néhol egyenes lapály mint a' sík mező, és a' földnek egyenefsége, néhol hegyek, völgyek, hegy-közi laponyagok, köfszálak, halmok, és alaton (helyek) hafadékok, föld alatt való nyílások, vajkós hezagok, (üreges) és barlangok láttzanak

79. Az halmok és meredek hágók, az hegy tető felé menőknek vontatósok, eretkedők (lejtősök) vízfzfa.

80. A' föld indulás léfszen a' föld alatt lévő lehelletekből (subterraneis flatibus) qui

fi prorumpant foras, labes fiunt.

81. Glebam si teris & frias, pulvis erit: si diluis & maceras, lubricum lutum.

IX. De Lapidibus.

82. Lapis comminutus arena est, quæ si crassior, fabulum & glareæ vocatur.

83. Saxa humi jacent; five exstent, five lateant delitescantque: scopuli & cautes eminent; quorum multi inaccessi.

84. Scrupulus calceo illapsus, non eximatur, urget.

85. Coteacimus obtusa; silice elicimus elidimusque ignem; lydiæ lapide metalla probamus.

86. Tophus arenosus & scaber pedibus mundandis subservit.

87. Alabastrites candidissimum marmor, & porphyrites rutilum est.

88. Magnes se obvertit septentrioni directæ.

vallásokból;) melyek ha ki-roghannak, omlások lesznek.

81. A' tsoportot (göröngyör hatöröd és morsáloed, (törsölöd) porrá lesz: ha meg egyelited (habarod) és vízben áztatod, sikkamlo (hig) sárrá.

IX. A' Kövekről.

82. A' megaproétatott kö fövény, mely hatemerdekbéd (öregbéd) homoknak és rögnék (követes földnek) hivatattik.

83. A' kö darabok földön hevernek; akár ki-állanak, akár el-rejtezenek (lappangjanak) avagy el-bujanak: a' kö szálak és közfiklák ki tettezenek; melyek közöttül tokan hozzá járulhatatlanok:

84. A' tzipelösben esett láb fertő követ, hanem ha ki-vetetik, ferdeget (izgat)

85. A' ténkövel (kafza kövel) élesíttyük a' tompulakát; a' tűz kövel (kóvával) tüzet ütünk és ki-verünk; a' proba kövel értz nemeket próbálunk.

86. A' fővényes és tsoportos morsálékos mosó kö a' láb tisztásra szolgál.

87. Az Ababástrom leg-fejé-rebb márvány, és a' tiszta vörös márvány ténlő.

88. A' Magnes (vas vonó kö) magát egyenesen északra fordítja.

89. Gem

89. Gemmarum pretiosissima est carbunculus, secunda ab illa adamas, tum turcois, rubinus; saphirus, smaragdus, topazius, jaspis, hyacinthus, onyx, sardonix, &c. quarum pleræque angulata micant.

90. Hæmatites, alectorius, bufonius, farda, lazulus, achates, granatus & pyrites sequiores sunt.

91. Margaritæ (uniones) in conchis reperiuntur.

92. Corallia sunt arbusculæ marinæ ramusculi.

93. Vitrum crystalli similitudinem habet, at non duritiem, scinditurque smyrte.

X. De Metallis.

94. Metalla è todinis eruuntur vel effodiuntur: è quibus, quia & liquefcunt, & spissantur seu consistunt, varia constantur.

95. Aurum est perfectissimum, quia purissimum & ponderosissimum: præsertim obryzum.

89. A' drága kövek között leg-drágább a' Carbunculus, utánna való a' Gyemánt, ofztán a' Türkis, Rubint, Saphir, Smaragd, Topáz, Jálpis, Hiacinth, Onix, és Sárdonix, &c. melyek többiré szegletesek lévén tündöklenek.

90. A' vér kö, kakas kö, béka kö, vörös kö, sötét kék lazul kö, achates kö, granat szem, és venhenyös (pyrites) tűz-kő alább valók.

91. A' gyöngyök (gyöngy szemek) a' tsiga hejakban találtnak.

92. A' Coráll kövek (Kalárisok korsókák) a' tengeri tsemetéknek ágatskái.

93. Az üvegnek kristály hasonlatossága vagon, de nints olyan keménysége, és az ötvösök tisztító smyrtes kövével merztetik.

X. Az Értz nemekről.

94. Az értz nemek a' földből vajattnak avagy ásatttnak: ki: a' melyekből, mint hogy megis olvadnak, és megis sűrűdnek avagy leülepednek, külömb külömbféle dolgok öntettnek.

95. Az arany leg-tökélletessebb, mert leg-tisztább és leg-nehezebb: (nyomóbb) kivált képpen a' finum (termés, ereztet) arany.

B4

96

96. Clibano vel centies catino immissum, ne hilum substantiæ seu essentiæ deperdit.

97. Argentum huic proximè accedit, quum purum putum est; sed habet scorias & recrementa, quæ amburuntur.

98. Ferrum, ut ut durissimum, ferrugine arroditur: depuratum & conduratum aliquoties, chalybs dicitur.

99. Cupro adhæret ærugo.

100. Orichalcum est cadmiæ tinctum æs: fundi solum (tantum) potest ob friabilitatem.

101. Electrostannum, & hoc plumbum mollius & vilius est.

202. Argento vivo seu hydrargyro nihil mirabilius: liquidum est, nec tamen madet.

103. Nam si veid super aliquid effundas, si ve ei aliquid immergas, si ve aspergas, nihil madescet.

96. Melly ha szálzfzor az olvasztó serpenyőben a' koholó kementzében erefztetik is, semmit el-nem veszt az ő állattýában és valóságában.

97. Az ezüst ehez legközelebb járul, midőn tisztádon tisztá; de vannak falaki és sepredéki, melyek rola le-égettetnek.

98. A' vas, noha leg keményeb a' vas-rosdától el-ragáttatik: a' meg-tisztított és egynehányszor meg-keményéttetett (vas) atzélnek mondatik.

99. A' rézhez ragad a' réz-rosda.

100. A' velentzei farga réz Cádmiával egy neminémű értzes kövel meg-illettetett réz: tsak izintén önterhetik mortolodó (törsőlődő) vólta miatt.

101. A' tengeri vörösgyántánál a' bádóg, és ennél ismét az őn (ólom) lágyabb és rozsfzab (alább való)

102. Azeleven kén-esőnél a' vagy viz ezüstnél femmi nintsen tsudálatosabb: hig: (folyo) még-is nem nedves.

103. Mert azt akar valamire öntséd, akar abban valamit merits (márts) akar meg-hints véle, egy szálnyéra sem ázik-meg.

104. Sal,

104. Sal. alumen, antimonium (stibium) vitriolum seu chalcantum, nitrum, sulphur, bitumen, naphtha; bolus armenus, terra sigillata, cerussa, creta, rubrica, cinnabaris seu minium, auripigmentum, ochra, chrysocolia &c. succi minerales dicuntur, aromatariorum merces.

XI. De Arboribus & fructibus.

105. Planta fibris radicibus humorem imbibens, alescit, viget, trondet floretque.

106. Eò destituta flaccidit, marcescit, arescit; illicid.

107. Stirps dicitur, quatenus se in ramos, ramulos & frondes pandit.

108. His defectis revulsisque, trunci, caudicis & stipitis nomen habet.

109. Extrinsecus cortex est, intus seu intrinsicus liber, qui glubi possunt, dum virent; medulla verò intima.

104. A' ló, témfő, arany glét, (szem tisztító tekete alabástrő) Gálitzkő avagy réz virág, salétrom, kénkő, enyv, hamar meggyuló szurkos gyanta, bonus armenus, áchermes, kendőző görög fejer, kréta, vörös kréta, cinobrium avagy minium, farga arany felték, verhenyő farga föld, arany enyő &c. értz közüzil szívárkozó bányászti nedveségeknek mondattatnak, 's a' Patikárosok áruí.

XI. Az élő fákról és gyümölcsökről.

105. Az óltvány (palánta) az ő gyökereinek apró szálú rostyáin bē-szíván a' nedveséget, tápláztatik, élled, ágasbogasodik és virágzik.

106. Attul meg-fosztatván el hervad, meg fonnyad, és legottan el-asz (meg-fzárad)

107. Tőnek mondatik, a' menyiben magát ágakra, ágatskákra és ág-bogakra terjeszti.

108. Ezek le-vágatratván és le-nyesettetvén, törsőknek, rzölönknek és tőkének nevét víseli.

109. Kivül az héja vagy on belől avagy belső részén az hártýák, melyek le hámlanak, midőn zöldellenek; a' béli (veleje) pedig leg-bellyeb van.

B 5

110. Ar

110. Arboribus folia delabuntur, & recrefcunt, præterquam gummofis, quæ continuè ufque & ufque vernant, ut buxus, aquifolia feu agrifolia, taxus, &c.

111. Pomus feu malus, pyrus, cerasus, prunus, ficus, olea, arbores funt fativæ: fraxinus, fagus, alnus, ornus. filveftres.

112. Illæ omnes fructiferæ: harum pleræq; fertiles, ut betula, populus alba, populus nigra, falix, quæ dat vimina, quorum contextû corbes & crates fiunt ac tricantur.

113. Abies procera eft, ut & picea, larix, cedrus, cupreffus: palma dactylosæferens fi curvatur, eò validiùs in fublime nititur.

114. Quædam umbriferæ funt, & umbracula præftant. (opacant) nominatim tilia, platanus, ulmus, & cæteræ latifoliæ; foliofæ, frondofæ.

115. Gemma hians pro-

110. Az élofáknak levelei le-
hullanak, és ujobban ki-nőnek,
a' mézges (gyantafok) mats-
ka mézesektől ki-válva, a' mel-
lyek mindenkör és füzűtelen
zöldellenek, mint a' pufzpáng;
tövisszes levelű tölly-fa, tiszta-
fa, &c.

111. Az alma fa, körtvély
fa, tserefnýefa, szilvafa, fü-
gefafa, olajfa, fzeléd öltött fák:
A' körösfafa, bikfa, egerfa,
gyertyánfa, erdei (vad) fák.

112. Amazok mind gyü-
möltshozók: Ezek többire gyü-
möltstelenek (soványok, med-
dők) mint a' nyirfa, fejtérnyár-
fa, fekete nyárfa, füzfa, a' melly
füző vefzfűzőket (kötő vefzfűző-
ket) ád, a' mellyeknek öfzve fűző-
vésekből kosárok és kasok léf-
nek és fűzetnek (fonyattatnak.)

113. A' jegényefa magas, mint
a' szürok fenyőfa is, vörös fenyő
Cedrus, Ciprus: Az hofzfűzu-
bát hozó pálmafa ha meg-hor-
gasittatik, annál erősebben (in-
kább) magafán igyekezik nőni.

114. Némellyek árnyék ho-
zók, és árnyékot tartnak. (ho-
mályosítanak) nevezet szerént az
hársfa, plátánfa, szilfa, és e-
gyéb széles levelű. (nagy leve-
les) ágás bogas fák.

115. A' ki-nyíló bimboa' vi-
trudit

trudit florem, flos fru-
ctum immaturum, cujus
loco in figo grossulus pro-
dit.

116. Qui postea ma-
turefcit, & carpitur, aut
per se decidit, aut decu-
titur.

117. Quidam funt præ-
coces, alii ferotini five
chordi, quidam peren-
nes, ut baccæ Junipe-
ri.

118. Eduntur autem
vel recentes, vel vieti,
vel fracidi, aliquando
cum termitè devulsi: a-
lias affervantur in opo-
rotheca feu oporophyla-
cio.

119. Cerasa oblongis
petiolis feu pediculis pen-
dent: amarylla brevius
fculis:

120. Mespila funt la-
nuginosa, calculofoque
five lapidofa; & pruna
damascena, armeniaca,
perfica succulenta, ceri-
na, nana, filveftria, offi-
culata.

221. Putamen amove-
re, & nucem (fi cassa

rágot ki-tollja, a' virág az é-
retlen gyümöltstör, melly he-
lyett a' fige fán éretlen fűge
jön ki.

116. A' melly annak-uránna
meg-ér, és le-fzakasztatik,
avagy magátul (önként) le-
esik, avagy le-ütterik.

117. Némellyek korán érők
(előve érők,) némellyek későn
érők avagy telelők, némellyek
mindenkörön érők, mint a' gya-
log fenyő magvai.

118. Eternek pedig azok vagy
míg újak, nyersen, vagy fo-
nyasztva, vagy pohulva, (magá-
ban meg-főve) néha termett á-
gastul le-fzakasztatván: egyéb
aránt el-tartatnak a' téli gyü-
möltsházban avagy öfzi gyü-
möltstartó helyen.

119. A' tserefnýék hofzfű-
tsutkákon avagy lábatskákon
függenek: a' medgyék (vörös
tserefnýék) rövidtskéken.

120. A' Naspolyakgyapjosok
(mohosok, pihesek) kövesek a-
vagy követsesek; és a' durántzai
szilvák, tengeri baratzkok, le-
ves baratzkok, fejtér szilvák,
(dobzók) aproszilvák, kökény-
szilvák, tsontosok, (kemény-
magvuak.)

121. A' kopátolékját (but-
koját) el-vefle, (el-hámtsa) és
non

non est) dentibus aut nucifrangibulo, nucifragâ, frangat oportet, qui nucleum esse vult; five sit juglans, five avellana, amygdalum aut castanea, quas fert nux, corylus, amygdala & castanea; item tribulus.

122. Suber, Hex & quercus gallas & glandes, pinus nuces pineas seu strobilos, nucleos habentes, qui saccharo coniunguntur, cornus corna, laurus, acer, & sorbus sylvestris, baccas ferunt.

123. Pyratam hordearia quam cætera, pistachia, forba, filiquæ, cotonea seu cydonia, aurantia, citria, limonia, & punica seu mala granata stipant, adstringunt, oppilant: ficus, fraga, mora mori, mora rubi idej, mora mirti seu mirtilli (vaccinia) melones, pepones, cucurbitæ, cucumeres, jujubæ seu zizypha, & uvæ, passæ laxant.

124. Thus, myrrha, mastiche, camphora, far-

a' diót (ha nem üres) foggal avagy dió-törövel, dió-verő kalapátsal, meg-törje szűkség, a' ki dió-bélt akar enni; akar öreg (Olasz) dió legyen, akár mogyoró, mondola avagy gelztenye, mellyet hoz (terem) a' dió fa, mogyoró fa, mondola fa, és gelztenye fa; ísmét fulyom.

122. A' makkos fa, töly fa és tser fa bugát és makkot, a' fenyő fa fenyő diót avagy hoszfú fenyő bugát, kiknek széki (béli) vagy, mellyek nádmézzel készítettnek meg, a' som fa somot, a' borostyán fa, jávor fa, és az erdei berkenye fa, apro gyümölcsöket hoznak (teremnek)

123. Mind az árpával érő's mind egyéb körtvélyek, Ægyptomi diók, berkenyék, Sz. János kenyere, bisalmák avagy birsalmák, narantsok, citromok, lemonsnyák és a' pomagránatok öszve vonnyák, bé-szorityák, és bé rekészük a' gyömrot: a' fige az eperjek, fái szederjek, tövisses szederjek, vivola koron terítő fenyő mag szabásu apro szederjek, görög dinnyék, farga dinnyék, tökök, ugorkák, jujubák és a' tengeri szőlők tágítanak (lágycyák az hasát.)

124. A' tömjén, myrrha, mástik (lentse fának enyve) cocolla,

cocolla, terebinthina, resina, & pix, succi & gumi sunt arborum certarum: quin & succinum lyncurium seu gleffum gummi quodpiam est, ut ferunt.

XII. De Herbis.

125. Herba cauli vel scapo innititur. Quædam ut prædictæ cucurbitæ, cucumeres, &c. ocyssimè cresunt, emoriunturque omnes quotannis, præter sedum seu semper vivum, & vincam pervincam, quæ perennant.

126. Ex his rapum, napus, cærota, fiser, raphanus major & raphanus minor, pastinaca, brassica, spinacia, crambe seu brassica capitata, brassica apiasta vel sabellica, atriplex, lactuca, scolymus, cyclaminus seu cyclaminum, apium five petroselinum, nasturcium, & cochlearia, olera vocantur.

127. Fruges sunt, quæ in culmum seu calamum surgunt, & spicas five aristas, five muticas ferunt; glumis autem granum tivent; ut oryza, zea, ador,

kámfor, vörös gumi, terpenina, resin, és szurok, nedvelségi és mezgái bizonyos elő fák-nak: sőt még az hiuz gyantais avagy máz, valami matska méz, a' mint mondgyák.

XII. A' Fűvekről.

125. A' fű az ő torfáján a' vagy szárán tügg. Némelylek mint az oda föl meg-mondott tökök, ugorkák, &c. megszűkiterjednek (nönek), és mindnyájan minden esztendőnként ki hálnak, a' bárány-törön a' vagy fűfű; és a' bőrvé avagy lontzon [pervingen] kívül, a' mellyek sok ideig tartók.

126. Ezek közül a' répa, karo répa, vörös répa, bagolyborlo, az öreg és apro retek, farga répa, [murol] káposzta, e-spinázt, fejer avagy fejes káposzta, apro fodor avagy haraszt káposzta, laboda, falyáta, tekervény, ports fű, méh fű, avagy petrefelyem, torma, és kalános fű, paréjaknak hivattatnak.

127. Veteményes magok azok, a' mellyek száiban avagy szárban kelnek, és szálkás kálászokat avagy fejeket, avagy tarkalászokat hoznak: a' tok-jokban pedig magot [szemet] milium,

miliun, panicum, frum-
tum saracenicum, & fru-
mentum indicum.

128. Legumina verò fi-
liquis & valvulis, ut in fa-
ba, piso, cicere, vicia, er-
vo, lente, lupinis, Pha-
seolis videre est.

129. Sed quí fit ut triti-
cum in filiginem seu secale
& olyrá, imò in zizania
& lolium seu æram, hor-
deú in agylopé, avena in
avenam fatuá degeneret?

130. Farrago pecoris
causá feritür.

131. Bulbosa seu bul-
bum pro radice habentia
sunt; allium, cepa, por-
rus vel porrum, colchium,
lilium; & exotica, aspho-
delus, anemone, hyacin-
thus, narcissus, scilla (squil-
la) tulipa, &c.

132. Aromata quædam
extranea, & quædam ver-
nacula sunt; ut piper, zin-
giber, cedoaria seu zadura,
cinnamomum, nux myri-

nevelnek; mint a' riskása, tá-
tárka, [hajdena] tzirok, köles,
törökly, török buza, éstenge-
ri (Indiai) búza.

128. Az hejas szedegető vete-
mények pedig hivelyekben és
nyíló hejakban teremnek; mint
a' babban, borsóban, szeges bor-
sóban, vad lentsében, lednekben
(bükkenben) lentsében, keferü
vad babban, (rosnóban,) török
babban meg-láthatni.

129. De honnét vagyoni
hogy a' buza rofsá, söt konkol-
lyá is és vadotzá, az árpa pihe-
muharrá, a' zab vad zabbá vál-
tozzék? (el-fajdullyon?)

130. A' zavar (gyülevész a
bajdotz avagy alakor) a' ba-
rom kedvèjért vettetik.

131. Fejesek avagy a' mellyek-
nek gyökér helyet fejek vagyoni
ezek; fok hagyma, vörös hag-
ma, párhagyma, mogoró hag-
ma, lilium, és idegen országból
valók, ökör fark, pipats, (pá-
tats) kigyó hagyma, nárcios li-
lium, tengeri vörös hagyma,
fokos hagyma.

132. A' fü szerfzámok némeli-
yek idegenek (kivül valók) és
némelyek hazánkbeliek; mint
a' bors, a' gyömbér, eleven gyöm-
bér, tahéj, szerezsen dio, szere-
tica,

stica, macer, caryophylla,
acorus vel acorum, corian-
drum, anisum, anethum,
cuminu, sinapi, crocus vel
crocum, galanga, arum, ca-
rum seu carvum, fenicu-
lum, thymus.

133. Odoriferæ & co-
ronariæ, e quibus corol-
las, ferta atq; servias vient.
sunt: amaracy (sampsuchü
majorana) amarathy, bellis
calendula, caryophyllus,
lavendula, leucoium luteu
leucoium italicum (album
& rubrum) pœonia, rosa,
rosmarinus, lilium convul-
lium, viola, serpillum, pri-
mula veris, consolida, rega-
lis, & ptarmica.

134. Gramini accensë-
tur, alfine, anagallis, ano-
nis seu ononis, anserina,
betonica, chamædris, ca-
rex, cõsolida seu symphy-
tum, convolvulus seu imi-
lax, cuscuta, cytilus, dicta-
mum, erica, euphrasia
five euphrasia, lappa, la-
gopus, lepidium, malva,
millefolium, muscus, pi-
lofella, perficaria, pulica-
ria seu pyllium, planta-
go, polygonatum, poly-
gala, prunella, ranuncu-

tsen dio virág, szék fü, farga
vizi lilium, koriándrom, fü mag,
(bors fü) eb kapor, (kapor) O-
lasz kömény, mustár, fáfrány,
keferü gyökér neme, borju láb
avagy isten szakállá nevü fü,
kömény, méh fü, (balsam fü.)

133. Jó szagú (illatozó) és
koszoruban valók, a' mellyekből
koszorukat, bokrétákat és virá-
gos koronákat kötnek, ezek:
Majoránna, bárlony virág, na-
dály fü, farga virág, szeg fü, le-
vendula, fejer és vörös szint mu-
tato Olasz virág, Bala rofa, rofa,
rosmarin, Sz. György virág, vi-
ola (ivolya) kakuk fü, tavasz fü,
szarka láb (sarkantyú taréj) és
vad tárkony.

134. A' pástos fűhöz szám-
láthatnak, tik-hur, kakuk törjék,
ökör gus avagy eke akadály, vad
várádits, seb fü, tserfa levelü fü,
fás, fekete nádaly fü avagy kö-
ves nádaly, tolyó fü, haj neve-
lő fü, zanoth, ezer jó fü, di-
ctatum, reptzen, szem gyo-
gyito avagy szem tisztító eutrá-
sia fü, lapu, nyul láb, fása fü,
málva, egér tark, moh fü, szö-
rös fü, keferü balha fü avagy
balha virág, uti fü, portsin fü
avagy ports fü, fejer gyökér, fok
térdu fü avagy körözt fü, szilva
lus

lus, fenecio, serpentaria seu dracunculus, sonchus, taraxacum seu hieracium minus, trifolium, urtica, alopecurus, item alga, caltha, ebulus & lens palustris.

135. Medicinales aliae peregrinae sunt; ut aloë, fœnum græcum, rhabarbarum, cassia, sena: aliae nostrates, cæque vel hortenses, vel campestris. Hortenses, abrotanum fœmina & mas, acanthus, ageratum seu hepatica, aquilegia, dipacus, & cardui sativi varii: gentiana, helenium (enula, inula) helleborus, hordinum, hysopus, ligusticum, (levisticum hippofelinum) matricaria, menta, menta crispa, nardus, ocymum, pullegium, pyrethrum, ruta, salvia, satureia, vesicaria seu helicacabus.

136. Campestris vel temperatae sunt, ut adiantum, asparagus, glycyrrhiza.

Vel calidae, ut absinthium, agrimonia, angelica, apium, apiastrum, arte-

fű, (gyékű) kakasláb, szöszösű, kigyotrank, avagy farkánygyökér, díznő kék, ölyvű avagy erdei saláta, három levelűű, tsollyán, réti kender (avagy gyapjasű, roka fark) ísmét hianár, gyűrű virág, földi bodza, és vad lentse.

335. Az orvosló füvek némelyek idegenek: mint az aloë, ketsze szarvuű, ló-lóska, káfia, méhű: némelyek nálunk valók, és azok is avagy kertiek, avagy meziek. Kertiek, az lsten fája, mely nöstény és him, pápaű, fekete gyopár szabásű avagy májgyógyítóű, kefelőű, bogáts koró, és külömb külömb fele boldog aszfizony tövisszei: Keserűgyökér, örvénygyökér, fejez hunyor avagy szászpa, ptiű, entőgyökér (sárga külörts, Skárlátű) lőp, levestikom, mátraű avagy fünek annya, ménta, fodor ménta, spikinárd, brasiliom, (szagosű), tsombor, polaj tárkony, ruta, sálya, borsű, Venus ködöke.

136. A' mezei füvek avagy közép természetűek (timporáltattak,) ugymint az árva leányhaja, klárisű, édesgyökér.

Avagy meleg természetűek, mint az üröm, apró bojtorján, (párloű) angyalű, attratzel, milia,

misia, asarum, borrago, buglossum, bupththalmus, beta, bottys, chamamelum seu chamomilla, chamæpytis, centaureum, chelidonium minus, calamintha, colocyntis, conyza, daucus, esula vel tithymalus, fumaria, linaria, marrubium, melilotus, melissa, mercurialis, nigella seu melanthium, orchis, origanum, peucedanum, pimpinella, polypodium, satyrium, saxitragia, scabiola, scopendrium, scordium, serpillum, tussilago, verbenas, cyanus & cetago five pseudomelanthium, &c.

Vel frigidae, ut atriplex, acetosa seu oxalis, acetosella, blitum cicutarium, chondrilla, intybus, endivia, hyosciamus, mandragora, oxylapathum, parietaria, portulaca, scariola & spinacia.

Vel humidæ, ut nymphæa & sagitta.

méhű, fekete üröm, kopotnyak mezei ökör nyelv, vad ökör nyelv, ökör szem, tészla, isten kenyere, székű, kalintza, földi epe, kissébbik fetskeű, ló ménta avagy vízi ménta, sári tök, balhaű, édesgyökérű kotsórd, apro sár mag avagy has indító eb-téj, földiű, len levelűű, (hugyosű, vad len, fagyókészűű), peszertzeű, sár kelep, mezelke, has purgálóű, feketemák avagy gith, vitézű, avagy agár mony, fekete gyopár, erdei vad kömény avagy kénkövesgyökér, chaba üröm, szent Jánosgyökere, nőszőű, körontóű, vesztőű, löprőű, (avagy ördög haraptaű, fekélyű) szarvas nyelvűű, ezerjóű avagy foghagyma illatűű, kakukű, édeslapu, szaporaű, és kék buza virág sárga mezei rosa, avagy hamis konkoly. &c.

Avagy hidegék, mint a' laboda, sóska öreg ló sóska, apro sóska, nagy erdei saláta (rapontz) apro katang, nap úrán járóű, díznő kék, beléndű, natragulya [nagydragula] hegyes lapu, perjeű, kövér portsin, vad saláta [keserű fodor saláta] spinátz barát paréj.

Avagy nedvesek, mint a' vízi tök, tsókű.

Vel ficcæ, ut clematis, (vinca, vinca pervinca) ebulus, filix, glastum seu isatis, lapathum, quinquefolium seu penthaphyllum, verbaicum.

Sequentes Chirurgicæ sunt: Aristolochia, cynoglossum, eryngium, filipendula, genista, herniaria, hypericum, Panaces, tanacerum, veronica, vincetoxium, &c.

137. Aconitum, cicuta, napellus, venenatæ sunt: sed papaveris capitulum vulneratum, destillat opium, quod vim soporandi & stupefaciendi habet; ideoque a nodinum est.

XIII. De Fruticibus.

138. Sambucus, berberis, ribes, rubes, rubus, rubus idæus, hederæ, ligustrum, glycyrrhiza, Balsamum, Sabina, folanum, spinosus, que paliurus, rosanum, ruscus seu bruscus, tamarix, lentiscus, agrifolium, spina, fentis. Item vepres & dumus, frutices ac virgulta cluent.

Vagy szárazok, mint a' folyó fü, [lontz, magyar bőrvai fü, perving] földi bodza, perje, mil avagy gyapju festő fü, hegyes lapu, öt levelű fü avagy szár fü, ökörf fark.

A' következendők Borbély szerfzámhoz valók: Farkas hézag gyökér [farkas alma] eb nyelv, matska tövis, szent János kenyere, iglice, szamár tövis, tsengő fü, minden gyógyító fü, varádits, betonía fü, [erdei fálya ditsőséges fü] méreg ölö fü.

237. Mérges fü, bürök, turbulya szabáfu fü apro fekete bürök, mérgesek: de a' máknak meg sértet (sebhetet) fejetskéje, mák szemeket hullat, mellynek álom hozó és meg-tompító ereje vagyon; 's ezokáért fájdalom enyhítő.

XIII. A' Tsemetékről.

138. A' bodza fa, hegyestövis, szent János fája, galagonya fa, tsipke bokor, szederjin bokor, folyó boroftyán, fagyfa, édes gyökér, balsamum fa, boldog alfizony ága, eb szőlő panya és a' tövises medvetalpu fü, pallagi rosa, Olasz péfma körő, tamarik fa, lentse fa, díznó kömény, túske, tövis. Ilmét a' tövises burjánok és bokrok, tsemeték és veszfzős helyek nevével ditsekednek.

139.

139. Cannæ, arundines, internodia habentes, & junci palustria amant.

140. Ex scirpo, cui typhæ innascuntur, enodi, tegetes conficiunt.

141. Boleti, tubera, capreolini & ruffuli, inter fungos præstantissimi sunt; & quorundam latiticia.

XIV. De Animalibus & primò de avibus.

142. Quicquid vitæ, sentu & motu præditum est, animal est.

143. Alites enim volant; aquatilia seu natatilia natant; illæ alis ac pennis, hæc pinnis: quadrupedia currunt; reptilia repunt.

144. Volucres sunt bipedes (manucodiatam esse apodem falsò dicunt) plumatæ & rustratæ; excepto vespertilione, qui pilosus & dentatus est.

145. Rostro colligentes grana ingluviem referciunt; nulla mejit.

139. A' nádak, nád ízálak, közben közbè tsomosok lévén, és a' kákák m.otsárokat (vize nyös helyeket) szeretnek.

140. A' gyékén kákából, (szit-tjóból) a' mellyben pálikák nevedeknek, butko(tsomó) nélkül lévén, gyékényeket tsinálnak.

141. Az ur gombák, szömörtsök, tseperke gombák, (gelyvák) és a' vörös gombák, (kenyer gombák) a' gombák között legjobbak, és némellyeknek tsömögci.

XIV. Az élő állatokról, és elsöben a' madarakról.

142. Valami élettel, érzékenységgel és mozgással felruházott, (ékesített) élő állat az.

143. Mert a' szárnyas állatok repülnek; a' vizbè lakók úsznak; amazok szárnyokkal és tollokkal, ezek hal szárnyokkal: a' négy lábú állatok futnak, a' tsuszó (mászó) állatok tsusznak (mászának).

144. A' madarak két lábúak (a' paradits madarat lábatalannak hamissan mondgyák) pihesek (tollasak) és orrosok (hegyes orruak;) a' szárnyas egészen kívül, a' melly szőrös és fogas.

145. Orrokkal svedgetvén magokat (szemeket) bögyeket megtöltik; egy sem huddik (vizellik)

C 2

146. Pro-

146. Procreationis causa copulantur, nidificant seu nidos struunt: halcyon, alcedo vel halcedo in ipso pelago nidulatur.

147. Tum pariunt ova, quæ sub testa albumen & vitellum luteum occultant seu occultant, iisque donec animentur incubantes, (nisi urina aut irrita atque hypomenia sint) pullos, eosque interdum implumes excludunt; qui dum pipiunt atque involucres sunt, piones dicuntur.

148. Rapaces sunt: vultur, milvus, buteo, accipiter, falco, nifus, asalo, quæ ungvis unicis turtures, aliasque innocuas dilaniant.

149. Noctua noctu non subluistri solium, sed & illuni cernit ac tuetur, interdiu cæcutit: Ut & alia nocturnæ, bubo, asio, scops, seu aluco, ulula, nocticorax, strix, caprimulgus.

146. Szaporodásnak okaért egyesülnek, fészkelődnek avagy fészket raknak: az halcyon madár, alcedo avagy halcedo szintén a' tengerben rak fészket.

147. Akkor osztán monyákat tojnak, melyek az ő hejok alatt a' tojomány fejeirét és fészket el rejtik avagy el-titkolják, és azokon ülven a' mig meg elevenednek (hanemha zápok, hurgyóssák és héjában valók) fiakat: s azokat is pedig néha tollatlanokat költenek; a' kik meddig még tsipegnek (fibognak, pippegnek) és héjokban valók, pisféknek (madár fiaknak, toronkátzoknak) mondatnak.

148. Ragadozók: a' faskeselyű, héja, (kánya) vértse, ölyű, solyom, karoly, sebes szárnyu ölyű, kik horgas körmökkel a' gerlitzéket és egyéb ártatlan madarkákat el-tépnek (el szaggatnak.)

149. Az éjél járó madár nem tsak a' valamennyire világoskodó, hanem az hold nélkül való főtét éjél is lát és néz, nappal vakoskodik: mint az egyéb éjjeleli madarak is, bagoly, füles bagoly, nagy szemű bagoly, hugho bagoly, éjjeleli puppenevér, (haris) északi tsikorgó madár, (tejes bagoly) kétske fejű madár.

150. Pha-

150. Phasiani, otides, [tardæ] tetraones, urogalli seu tetraces, maleagrides vel gallopavones, capones, attagenes, perdices, turdi, & coturnices curta cum cauda in deliciis habentur; & in ornithotrophiis seu ornithobasiciis inclusæ pasci opimarique solent.

151. Olor seu cygnus, fulica, mergus, querquedula, onocrotalus seu taurus, pelecus, gavia, & alia aquaticæ palmipedes sunt, nulla pennipes.

152. Sturni gregatim, sed absque ordine, grues valde congruè, ardeæ admodum excelsè volitant.

153. Canoræ sunt, acanthis, alauda, acredula seu lusciniæ (philomela), carduelis, tringilla, galgulus vel galbula, merula, linaria.

154. Palumbus seu palumbus & livia sunt columbæ feræ: Locus autem, in quo columbæ educantur, columbarium, peristereon & peristerotrophium vocatur.

155. Merops, upupa,

150. A' Fátzánok, tuzokok, (késon repülő madarak) fuvak, fajdok, avagy vad ludak, tengeri tyukok avagy erdei kakafok, kappanok, tsáizár madarai, főgoly madarak, huros madarak és fűrjek az ő kurta farkokkal, gyönyörűségbe tartatnak; (kedvessek) és a' madár tartó helyekben rekesztetvén táplálatni és hizlaltatni szoktanak.

151. A' cygnus avagy hattyu, szártsa, buvár, vad rétze, ökorbika vagy bölön bika, pellikán, gödény és egyéb vízi madarak széles lábu tenyeres talpuak, edgyik sem tollas lábu.

152. A' seregélyek seregénként, de rend nélkül, a' darvak szép illendő rendel, a' gémek igen magassan (fönnyen) röpdösnek.

153. Hangos szavuk, a' tengetlitz, patsirta, fülemile, tzi-nege, pintyöke, (pinty) gabor avagy gaborka, rigo, kenderike.

154. Az ősi galamb avagy vad galamb és kék galamb vad galambok: az hely pedig, az hol a' galambok neveltetnek, galamb ház, galambos, és galambbutznak hivattatik.

155. A' küllő, babuta (szarbac,

picus, ficedula, rubeta
[rubecula erithacus]
curruca, rubecilla seu
phoenicurus, vermibus
vescuntur; ut & pyr-
rhulus, atque vanellus
fortasse.

156. Trochilus seu regu-
lus & parvus parus, ridiculè
se struthioni seu struthio-
camelo compararent.

157. Turdus sibi ipsi
exitium cacare dicitur;
quia ex eo quod con-
spurcat viscum pullulat:
unde viscum seu viscus
aviarium gluten.

158. Motacilla continuè
& indefessè caudam mo-
tat & quatit: pavo suam
verlicolorem ocellatamq;
seu variè pictam dispan-
dens, superbit.

159. Cassita vel gale-
rita cirrum, gallus cri-
stam [cum in suo ster-
quilinio est vel cucurrit]
erigit: pardalus rostro
nucleos frangit.

160. Anser, ganfa & an-
serculus, quem turundis
saginant atque opimant,
gingrit; anas tetrinnit;
gallina gracillat, glaci-

buk büdös babuk) harkály, nyári-
tsoka, tsipke madár, (vörös ma-
dár, falmalyu) füstös farku ma-
dár, poszáta (nyomórék) vörös
torku madár, férgékkel élnek,
mint a' vörös harkály, és libor-
tis (bibitz-is) talám.

156. Az ökröz szem és a' kis
párix madár (tzinege) nevetse-
gessen (tsufossan) hasonlitanak
magokat a' Strutz madárhoz.

157. Az hurok madár önnön
magának veszedelmet szarni
mondatik; mert abból a' mit
megrutét, lép (ragadóvány)
tsirázik: Az honnan létzen a'
lép avagy ragadóvány madár
fogó enyv.

158. A' barázda billegető szün-
telen és fáradhatatlanul a' far-
kát mozgattya és billegeti: a'
páva az ő tarka barka és szemes
avagy fokképpen festet farkát
el terjesztvén kevélykedik.

159. A' Süferek avagy püfe-
rék bobitáját, a' kakas (midőn
az ő izemetén (az ülőn) vagon
avagy kukurikol) farkát föl-
borzasztja: a' fakúsz az orrá-
val a' dió héjat meg töri.

160. A' lud, gátsa és liba,
mellyet metélt aprólékkal (mor-
sálékokkal) hizlalnak és kövé-
ritenek meg, gágog, (sibog).
a' rézre zatyog (retzeg;) a'
tat

tat gluctitque; corvus
crocit; aquila clangit;
ciconia crepitat, glotto-
ratque; cuculus cuculat;
noctua cucubat; pica gar-
rit; monedula seu graculus
fringulat; cornix cornica-
tur; hirundo trinfat, pas-
ser fritinnit, aut minurit;
pullus pipit; alauda ti-
relire modulatur.

161. Cæterum psit-
tacus articulatas voces for-
mare svescit.

162. Phoenix, gryps,
& harpyæ, figmenta sunt.

XV. De Aquatilibus.

163. Pisces lympham
ore immixtam branchiis
emittunt.

164. Squamosi sunt vi-
vipari, glabri ovipari.

165. In illis mares ha-
bent testes, feminae ova.

166. Fluviales sunt,
hufo, sturio aut accipen-
ser, amia, anguilla lubri-
ca, quam si capeffis elabi-
tur; capito, mullus seu
barbus, trutta vel aurata,
thymallus, mugil, alburn-
us sive leuciscus, gobius,
mustela, fundulus, cobitis

tyuk karitsál, kodátsol és ko-
tyog; az hollo korog; a' sas sü-
völt; a' golya (esztrag) kele-
pel és kartag; a' kakuk kakuk-
kol; az éjjeli bagoly huhol;
a' szarka tsörög; a' tsoka avagy
szajko tsátsog; a' varju kákog;
a' fetske fitserékel; (fetség) a'
vereb tsirippel, avagy tsipeg; a'
madárfi pipeg; a' patsirta tire-
lirét énekel.

161. Továbbá a' Publikán ér-
telmes szokat formálni szo-
kik.

162. A' Fenix madár, Grif;
madár, és hárpia, tsak költött
dolgok.

XV. A' Vizi állatokról.

163. A' halak a' szájakon bé-
eresztett vizet koporójokon ki-
botsáttyák.

164. Hal héjasok az eleve-
nen fajzók, simák az ikrások.

165. Amazok közt az himek-
nek tejek vagyon, a' nőstények-
nek ikrájok.

166. Folyóvizbéliek ezek, a'
viza, hegyes orru ketsege, se-
reggel járó tengeri hal, sikos
angolna, melyet ha meg-fogsz
ki-tsúsz; nagy fejű hal, hartsa,
pettőgetett pisztrang, jász ke-
szeg, költz, fejér kezseg, gob-
hal, menyhal, kövi hal, hegyes
szakállu (vörös) sigér, hegyes
barba-

barbatula, cobitis aculeata, foxinus, apua, cottus.

167. Piscinales, carpio vel cyprinus, lucius seu lupus, coracinus, perca, tinca, oculata seu milanurus.

168. Marini, salmo, (efox) murena, murænula, flutta, congrus, raiia, scombrus, ostrea, & varia monstra, ut hippopotamus, phoca, &c.

169. Haleces satitas in tinis, passas vero, ut & sole tostos passas, in fasciculis nobis affe-runt.

170. Asellus vel salpa, nisi probè confusus, etui non est.

171. Delphinus pernicitate, balæna seu cetæ, magnitudine & quantitate omnibus anteit.

172. Astacus, cancer & cammarus cum suis chelis prorsum seu antrorsum & retrorsum gradiuntur.

173. De muricis seu cochylis ostrea, purpura conficitur & comparatur,

szárnyu figér, vágó hal, semling, orló farku hal.

167. Halas-tói halak, a' ponty avagy potyka, tsuka, káráz, figér, tzompó (varga hal) fekete farku tarka hal.

168. Tengeri halak, a' Lázátz, (salmo) menyhal, tengeri portzogo halatska, ingolna hal, tengeri hartsa, tengeri füllő, kénköszintü tengeri hal, tsigák, és kü-lömb kü-lömb féle tengeri tsu-dák, mint a' ló fejű és dífzno fo g tengeri hal, tengeri borju. &c.

169. A' bé főzött heringeket tonnákban, a' meg nyomatott senyvetteket penig; mint a' nap fénytől süttött vékony lapos halatskákat is, kötésekben (nyalábotskákkal) hozzák minékünk.

170. A' ftok-fis avagy töke hal, hanemba jól meg veretik, nem ételre való.

171. A' delfin hal gyorfasággal, a' balæna avagy tzet hal, nagysággal es öregséggel mindeneknek előtte jár.

172. A' tengeri kis rák, köz rák és tengeri nagy rák az ő tsipő lábokkal elő's hátra (vifziza) másznak (járnak)

173. A' tengeri kemény héjú tsiga vérből, bárfony tsináltatik és készítettik.

XVI De

XVI. De Jumentis.

174. Jumenta sunt animalia domestica atque curia, nos juvantia.

175. Gibbosus enim camelus vehiculi vicem præstat, rebus ponderosis aliò deportandis.

176. Equus jubâ insignis, brutorum generosissimus est indole ferox, domatur tamen, ut festiori obtemperet, de quo infra.

177. Sed quandoque efferatur nihilominus, præfertim effrænis, eumque dejicit ac pessumdat; aut calcitrando ferit.

178. Cantherius factus hinnire ac ferocire destitit.

179. Dum pullus est, ungulis ejus soleæ non applicantur.

180. Pandus & repandus alinus, alellusque, ab agafonis fuste dedolatus rudis.

181. Taurus cum pleari pendulo boat, & mugit; agnus balat.

182. Vervex est aries, cui scrotum ademptum:

XVI. A' Barmokról.

174. A' barmok házi és szeléd, minket segítő állatok.

175. Mert a' púpos (fel döllet) hátú teve ízekér gyanánt (helyet) vagy on, a' súlyos terheknek máluvá hordásában.

176. A' főrénnel ékes (jeles) ló, az oktan állatok közt leg nemessebb noha természettel vad, mindazáltal úgy megfzelédítettik, hogy a' rajta ülőnek engedgyen, mellyről ide alább.

177. De néha mindazonáltal meg-vadul, (szilajul) kíváltképpen zabola nélkül lévén, és ötet le-veti 's meg tapodgya, avagy rugással meg-üti.

178. Meg-heréltvéen nyerteni és vadoskodni (détzegekedni) meg szünik.

179. A' meddig még vehem, (tsiko tsikó) az ő körmeire patkok nem üttetnek.

180. A' fzeles és meg hajlott szamá, és szamárotska, a' lovásznak (barommal bánónak) fustellyátul (dorongjátul) öztönözttvéen ordit.

181. A' bika a' nyakon függő börről (leppertővel) bög, és bömböl; a' bárány béget (mekeg)

182. Az örü olyan kos, mellynek a' töki ki-vétetet: ez meg-

vexatus arietat.

183. Caper, est castratus hircus; hædo, quantumvis petulanti & petulco, nondum est aruncus.

184. Porcus cum ictu suo grunniens est castratus verres; majalis exsecta sus: non ruminantes ut bifulci.

185. Sed scrofae fumen porcelli sugunt: à lacte depulsi nefrendes dicuntur.

186. Canis cum catulis allatrat advenam, propiusque accedentem vel clanculum mordet, roditque.

187. Si irrites, diducto distentoque ictu ringitur: si percutias quiritatur: alias baubatur.

188. Rabie correptus, rabidus, rabiosus, discurret passim; & in quod irruit, laniat, aut mordet, morsuque hydrophobum reddit.

XVII. De Feris.

189. In amoenis nemoribus, aut secus sylvarum saltus pastæ feræ, ad sua

busittatvân (ingereltetvén) öklölödik (döföölödik, meg-döf.)

183. A'ketské megherélt bak; a' gödölyének, akár mely tsintalan válot és szilaj (öklelő) légyen-is, még nintsé ketské (bak) szakállá.

184. Az ö böffentésével röhögő him diszno meg-herélte kan; az ártány tőki metzset diszno: nem kérőt rágók mint egyéb hasatt körműek.

185. De az eme disznónak tsötös hasát a' malarzok szopják (sziják:) a' téjtül (tsetstül) elüztetettek (el szakasztrattak) fogatlan földöknek mondatnak.

186. Az eb az ö kölykeivel ugat az idegenre, és az hozzá közel járulót, tsak alattomban is [orozva] meg-marja, és rágja.

187. Ha ingerled (bosztzonod) fel tártot és félre vont vit soritással agyarkodik: ha megüttöd sív (nyikátsol:) egyéb aránt nyivással ordít.

188. A' meg-vezekedett, dühös, dühöködő eb, idestova széllyel futkos; és a' mire rohan, meg-szaggattya, avagy marja, és marásával víztől félő beteggétészí.

XVII. A' Vadakról.

189. A' kies berkekben, avagy az erdei ligetek mellett tápláltatott vadak, az ö barlangokban, lustra,

lustra, spelæa, & latebras se recipiunt, referunt; eaq; repetunt.

190. Elephas elephantis seu barrus, belluarum maxima, qui crura non flectere à multis falsò & putatur & dicitur, barrit, ac proboscide seu promuscide pabulum attrahit, arripitque.

191. Monoceros vel unicornu, unicornis, abditissima deserta, inhospitataque resqua incolit.

192. Rinoceros ossis squamis inditus est.

193. Alcis tergus ictu gladij non fecatur, estque impenetrabile.

194. Villosus ursus murmurat & uncat: quodque progeniuit, circumlambendo, si credimus; effingit.

195. Pardus seu panther, quod ternò saltù non prehendir, mittit.

196. Tigris ferocitate omnes superat.

197. Lynx maculosa visu pollet: Inde, lynceis

lyukokban, és rejtők helyekben fogják magokat, oda mennek és azokra visszaférnek.

190. Az elephánt, a' fenevadak közt leg nagyobb, a' ki hogy ízárait (terdeit) meg-nem hajthattya fokon hamiflan vélik és mondgyák, bartzag, (korrogat) és a' vápos orrával (mint edgy kézzel) az abrakot el-vefzi, és el fogja.

191. Az egy szarvu, unicornis, a' télen való helyeken el-rejtet pusztákat és az izsfzonyu lakó nélkül való kietleneket lakja.

192. A' rhinoceros (kinek orrán szokott nőni szarva) tsont tetemmel (hójakkal) öltöztetett-fel.

193. Az ágas bogas szarvu Alcénak háta az éles fegyver tsapással meg-nem vágattathatik, és nem is áthatatható.

194. A' szörös [borzas] medve morog, (dörömböl) és kör-mével kapál: és a' mit szült, környül nyalogatván. ha kell hinni ki formállya.

195. A' párdütz avagy Hircániában termő nőstény párdütz, a' mit harmadik ugrásával meg-nem fog, el-botsáttya.

196. A' Tigris fenességgel mindeneket feltül mül (halad).

197. A' tárkás (pötegetett) hiuz látással bir (bővölködik:) oculis

oculis videre.

198. Cervum cornua non gravant, quamvis grandia: agilis est, & longissimi auri: rancet interdum, & inprimis in autumno, cum amore ardens, cervam avidè cupit & insequitur.

199. Non absimilis huic dama, sed minor: item caprea seu dorcas, cujus masculus hinnulus

200. Capricornus, ibex, & rupicapra, præruptas inaccesasque rupes scandunt.

201. Bubalus seu bison, & urus, sylvestres & feri boves sunt.

202. Leo armis hirtis & leæna formidolosè rugiunt.

203. Vulpes ganniens verno tempore seu incunte vere, glabrescens fit depilis, vel alopeciam patitur: nunquam cicuratur.

204. Lepore nihil timidius, vel meticulosius; quicquid strepit, aures arrigit, aut se proripit, & ad dumeta vepreta ac

Innét mondatik, hiuzi szemmel látni.

198. A' szarvast az ő szarvai né terhelik, (nehéztik) noha nagyok (ámbar nagyok is): gyors, (serény) és töltetéb hosszú életű: megfenyved néha, és mindennek előtt őzfűzel midőn szerezmelegvén, a' nőstén szarvast möhő (igé) kívánnya és űzi kergeti.

199. Ettől nem különbözö az őz, (zerna) de kissébb: ísmét a' vad ketske, kinek az himje vad kölyök.

200. Az erdei bak, vad kos, és közfali ketske, a' meredek és hozzája járulhatatlan köz sziklákát hágiák.

201. A' bial avagy vad ökör, és erdei bika, erdei és fene ökrök.

202. Az him oroszlán az ő borzas (torzas) sügyeivel és a' nőstén oroszlán rettenetesen orditnak;

203. A' nyikorgó (kattago) roka a' tavaszi időn avagy kikeletkor, elhányván szörét szöretlen léfzen, avagy kopasztságot (ször) el hányást (zenved: soha meg nem szelidül).

204. A' nyulnál semmi nintsen félénkjeb, és félelmefébb; valami zörög, füleit rá függeszti, (mereszti) avagy el-fut, (magát il-lára veszi) és a' bokrosra, tövissés fenticeta

fenticeta confugit: dum capitur, vagit.

205. Fodicando cuniculus cuniculós, talpa grumos facit.

206. Erinaceus seu echinus, & hispida hystrix, aculeos pro pilis habet.

207. Simia humanorum operum imitatrix, ur & cercopithecus.

208. Glire & mele nihil somnolentius.

209. Viverra, mustela, martes, martes scythica, mustela alpina, mus alpinus, mus ponticus & mus noricus pellicis conveniunt

210. Sciurus, forex, erice-tus, &c. foramina sibi cavant, in quibus hybernāt.

211. Sed mus major & araneus, quadrupedum minimus, penuria perreptans, & muscerdis se prodens, cati seu felibus & muscipulis subinde præda fit.

XVIII.

De amphibis & repti-

tsádéra és tserére szalad: midőn meg-fogatik, nyikog (mokog).

250. Az ürge (tengeri nyul) vájkálva álllyukakat, a' vakondak túráásokat tsinál.

206. A' fül dífznónak avagy tövissés borznak, és a' fül dífznó szabásu tengeri kannak, az ő hegyes (tövissés) ferréi szörigyanánt vannak.

207. A' majom az emberi munkának (tselkedeteknek) követője, mint a' farkas majom is.

208. A' gözünél (pölyünél) és hörsöknél semmi nintsem álmosabb.

209. A' pegymet, (penyvet) menyét, nesz, nusz, gerezna, hegyieger, feje éger és a' hölgy bélésekeknél illenek.

210. Az evét, patkány, görény, &c. magoknak lyukakat vájnak, a' melyekben telelnek.

211. De a' nagy fekete éger és apro éger, a' négy lábú állatok közt legkissebb, az élés házakat el-futkosván, és az éger szarral magát el-áruván, a' tiztéknek avagy matskának és éger fogóknak ottan ottan ragadománya (præda) léfzen.

XVIII.

A' vízben és szárazon egy-libus

libus.

212. Amphibia sunt: castor seu fiber, lutra, rana coaxans, testudo, bufo, rubeta, & crocodilus, qui inter manducandum maxillam sive mandibulam superiorem movet.

213. Reptilia sunt quæ serpunt, exuviasque deponunt, ut anguis sibilans, coluber, hydra seu natrix, cæcilia, boa, aspis, diphas seu præstea, pyas, vipera, amphibæna, seps, &c. marásával szomjúság hozó tüzes kígyó, méreg pókó kígyó, vipera, két fejű kígyó, tekergőféllel ugro marásával testet rothasztó kurta kígyó.

214. Draco ipso halitū, basiliscus obturū necat.

215. Lacerta, stellio, salamandra, scorpio vel scorpius, pedibus ambulat.

216. Limaces sunt cochleæ fine testa.

XIX. De Insectis.

217. Insecta sunt primò varii vermes, è quibus librici fimeta, erucæ plantæ, teredines vel colli ligna, tineæ vestes, etiam

arant élő és tsuszomászó állatokról.

212. A'vizben és tázáron élő állatok ezek: vidra, hód, vartógó (rekegő) béka. tekenős béka, varas béka, tsipke [vörös] béka, és krokodil, ki az étel közben a' felső állat avagy áll-kaptzáját mozgattya.

213. A' tsuszomászó állatok azok a' kik tsufznak másznak, és az ő bőröket (hártájokat) elvetik, (le-vezekzik) mint a' fűvöltő vízi kígyó, zomok kígyó, ufzo vízi kígyó, kurta vak kígyó, tén szopó kígyó, áspis kígyó, marásával szomjúság hozó tüzes kígyó, méreg pókó kígyó, vipera, két fejű kígyó, tekergőféllel ugro marásával testet rothasztó kurta kígyó.

214. A' farkány tsak lehelletivel, a' basiliscus lárásával (tekintettel) megöl.

215. A' gyék, tsillagos hátú állatok gyék, lángbá élő tüzes gyék, skorpio avagy skarapna mérges féreg, lábokon járnak.

216. A' fárban telelő tsigák héj (hártya) nélkül valók.

XIX. A' Bogarakról.

217. A' bogarak közt vannak először különbkülömbféle férgek, kik közül a' gelefzták a' gánézatokat, az hernyók az öltőványokat, a' szuak avagy szu férgek bomby-

bombycinas & holotericas, blattæ libros, convolvuli vel volvores vites, curculiones seu gurguliones frumenta corrodiunt: termites carni innascuntur.

218. Secundò pessima quedam animalcula, nimirum lendes, pediculi, pulices, culices, cimices, & acari, quæ nos ipso infestant: quin & pediculi ingvinales, ricini etiam, & hirudines seu sanguisugæ.

219. Tertiò muscæ, inter quas bombyces fericum, apes bombylantes avos mellis [quod fuci depascunt] conficiunt, & quotannis examen ut novam coloniam emittunt.

220. Crabrones & vespe acutò, imò præacutò sunt aculeo.

221. Oestrò [tabano asilo] percitum pecus subfilit, & velut rabidum discursitat.

gek a' fákat, a' molyok a' ruhákat, még a' felyem és bársony ruhákat is, a' papyros molyok a' könyveket, a' tölő rágó hernyók a' tölő töveket, a' gözük avagy fisekek a' gabonákat meg-rágják: a' nyűvek az husban tázarmaznak (nevelkednek).

218. Másodszor (vannak) némely felettébb ártalmas állatok, úgy mint serkék, tetvek, balhák, sunyogok, bűdös férgek, (palatzkák) és a' bőr alatt vízkettető serkék, (vizes tetűk vak tetűk) melyek minnen magunkat háborgatnak: főt még az ágyékban termő tetvek is, eb fül-

leben ragadó legyek, (eb legyek is) és nadályok avagy vér szopókák.

219. Harmadszor (vannak) legyek, kik közül a' felyem ereftő (szaro) bogarak felymet, a' bonogó méhek lépes mézet (melyet az herék megemésztenek) tsínálnak, és minden esztendőnként rajt mintegy földet munkálodo új népet erefznek botsátnak ki.

220. A' ló darások és légy darások hegyes, főt felettébb is hegyes fulánkua.

221. A' bögöly (petsik barom kergető fene bogár) miatt telindittott (fel rezzent) barom ugrál, (ugrándoz) és mint egy meg-dühödött futo széllel [futkároz bogároz].

222. Scarabeorū & locustarū genera, complura sunt, & mulra edulia.

223. Bruchi, cantari, cantarides, scarabei cornuti seu lucanici, papilionēs, cicindilæ vel nitedulæ, [lampyridēs] hepioli, pyraustæ seu nicedulæ volatiles sunt: fullo, scolopendra, centipes vel multipeda, coniscus seu oniscus, porcellio, tipula, &c. reptant.

avagy fok lábu fereg, izarnár szinü szörös pap matskája avagy vere tarka szörös hernyó, fok lábu díszno fereg, vízi pók, &c. tsufzkálnak.

224. Cicada foris, gryllus domi cantillant.

225. Formica pusilla est, sed auctuosa, semper festucas & micās fert.

226. Aranea araneum seu aranei telam, nexat ac texit.

XX. De homine.

227. Princeps animantium excellensissimus homo, mundi epitome, varius nascitur.

228. Quem post partum genitrix aut obsterrix fasciis involutum, fasci-

222. A' szarvas bogaraknak és fáskáknak nevei, igen sok félek, és sokak eledelek-is.

223. A' tserebogarak, tán termő fényes pókok, zöld bogarak, szarvas tsere bogarak avagy éjel fénlő bogarak, leppendékek, [lepkék ször lövöldökök] fényes bogarak avagy tsillámok, fényes háru szötské, gyertyára szökellő lövöldékek avagy tűzben termő legyetské repdők: fülben mászó fereg, szörös hernyó, pap matskája

224. Az öfzi bogár ott-kin, az házi prűtsők itthon [háznál] énekeldegelnek.

225. Az hangya kitsinke, de munkás, [dolgos] mindékor szálkákát és morfalékokat vífzen.

226. A' pók pók-házat avagy pók hálót, ereft, tűzdögel és szüddögel.

XX. Az Emberről.

227. Az élő állatoknak legfelségessebb [méltóságosabb] fejedelme az ember, e' világnak rövid summája, [remeke] nyivákolva születik.

228. Kit születése után a' szü-
léje avagy a' bába polában be-
takarván, és be-kötven a' bel-
tumque

tumque in eunas reponit. tsöben helyhezter.

229. Nutrix verò alma, 229. A' tápláló (szoprató) szá-
amplectens & amplexans raz dajka pedig, meg-ölelget-
alumnum suum, uberibus vén és apolgatván (tsokolgat-
lactat, pappis satiat, & for- látat, a' ö szopratólsát, (táplál-
didatum abstergit: pusio tatóját) emlőivel [tsötseivel]
ipse lactet. szoprattyá, rágottal [popával]
meg-elégiri, és a' magát megrutitottat [undolítottat]
megtörli: a' kitsinyed [tsetsemő] pedig ő maga szopik.

230. A cunabulis vel 230. A' böltsökből avagy ren-
ab incunabulis venit ut ad gető tekenökből ménék járásra
serperastra, ubi bimulus tanító karikán forgó taligáts-
infans inessum sibi for- kálra. [szekeretskékre] az hol a'
mat, & fari ac balbuti- két elszendős tsetsemő gyermek
re incipit, [infat] crepi járnai tanul, [el jár] és szollani
taculis, pupis & crepun- 's rebegni kezd, tsörgetökkal,
diis ludens. bábokkal és gyermekijátékok-
kal járzadozván.

231. Impuberes cum 231. A' szörölenek midőn szö-
pubescunt, sonoram vo- rösödni kezdenek, vékonyó tse-
cem alterant, hircuallio- gö hangos szavokat meg-vál-
untque: pubescentes au- toztattatják, és rikátolnak [meg-
tem puellæ singulis men- tattanak]: a' szörösödni kez-
sibus semel menstruo la- dő leányok pedig minden holna-
borant, donec gravidæ pokban a' szfonvi havat [holna-
fiant. ponként járó vér folyást] szen-
vednek, miglen terebbé elnek [megnehezkesednek].

232. Ephebi dicuntur 232. A' felferdültek [gyermek-
adolescentes, & mox ad- segből ki-költek] nevéndékenny
ulti, juvenes. iffatskáknak módatnak, és majd
meg-öregbedvén, megállapodott [vastag] iffiaknak.

233. Virilis ætas ver- 233. A' férfiu megállapodott idő
git ad propectam, seni- a' meg ért koros időre hajol, [ha-
lis rugas & canos affert. nyatlik] a' vénség rántzor [szö-
mörögözést] és öfz hajakat hoz.

234. Annosa vetula edentula fit, sexagenarius senecio decrepitis & capularis, filicernium.

235. Ita infantia ipsam ignorat, pueritia ludicris transigitur, juvenis ætasve juvenilis vanis, virilitas laboriosis, senectus ad priora relabatur.

236. Senes enim bis pueri: grandævi repuerescunt.

237. Mediocris staturæ homo optimè est proportionatus.

238. Nam gigasterri- culo seu terriculamento est; nanus homuncio homulus homunculus & pigmæus pumilio pumilufve risui, ac deridiculo apud omnes, ab omnibus illudatur & deridetur.

239. Nudus est, non hirsutus: fauni enim & satyri, sphynx etiam & chimæra, cum horrido illo cerbero tricipiti, comæta sunt.

234. A' fok esztendejü kofa [vén aszfony] fogatanná léfzë, az hatvan esztendős ember öreg após megaggot és megtöpördöt ortzáju, legörbet vén ember.

235. Így a' tsetsemő állapot önön magát nem tudgya, a' gyermekség játékokkal mulik-el, az iffiúság és iffiui idő hejába való- ságokkal, az emberkor [férfi- ság] munkaságokkal, a' vénség az előbbeniekre viszsa tér.

236. Mert a' vénék kétjerg gyermekek: a' nehéz koros idejü vénnek ismét gyermekeké léfznek.

237. A' közép termetü ember leg-szebben alkalmaztatott [leg illendőbb.]

238. Mert az Oriás irtozásul és rettentő tsudájul vagyon; a' kis ember emberke emberetske ly üki ember törpe kutak tsuff- ságul, és nevétségül van mindeneknél, mindenektől gunyol- tatik és meg-tsufoltatik.

239. Meztelen, és nem sző- rös: mert az erdei vad isten aszfonyok és vad leányok, [satratyuk] a' Thebásnál való fok természetből álló mesét mondó leányzó-is Sphinx] és a' chimæra, amaz iffizonyu három feji cerberussal együtt, költött dolgok.

XXI.

De Corpore & primum de membris externis.

240. Corporis nostri compages, eximium est supremæ sapientiæ exemplar.

241. Structura ejus ex ossibus, cartilaginibus, tendinibus, nervis, carne, mulculis, cute triplici, & membranis seu involucris varijs conflata & coagmentata est.

242. Membra coherent nexibus perpetuis, in proportionem decen- tissima.

243. Nam quæ bina sunt, ex opposito sibi ad latera locantur; quæ singula per medium.

244. In vultuum lineamentis stupenda est varietas.

245. Frons angusta sive illa est, gibbosa afinina, lata bonæ indolis seu qualitatis, rugosa animi anxij, caperata iracundi nota: erugata & exporrecta effrontem arguit.

XXI.

A' Testről és elsőben a' külső tagokról.

240. A' mi testünknek öfzve foglalása, [alkotmánya] a' leg fellyeb való böltseségnek ékes [fő] példája.

241. Annak épületi santonokból, [tetemekből] portzogokból; izekből. inakból, husból, inakon való árva húsból, három féle bőrből, és hártýákól avagy kü- lömb külömb féle burkokból [takarékokból] egyben fzedeggettetet és öfzve szerkeztetett.

242. A' tagok öfzve állanak egymásból függő állandó kötése- kekkel, igen egymáshoz illendő egyenlőségben.

243. Mert a' mellyek kettősök, egymás ellenében oldalról hely- heztetettek: a' mellyek külön külön [magan] középbén.

244. Az ábrázatoknak [artzu- latoknak] lineázásiban [rajzolá- sibá] tsudálatos külömség vagyó.

245. A' keskeny [szoros] hom- lok disznói, a' ki álló pupos [tsom- mos, görtsős] szamári, a' széles jó indultu avagy néminéműs- gü, a' rántzos szorgalmatos [gon- dos] elmének, a' komor haragos- nak jele: a' sima [rántz nélkül] va- ló, ki fészült] és ki terjett ortzá- lant [szemtelen] jegyez.

246. Pupilla oculi, albugini infidens & inhærens, speculum est, objectarum rerum imagines in se recipiens.

247. Hanc palpebræ nictando humectant; cilia verò & supercilia communiunt.

248. Sed hirqui lacrymas sudant.

249. Inter tempora & nasum [quem alij simum, alij resimum, alij aduncum habent] sunt genæ vel malæ; jisque subsunt maxillæ.

250. Per nares ut cloacam, mucus demanat, quem vibrissæ detinent, nè exsudet nisi muccinio seu strophiole mun-gantur.

251. Mentum virile primum lanugine, deinde barbâ, & labrum superius mystace tegitur: quidam tamen imberbes sunt.

252. Anterior colli pars jugulum est, posterior cervix.

253. Thorax aut pectus mammis seu mammillis,

246. A' szem fejeiben ülő és ahoz ragadott szem fény. tükör, melly az eleiben vetetett dolgoknak képeit magában vételi [fogja].

247. Ezt a' szem szörök pillogatva nedvesítik, [áztatták] a' szem héjak pedig és szömlődők meg-erössítik.

248. De a' szé végek [segeletek] könnyeket hullatnak [verétezenek]

249. A' vak szem és orr között [melly némelyeknek sima avagy lapos, némelyeknek fitos, némelyeknek horgas] vannak az ortzák avagy poszák; és azok alatt vannak az áll kapzák.

250. Az orr lyukakon mint egy árnyék széken, [tsatornákon] a' penészes takony alá származik, melyet az orr lyukakbá való szörök megtartóztatnak hogy ki ne szívárkozzanak. [veritézzenek], hanem ha takony törölve avagy kezfkenövel ki fuvattatnak.

251. A' térfiuál elsőben pihvel, osztán szakállal, és a' felső ajak bajuszszal fedetterik. bé: némelyek mindazáltal szakáltalanok.

252. A' nyaknak elől való része torok, az hátulso része [utolso része] nyak-szürt [nyak-tsiga].

253. A' tsetsekkkel avagy tsets bimbókka] biró, emlökkel dom-papil-

papillas habentibus, turgidus, infernè ventrem habet, ad partes latera.

254. Costæ ab axilla coeptæ, in hypochondria definunt.

255. In inguine pudenda, verenda sunt, pubes, mentula vel penis, & cunus sive vulva.

256. Sub coxendice, infra coxas femora sunt; sub genibus tibiæ; sub poplite suræ.

257. A' fuffragine plantæ pedis est, talos vel maleolos, calcem seu calca-neum, convexum plantæ, & solum, cumque digitis hallucem continens.

258. Tergum superne habet scapulas; post lumbos, & subsequenter tandem culum seu podicem sessionis gratiâ clunibus [natibus] circumvolutum

259. Spina dorfi totius structuræ fultura est, ut erecti stare possimus, & ex triginta quatuor vertebriis contiguis constituitur, ut incurvari queamus, quod non fieret, si

boru szügynek avagy melynek, alatta has vagy on, a' két részről [félről] oldalak.

254. Az oldaltsontok az hónaltól kezdettve, a' sziv hártájában [belső oldali tagokbá] végezödnek [meg-szünnek].

255. Az ágyék hajlásban a' szégyenlő testek, szemérem testek vannak, fan, mony avagy pöts, és pítsa vagy valaga.

256. A' tsipőtsontok alatt, a' forgotsontokon alól a' tizombok vannak; a' térd alatt szárazak; a' térd hajlás alatt lábikrái.

257. A' horgas in után a' láb talpa vagy on, melly a' bokákat avagy boka tsontokat, farkat vagy farkalot, a' láb fejét, és talpnak alsó részét, a' láb újakkal együtt a' láb hívelyket [örög újat] magában foglalja.

258. Az hátnak fellyül válllapotzkái vannak; utánna temporis, és rend szerént következőven osztán az ülés kedvéért farkal [legg poszával] megkörnyé-keztetett legg avagy alfel.

259. Az hát gerintz az egész alkotmányunk támasza, [oszlopa] hogy egyenesen fel-állhassunk, és harmintz négy egymáshoz foglaltatott hat gerendezekből áll, hogy meghajolhassunk, [horgadhaflunk] a' melly nem lenne

oscontinuum esset.

260. Lacertosum brachium in se continet manum, cubitum, volam; quæ diducta palma est, contracta pugna.

261. Digi sunt 5, finguli articulos tres, & totidem artuum juncturas, condyloque habentes.

262. Pollice premimus, indice monstramus, verpus five medius digitus prominet, inter quem & minimum (digitellum, auricularem, amatorem) annularis seu medicus & studiosus est.

263. Ungvibus scabimus, scalpimus, lacramus, lancinamus.

264. Sinistra seu laeva tenet, dextra operatur, omnia aptè, nisi quis ipse ineptus aut iners sit.

265. Sed ambidexter præ scævâ seu scevolâ multum habet.

XXII.

De membris internis.

266. Eja, jam viscera inspiciamus.

267. Alimentum dentibus primoribus (to-

haa' tsont merö volna.

260. A'vástag hufos kar ö magában foglalja a'kezet, könyököt, markot; melly ki-terjesztetvén tenyér, be-vonattatván (öszve szorittatván) ököl.

261. Az újak ötön vannak, kik közül mindeniknek három izei, és ugyan annyi inaknak öszve foglalási, és burkoi (tsomói) vannak.

262. Az hivelykel nyomunk, (szoritunk) a' mutató újal mutatunk, az öreg új avagy közép új ki-ál, melly között és a' leg kisebb (újotska, kis új, szerelmes új) között vagyó a'gyűrös új avagy orvos új és deák új (nevendékeny új).

263. A'körmünkel vakarunk, (rühelödtünk) vājogatunk, szagatunk, téptünk.

264. A' bal kéz tart, a' jobb kéz munkálkodik, mindeneket helyesen, hanemha ki maga illetlen (alkalmatlan) tunya (rest.)

265. De a' mind két kézre tudósnál (a' job és bal kézzel egyaránt élőnél) a' balog avagy bal ember felett fok vagyón.

XXII. A' belső tagokról.

266. Nofza, immár a' belső részeket nézzük (tekintsük-meg)

267. Az eledel az első fogakkal (hegyes közép fogakkal) meg-

micis

micis gelatinis) incisum, molaribus masticator, [bucca enim molendinum est] mansumque per gulam seu cesophagum deglutitur, & ad stomachum demittitur, ubi fit concoctio prima: quadrupedibus verò primo ad rumentum, tum ad omasum, post ad pan-tices, demumque ad ventriculum verum, echinus dictum, transit.

268. Nam venæ mesaraicæ chylum exfugunt: eumque (excrementis crassioribus per intestina & anum foras ægestis, quæ stercora, merdæ & oleta sunt) deferunt ad jecur: ubi denuò fit separatio.

269. Serosum per ureteres ad renes meat, indeque vesicæ instillatur, & fit urina (lotium) quæ meiendo emittitur.

170. Pingvior pars ab hepate rubedinem accipit, & fit sanguis: qui per venas distribuitur.

171. Lien seu splen in-

téltetvén, a' záp (örlő) fogakkal megrágattatik, (mert a' pofa szá-jnak belső része malom ház) és megrágattatván (öröltetvén) a' torkon avagy gégen alá nyeletik, és a' gyomorban alá bortsáttatik, az holott léfzen az első meg-főzés: (emésztés) a' négy lábú ok-talan állatoknak (barmoknak) pedig először a' kérés gyomorban, olstán a' nagy kövér hurkában (temérdek bélben, patzában) a' nakuránna a' kövér hasban, (po-trohában) és végezetre az igaz gyomorban, melly gömbözt-nek mondatik által mégyen.

268. Mert a' bél között lévő étel szopo erek a' meg emésztett étekek legjobb erejét ki-sziják: és azt (a' temérdekeb (keményeb) főprelékek a' bélben és alfelen (se-gen) ki-vetettvén, a' mellyek ga-néjak, szarok és büdös kakák) le-vízik a' májra: (zuzra) az holott újobban léfzen el-választás.

269. A' fáyós rész az hugy éren a' vesékre mégyen, (szivárkozik) és onnét az hójagban tsepeg, és hudgya (vizellete) léfzen, melly huddozva ki-bortsáttatik.

270. A' kövérebb rész a' májtól verességet véfzen, és léfzen vér-ré: melly az erek által el-ol-zatik izélyiel.

271. A' lép azon közben hoz-terim

terim attrahit, & rursum ejicit melancholiam; & vesicula fellis sive fel bilem seu choleram.

172. Pituita seu phlegma per omnia diffuit.

273. Cor in pectore situm, primum est vivens & ultimum moriens.

274. Proinde caloris plenum & palpitans sine requie, vitalem spiritum generat, perque arterias quaquaversum seu quouersum & quouersum & quouersum communicat: sed adjacens pulmo illud refrigerat, respirando per arteriam asperam.

275. Qualesa raucedo seu ravis fit, & tussis, ut & a clamore immoderato.

276. Præcordia hæc [exta] ab interiore ventre, septo transverso seu diaphragmate disjunguntur.

277. Omentum verò ilia, ut mesenterium laetes, obvolvitur

XXIII. De accidentibus corporis.

278. Juxta exteriorem

zá vonfza, és ísmét ki-verti a' komor kedvet szerző fekete sűrű vért, és az epés hojagotska avagy epe a' fárt avagy az ember testében való fárga vért.

272. A' nyálás vér (takony) avagy torha mindé tagokba elfoly

273. A' melyben helyhezettett sziv, első élő és utolsó meghaló.

274. Továbbá melegséggel tellyes lévén és nyugovás nélkül reszkervén, (dobogván, mozogván) elevenítő lelket nemz, és az életerein mindenféle és mindenüvé közli: (részelteriazt) de a' reá fekvő tüdő azt meghevésíti, lélekzetet vévén a' gége által.

275. A' mely meg-fértődvén rekedezés avagy bé rekedés, és hurut léfzen, mint szintén a' mod nélkül való kiálástól is.

276. Ezek a' sziv körül való belső részek (szivnek háloi, hártái) az alsó hasfal, (gyomortól, bélből) köz fővényyel avagy közép ágyék hártáival választatnak meg.

277. A' kövér lantorna bel pedig az ágyékokat, mint a' fodor haj is a' kövér gyége béleket, bé takarja

XXIII. A' Testnek külső esetiről.

278. A' külső tekintet szerint

aspectum quidam sunt corpulenti, carnosí & obesi; alij graciles, macilentí seu macrí ut scelerata, & strigosi; quidam formosi; alii deformes & turpes.

279. Secundum habitudinem interiorem vegeti, aut morbosí; robusti & firmi, aut infirmi atque teneri.

280. Crispi non facile calvescunt; at rufi citò canescunt.

281. Cilones & frontones, in phrenesin proclives sunt; & phrenetici facti vacerræ includuntur.

282. Præter vel satius est luscum & unoculum esse, quàm exocum; surdastrium quàm surdum; hæsitantem quàm balbum seu balbutientem; blæsum quàm mutum.

283. Strabo distortè, myops & pætus obliquè contuetur: cocles monoculus est, lumine altero

némellyek testesek, hulosak és kövérek; (potrohosok) egyebek vékonyok, karcsuak avagy ösztövérek (fonnyattak) mint egy vázak (öszve rakot száraz tetemek) és hírvánkoztak; némellyek ékessék; egyebek disztelenek és rutak (tsunyak urálatosok).

279. Belső mivóltokra nézve nyerlek, (virgantzók, egésségesek) avagy betegesek, vastagok és erőssék, avagy erőtlének és gyengék.

280. A' fodor hajuk nem könnyen kopaszulnak meg; de a' verhenyös hajuk hamar öszülnek.

281. Az hegyes (hósfűz) fejűek és ki dőllyett nagy homlokuk, a' bolond hagymázra hajlandók; és az hagymáz betegségben esvén kalirkában (bolondok házában) rekesztetnek.

282. Sokkal jobb és hasznosb sandálnak és egy szeműnek lenni, hogy nem mint vaknak; süketesnek hogy nem mint szintén tellyességgel süketnek; akadozónak hogy sem rebegőnek nehezen szolló pelypnek; selypesnek hogy se mint némának.

283. A' kantsal félre, (tekergősen) a' vaklyos és kerekszűl félre néző (fodorra néző) horgassan néz: a' fél szemű kandits (kan-

orbis seu orbatus.

284. Nafuti acriter odorari, buccones ingluvisi, flacci & jugulis non cavis bardi atque blitei esse putantur.

285. Verruca, struma, gibbus, polypus, & quodvis tuber deformant.

286. Similiter & nævi, lentigo seu vitiligo, porrigio, ipetigo seu impetigo, (serpigo) mentagra vel mentigo, lichen, varix, lepra, & omnis macula.

287. Item si quis obstipus incedat, aut cerneus

288. Calvorum, calvastrorum, & recalvorum quidam calvitium sibi decori reputant, alii dedecori.

289. Claudorum claudicatio à luxatione est: alioqui nec loripedes, nec vari, nec valgi, nec vatii, nec scauri, nec panfæ, neque compernes claudicant;

tsal) egy szemü, egyik szemétől meg-fosztartott vak.

284. A' nagy orruak (orrosok) erőssen szaglóknak, a' nagy ehétők torkosoknak, a' nagy füllü tepsi fülesek és vajko nélkül való torkuak gorombáknak és ostobáknak ítéltetnek lenni.

285. A' szömölsü, gelyva, dombos hátú görbeség, bobortó, és akarmelly puffadék (tsomó, bötkö) meg-rutitnak.

286. Hasonlóképpen a' velünk született bélyegek-is, szeplő fő koszmó (koszosság) vízfeketes folyósömör, (fennyedék) terjedő var, fekete szeplő, apró korpás szeplő, (rüh) dagatt ér, belpokol és minden motsok.

287. Ismét ha ki nyak sugorítva (horgasztva) jár, avagy földrenézően (le görbedve.)

288. A' kopaszok, fél kopaszok, és vízfzsa kopaszulók között némelyek a' kopafzságot magoknak betsülettül tartják, némelyek böstselenségül (gyalázatul).

289. A' sántáknak sántétások a' ki menyülettől (fiszamlástól) vagy: egyéb aránt sem a' horgas lábua (tziibertese) sem a' lehorgat száruak, sem a' görbe száruak, sem a' botkos lábua, nagy bokájua, sem a' széles lábua (talpu) táritópposok, sem az hoszfzua lábua hörihorgasok nem sántálnak.

290. Intertrigo ab attritu ex equitatione est.

291. Spado est cui testiculi seu colei ablati sunt. XXIV. De Morbis.

292. Ventriculus [à quo ægritudinum origo] inanis efurit & fitit; oppletus singultit & ructat; crudus escam fastidit.

293. Pallor & tremor cachexiam, hoc est, valetudinem debilem & languidam, torpor lethargus ac veterinus enervatam arguunt.

294. Morborum alii rigorem, alii dolorem, alii stuporem, alii pruritum duntaxat, alii convulsionem inducunt: sed recidivi cum vehementia plerumque conficiunt.

295. Decumbentes si non brevi convalescunt, fiunt valetudinarii, & quod pejus clinici.

296. Hoc solatio est,

290. Az alfelnak fel-törése a' nyargalásból való koptarástól vagyon.

291. Herélt az, a' kinek tökei a' vagy monya székei kivéttenek XXIX. A' Betegségekről.

290. A' gyomor (melytől vagy a' betegségeknek (nyavalyáknak) eredeti türes lévén éhezik és szöjühozik; megtöltetvén tsuklik és bőfög; (ükröndözik) a' meghűlt nyers az ételt utállja (megunnya)

293. A' fárgaság és reszketegetség veszteiséget (roszfzúl lélet) az az, gyenge és bádgyat egébséget, a' lankaság mély álom és a' lunyhaság (alufzékonyaság) megerőtlenedetter jelentnek.

294. A' nyavalyák közöttül némelyek hideg miatt való megkeményedést, némelyek fájdalmat, (térelmet) némelyek érzékenység nélkül való megfibbadást, némelyek tulajdó tsak vízfeketeget, némelyek mely fogorodást hoznak: de a' megtérők (vízfzongat leejtők felettéb való keménséggel gyakran el-fogyatnak [meg-ölnék, eméftetnek].

295. Az ágybá eset veszteg fekvők ha rövid nap meg nem könnyebbednek, (fel-nem gyógyulnak) betegesek léfznek; és a' mi rosfzabb, ágyban fetrengő leetikások.

296. Ez vigasztalásul vagyon; cui

cui multum doluit, dedit.

297. Cephalæa seu cephalalgia inveterata [potissimum si cranium seu calvaria solidum os sit) aut vertiginem, aut delirium, aut furorem & maniam causatur.

298. Odontalgia fit, cum parvuli dentunt; aut postea cum gingivæ putrescunt.

299. Ippitudo est cæcitatis præparatio; nec creber aurium tinnitus, bonum portendit.

300. Gravedo & rheuma est catharri destillatio; asthma & peripneumonia, respirationis difficultas.

301. Angina tonsillarum, ac uvulam inflammans, ne fauces stragulet, guttur gargaryza.

302. Langviores & deliquia animi, aceto [quod in acetabulis, ut & acetaria, adfortur] reficiuntur.

a' ki fokáig finlödött (vólta' fájdalombá) ha a' bánattól megfjünt

297. A' fő fájas avagy megfőzött (öröködött) főnek fájdalma (kiváltképpen ha a' kapotnyak avagy fő kaponya merőtsont lészén) vagy szédelgést, vagy főnek hígulását, elzelenését) vagy dühöséget és bolyokás elzelősséget szerez.

298 A' tog fájas lészén, midőn a' kiádekednek fogok kél; vagy azután mikor az inyek rothadnak.

299. A' szem tsepegő tsipáság a' vakságnak elől járó kézfítése; sőt még a' füleknek gyakor tsengése is, nem jót jelent (jövendő)

300. A' főnek nehéz vólta és torba a' náthának le-tsepegése; (folyása) a' melly szorulás és sziv fogás, a' lélek zetnek nehézsege.

301. A' torok gyék a' nyelvtsapot szorongatván és a' torok mirigyét gyúlasztván, hogy a' nyeldeklet megne fojtsa, a' torkodat vízzel meg-rotyogtassad.

302. A' bádgyadálók és elmének ájulási, eczettel (melly az e'rtet ágyakban, s mint az erzetes edényben is, hozatik elő) meg-enyhíttetnek, (elzetetnek, süjtetnek.)

303. Li-

303. Lienteria diarrhoea & dysenteria faciunt alvi profluvium; tenasmus evanidas inflationes complures.

304. Stranguria est calculi primordium.

305. Tormina, lumbrices seu vermina, passioque iliaca ileum, & colica colum affligunt.

306. Pleuritis, cardi-algia, cardiogmus & lumbago seu nephritis minus cruciant: icterus seu morbus regius ferè nihil.

307. Tumor intumesceat & desit: non sic hernia & ramex.

308. Toxicum qui asumpt, turgescit; sed electheriaca resistit atque renititur.

309. Arthritis artuum juncturas, ex interfluxu humoris acris, divexat; quæ in manibus peculiariter chiragra, in pedibus (quos verruculae etiam & pernioles affligunt) podagra, in coxendicibus ischias dicitur.

310.

303. Az has eltsapás hasmenés és vér has részik a' hasnak folyását; az has menésre [szarásra] való erőltetés hégában való (elmulo) fok posszító szelletek.

304. A' fenn akatt vizelletnek meg szorulása a' könek [fövenyek] elől járó kezdeti.

305. Az has tekerések, geliszta huddozások avagy has rágo fájdalmak, és a' ködök tsömör szenvédése az ágyékot, [köldököt] és a' kolika a' bél szorongatya.

306. Az oldal fájas [nyíllalás] szü fájas, szegezés, és ágyék fájas avagy vesék fájdalma kevesebb kénzanak: a' fargaság avagy sár víz miatt való haloványság többire egy tsepnére sem.

307. A' daganat fel dagad és leszáll: nem úgy a' tökösség és bélnek leszállása [megszakadása].

308. Az ételö mérget ha ki bé vötte, fel-poffad; de annak a' terjek ellene áll és ellene tuskodik.

309. A' járovány köszvény [izekben állott betegség] az inak hajlásit, és az erős nedvességnak közbé folyása miatt, gyötri: mely a' kezekbè tulajdonképpen kézi köszvénynek, a' lábakban (mellyet az apró szömöltsötksék is és hideg meg-vételtil való tsomók nyavalygatnak) láb kös, vénynek, a' for-

a' forgó tsontokban [tsipő tsontokban]
tsipő fájásnak mondatik.

310. Febris cum horrore querquera vocatur: quotidiana quotidie, tertiana alterno die repedit: ephamera five diaria, quo cœpit die, finitur. Omnis febris five continua five intermittens sit, exacerbationem five paroxysmum & remissionem habet, continente exceptâ.

311. Quartana, scorbutus, hydrops, phthisis, marasmus seu tabes (à quatuorbidus) diurni, fontici, & lethales sunt ille intercure aquâ perimit, hæc lentâ tabe consumit & consummat: paucissimi dantur universales.

312. Epilepsia & ecstasii laborantes, à morbo caduco seu comitiali, [Herculeo, sacro,] paumper absunt.

313. Paralyseos & apoplexiæ præcursores perhibent esse spasmus.

310. A' refzketéssel való hideg-lelés refzketeges hidegnek hivat-tatik: a' mindennapi mindennap, az harmadnap harmad nap tér vizsfa: az egy napi avagy tsak egy napig tartó, a'melly nap kezdetet, azon napon el-végeztetik [vége szakad]. Minden hideg-lelésnek akar szüntelen való akar felben szakasztott légyen, meg-keferítő nehéz fájdalma avagy kint élesítő nevelkedése és apadása [könnyebülése, enyhületi] vagyó, a' szakadhatlanon kívül.

211. A' negyed napi hideg lelés, az egész testnek rothatt nedves-ségtől való lankatsága, vizkorság száraz betegség, afzizu kország, [az honnan az afzizu rotsatt ember]lok ideig tartók, nehezítő veszedelmessék és halál hozók: amaz a' bőr alatt való vízzel ölmeg, ez lassú szárazsággal fogyat és végez-ki: kevesfén adatnak mindenekel közönséges betegségek

312. A' tébolyodással és esznek el-távozásával nyavalygók, az nehezségtől avagy nehezség töréstől [nyavalya, kország töréstől] nem igen megszűznek.

313. A' gurtá ütésnek és a' test le-rogyásának elől járó követé-nek mondgyák a' görts vonást.

314. Pe-

314. Pestis contagiosa, bubones & carbunculos seu anthraces jaculans, repente & subito inualecit; contagioque seu contagione suâ ingentes populos ac nationes inficit & vastat.

XXV. De ulceribus & vulneribus

315. Suppurans ulcus ubi abcessit, apostema seu abcessus dicitur; & quo, dum rumpitur, pus, tabum & sanies profluit: è pure autem cum carne convoluta & concreto fit glandula.

316. Carcinoma seu cancer, herpes, stomacacene, gangræna, phagedæna, venerea lues, erysipelas, lepra, papulæ seu varioli, morbilli, exanthemata seu boæ, pustulæ, ut & omnis scabies pruriginem proritant, & contactu inficiunt: idè contagiosi sunt.

317. Vulnus [cui turunda imponitur] cæsim fit aut punctim; plaga percussione aut contusio-

314. A' ragadozó dögös merigy, kelevényeket és pokol varokat avagy tüzes kelést lövöldöz-vén, hirtelen és mindgyárt [harmarsággal] erőt véssen; és az ö dögösségével avagy dögleletes-ségével nagy népeket és nem-zetségeket el-motskol [meg-rézfegit] és pusztit.

XXV. A' Fekélyekről és a' sebekről.

315. Azalol meg-evésedett fe-kély midőn folyni kezdett, ke-lésnek avagy túrnak mondatik; a' mellyből, midőn felszakasztatik, ev (rutság) törött vér és genye-tség foly-ki: az huffal egyben te-keredett [gyült] és öszve nőt évből pedig apro merigy [vak te-tem] léssen.

316. A' fene vagy farkas seb, ter-jedő kelés, [orbántz] büdös szá-jnak veszettsege, vad hus, férges hus; frantz, tsusz, (sz. antal tü-ze) poklosság; bobortso avagy himlő, tsétsek, veres kelések apro veressek, fakadékok, és minden féle rüh főnyedék vizketeget inditnak, és az illetéssel megbán-tanak [rutitnak] azokéért ra-gadók.

317. A' seb, [mellyben kérés-tétetik] vágva (metzve) léssen avagy szurással; ökleléssel (gyak-va) a' tsapás ütéssel avagy öltve ne,

ne. cujus signum livor est.

318. Illud neglectum habitum exulcerat, & re-crudeſcit.

319. Cum vomica co-it, cruſtâ, obducitur, cruſtam ducit: tandem ta-men cicatrix ſuperat.

320. Vibex à verbere eſt, puſtula ab aduſtione, callus ab induratione.

XXVI. De ſenſibus externis.

321. Caleat an frigeat quid, tangendo; humidum an ficcum ſit, preſando; durum an molle comprimendo; læve an aſperum attrahendo; grave an leve tollendo, percipitur: periculum fac, & comperies.

322. Palpando quærimus, quod non videmus, aut conſpicamur.

323. Atque iſte eſt primus ſenſus, tactus.

324. Guſtus dignoſcit ſapores.

325. Quomodo quid ſapiat ſcire viſ? guſta, de-guſta, deliba.

rontással, mellynek az jegyes helye kékség.

318. Amaz elműköppé (gondatlanul) tartatván ki-lebesül, és vízföntag megnyersülvéni kiűjül

319. Midőn a' folyó dagadás (tálgyu, fakadék) öfzve megyen, varral/kemény bőrrel) béborítatik, megtserepesedik; végezerre mindazáltal a' fehé hely (vakfő) meg-gyözi (fellyül műlly).

320. A' kék ütés hely a' veréstől vagy on. a' tüzes puffadás (fel-hozagzás) az egéstől, a' fel törés [meg vastagodot bőr] a' kemenyedéstől.

XXVI. A' külső érzékenységekről.

321. Meleg legyené vagy hideg valami, illetéssel; nedvesé vagy száraz, fogdosással; keményé vagy lágy megiszorítással; simaé vagy darabos tapafzattással; nehézé vagy könnyű, fel-emeléssel, tudhatni meg: próbáld meg, és észvedben vésszed.

322. Tapogatva keressük, a' mit nem látunk, avagy szemléltünk.

323. Eze az első érzékenység, az illetés.

324. Az izelítés (kostolás) meg-isméri az izeket.

325. Minek minémű izi légyen tudni akarod-e? kostold, izelés, szoppants meg. 326.

326. Nam saccharum dulce est, abſinthium amarum, acetosa oxalif. ve cum acetosella acida, piper acre, lábrusca fructus acerbus, immatúra mala seu immitia poma austerá, quædam planè infipida.

327. Olfactus seu odoratus odores internoſcit, & qualiter quid oleat olfacit.

328. Moschus enim, qui cruor est circa umbilicum zibethi collectus, & zibethum, fragrantiam exhalat; assa vel aduſta caro nidorem; morticina foetorem.

329. Mucida, putida, putrida, rancida (cujuſmodi lardum foetidum esse solet & arvina) foetent foetentque.

330. Auditus sonos discernimus.

331. Contrarii sunt risus & fletus, cachinus & ejulatus, plausus & planctus, jubilum & gemitus, atque suspiria, fulgur & vociferatio.

332. Tonus percussus & resonans echo dicitur.

326. Mert a' nádméz édes, az üröm keleti, álló főska és hegyes főska az apro fóskaival együtt savanyu, a' bors erős, a' vad (zölő) (egres) keleti, (fojtós) gyümölcs, az éretlen almák avagy vad almák kemények, (savanyuk fogat válsalók) némelyek tellyességgel szintén izetlenek.

327. A' szaglás avagy büzlés az illatokat különbözteti meg, és mitsoda miképpen legyen szagos, meg szagollya (büzli).

328. Mert a' péfma, a' melly a' patkány szobásu péfma matskának köldökénél egyben gyült a' lutt vér, és az a' péfma matska, jó illatot bocsát; a' meg-ült avagy égetett hus petsenye szagot; a' döggel meg holt, büdösséget.

329. A' penészese, poshattak, (dohosak) rothattak, lenyettek (avassak) minémű szokott lenni a' büdös szalonna és háj) meg-undokitnak és büdössítnek.

330. Hallással a' zengéseket (hangokat) válsztyuk meg.

331. Ellenkezők egymással a' nevetés és sírás, karzagás és jajgatás, tapfolás és zokogás, az öröm foházkodás és gyakor fohajtás, futtogás és kiáltozás.

332. A' vízfőzetet és vízfőzsa zengő hang, Echónak (vízfőzet) dicitur.

citur: nullus silentium.

333. Visu seu aspectu colores (quorum albus & niger extremi sunt, reliqui intermedii) discernimus.

334. Niger habet sub se hos gradus; atrum, pullum, aquilum, fuscum, æthiopum more, badi-um seu spadiceum, atracrum.

335. Cæruleus hyacinthinum, violaceum seu janthinum, lividum, cyaneum, & cæsum sive glaucum.

336. Viridis venetum seu hyalum, prasinum, herbidum vel herbeum.

337. Ruber fulvum, rufum, puniceum, coccineum à cocco, purpureum, rutilum seu flammeum, rubicundum & roseum.

338. Luteus crocum seu croceum, flavum, luridum, cereum, gilvum & helvum, ut late semicoctus.

339. Albus rufum, cinereum pallidum, la-

zengésnek) mondatik: a' semm-némü tsengés halgatásnak.

333. Látással avagy nézéssel a' festékeket (kik közül a' feje és fekete leg. végsőbbek, a' többi középdedek) különböztettyük meg.

334. A' fekete (festeknek) öa- latta ezek a' gráditsi vannak; sötét, föld, homályos, barna (szín) szeretsen szabásu, a' szürke avagy gesztenye szín, hótszén szabásu.

335. A' kék [festék] ízederjes, viola avagy ivolya színü, lötér, kék, ég színü, és matska szemü kék avagy világos színü kék.

336. A' zöld (festék) kékes zöld avagy üveg színü zöld, párhagyma színü zöld, világos avagy páfit színü zöld.

337. A' veres (festék) tündök- lö farga, verhenyő, hajnal szabásu ragyogo színü, bársony festő tsiga vér színü, veres bársony színü, fénylő avagy láng színü, piros és rola színü.

338. Az arany színü (verhenyő farga festék) sátrány színü, zöldellő farga, kékellő farga, viasz színü, pej és tégla színü, mint a' felére meg-égetet tégla.

339. A' feje (festék) piros feje színü, (test színü) hamu színü, cteum,

cteum, niveum seu glaucum, canum, candidum, aqueum & eburneum vulgò notos. Quædam sunt multicolora, quædam discolora, & quædam decolora.

XXVII. De sensibus internis.

340. Ut sentire te sentias, interni sensus dati sunt tres: qui in cerebro, quod sternutando, sternutatione purgatur, resident,

341. Nimirum sub fincipite sensus communis; qui rei visæ, auditæ, gustatæ, tactæ & olfactæ simulachrum apprehendit.

342. Hic in somno a vaporibus obstruitur: hinc insensibilitas.

343. Sub vertice habet phantasia, quæ discernimina rerum dijudicat.

344. Hæc in perpetuo agitatione: hinc cogitationes, somnia vel insomniæ, & multarum imaginationes.

345. Sub occipitio me-

halovány farga színü, téj színü, ho avagy favo színü, ötz haj színü, tiszta feje színü, víz és elefánt terem színü, mellyek közönségesen ismérteffek. Némelylek fok színüek, némelylek tarkák, és némelylek rút színüek (szinetlenek).

XXVII. A' belső érzékenységekről.

340. Hogy érzene te magadat meg-értésd, három belső érzékenysége adattattanak: mellyek az agy velőben, melly prüfzsfőgetve, prüfzsfentéssel tisztítattik, lakoznak.

341. Tudniillik a' főnek első része (homloka, vak szarva) alatt vagon a' közönséges értelem; melly a' látott, hallott, koftolt, tapasztalt, és megfaglott dolognak ábrázattát meg-fogja.

342. Ez az álomban a' gözők-től bé-dugattatik: innét van az érzéketlenség.

343. A' fő tető alatt lakik az ember elméjében forgo látás. (belső nézés) melly a' dolgoknak különbségeit meg-itéli.

344. Ez szünetlen valo mozgásban vagon: innét vannak a' gondolkodások, álmok avagy álmatlanságok, és gondolkodásból származó sokféle ábrázolások.

345. A' főnek hátulso része
E 2 moria

moria est; quæ apprehensa & dijudicata in futurum ulum recon-dit.

346. Illas rerum icones, sive dudum, sive nuper impressas, ad revidendum resumere, reminisci est.

347. Eæ si obliteratæ sunt, oblivionē vocam.

348. Quamobrem quorum constanter meminisse volumus, eorum crebrò recordamur.

349. Quod oblitus sum, qui memor est mihi memoret, commemoret.

350. Vigilia nimia fatigat, quia cerebrum exsiccat: sopor autem recreat, quia irrigat.

351. Nectam impensè inedia debilitat, quàm insomnia.

352. Dormituriens oscitat & pandiculatur; dormitans conquini scit, id est, capite nutat; dormiens stertit & rōchissat XXVIII. De Mente.

353. Mens in rerum disquisitione rationem cōsulit, quia intellectum invenire animus ei est.

(nyak-fzúrti) alatt az emlékező elme vagyon; melly a' bé fogott és meg-íteltetett dolgokat jövedőbéli haszonra el rejti.

346. Azokat a' dolgoknak akar régen akár csak minap az elmében bé-nyomattatott képeit, újabb meg látásra ísmét elő venni, meg-emlekezés.

347. Azok ha ki törölttettenek, feledékenségnek hijjuk.

348. Minekokáért a' mellyekről álhatatosan meg-emlekezni akarunk, azok gyakran jutnak eszünkben.

349. A' mit el-felejtettem, ha ki reá emlékezik az nekem juttassa eszemben, említse-meg.

350. A' felettéb való vigyázás el-fáraszt, mert az agyvelőt kiszárasztja: a' szunnyadás pedig meg újét, mert meg-öntözi.

351. Még az étlenség-is nem olly igen felettéb erőtlénit-meg, mint az álmatlanság.

352. Az álható (álmot kívánó) ást és huzódozik; az aluszékony szunnyadoz, azaz, fejével gyölkent; az aluvó hortyog (zug) és orrával szortyog.

XXVIII. Az Elméről.

353. Az elme a' dolgoknak felkérésében [vizsgálásban] az okoságtól kér tanácsot, mert értelmet lelni kedve van önéki.

354. Cui

354. Cui egregium est acumen, citò rem perspicit; hebetes tardi vel tardiusculi sunt.

355. Qui multa inquir, est industrius; qui noscitur gnarus; qui exco-gitat, solers; qui notitiam & cognitionem usu firmavit, expertus; qui uti novit, prudens; qui utitur sapiens; qui abutitur, astutus & fraudulentus.

356. Contra, qui nihil curat, torpidus est; qui nihil percipit, stupidus.

357. Vera rei apprehensio, scientia est; falsa, error; debilis, opinio; ex conjecturis veniens, suspicio; vacillans, dubitatio; impedita, hallucinatio; nulla, ignorantia & incititia.

358. Cùm alterius relationi credimus, fides est; cùm verisimilibus rationibus cedimus, persuasio; cùm sufficienti demonstratione contenti sumus, assensus.

359. Quorum ratio nem ac causam non in-

354. A' kinek jeles éles elméje van, a' dolgot hamar által láttya; a' tompák lassuak avagy kéfedelmesek.

355. A' ki sokat fel-keres [tudakozik] sürény; a' ki tud [ismér] tudós; [értelmes] a' ki valamit ki-gondol, [talál] gyors elméjű; a' ki a' tudományt és dolognak ísméretit annak hasznával meg-erősítette, látott hallott; a' ki azzal tud élni, ezles; a' ki azzal él, bölts; a' ki gonoszul vizsgálja él, ravasz [álnok] és tsalárd.

356. Ellenben, a' ki lemmivel nem gondol, tűnya; a' ki semmit észében nem vélzen, goromba [ostoba].

357. A' dolognak értelemmel való igaz megfogása, tudomány; annak hamis értelme, tévelygés; a' vékony értelem, vélekedés; a' valami fajdétásból jövő, gyanóság; az ingo bingo, kételkedés; a' meg bántatott, tévovázás; a' semmi, nem tudás avagy tudatlanság.

358. Midőn más élő befzedé-nek hiszünk, hit [hite] az; midőn igaznak tettző [híhető] okoknak engedünk, el-hitetés; midőn elégedendő meg-mutatással meg-elég(zünk, egyet értés, [hely adás, javallás].

359. A' mellyeknek módgyát és okát nem értyük, tsudálljuk; a'

E 3

telli-

telligimus, miramur; quæ pernoscere volupe est, rimamur.

XXIX. De voluntate & affectibus.

360. Voluntatis est bona amare & velle, mala odisse & nolle.

361. Ex accidenti est, si hæc placent & perplacent, illa verò displicent: tum enim apparentia eam decipit, ut eligat deteriora, aut spernat, quorum ignara est.

362. Ecce autem, quàm subjecta est affectibus; quàm identidem iis perturbatur.

363. Absunt bona? desiderat ea, optat, benè ominatur, anhelat, conatur & molitur quicquid potest: frustrationem eorum nihilominus (nihiloscilicet) veretur, ut.

364. Antequam adipiscatur, cum tædio fert etiam paulæ moræ intercapedinem.

365. Hinc desideria, vota, spes, studia, molimina

mellyeket által-ismérni [teljes-séggel meg-tudni] gyönyörűsége, vizsgáljuk [értekez-zük, tudakozzuk.]

XXIX. Az Akaratról és indulatokról.

360. Az akaraté a' jókat szeretni és akarni, a' gonoszokat gyűlölni és nem akarni.

361. Történetből vagyon, ha ezek téttenek és kedvesek néki, amazok pedig nem téttenek: mert akkor a' külső tettés, ötet meg-tsallya, hogy válassza az aláb valókat, (roszszabbakat) avagy meg-vele azokat, a' mellyeknek nem tudója.

362. Imé pedig, melly igen alája vettet az indulatoknak; melly igen ottan ottan azoktól megháborittatik.

363. Távol vannaké a' jók? o-hajtya azokat, kívánja, jól jö-vendől (vélekedik) fölök, áh-e-tozza, igyekezik és szándékozik (szepelkedik) valamint teher: azokban való meg tsalattatásától mindazonáltal (sem-mivel nem külömben) tart, úgy hágy.

364. Minekelölte azt megnyer-né, nagy unalommal szévedi tsak egy kis mulatságnak-is közben-vetését.

365. Innét a' kívánságok, fo-gadások, reménség, igyekezetek, conatus-

conatusve, sollicitudo.

366. Adfunt? gestitavit, letatur, gaudet, jubilat, oblectat se fruendo iis, amittere metu: inde hilaritas, letitia, gaudium, voluptas, conjuncta tamen (attamen) cum metu.

367. Eripiuntur? tristatur, dolet, queritur; hinc tristitia pœnitudo, querelæ.

368. Magis verò mala eam inquietant & distrahant.

369. Ventura enim abominatur & averfatur, ac declinat; formidat tamē tremor & angitur: hinc averfatio, timor & formido, tremor & anxietas

370. Advenientia horret pavescit, trepidat ad ea, vel stupefcit (stupet): inde horror, pavor, trepidatio vel stupor.

371. Quum obven-runt, irascitur, moeret, luget; hinc ira, moestitudo, five moestitia, luctus.

372. Sequus (aliter)

szándékok, vágyodások, és szor-galmatosság.

366. Jelen vannak-e? vigad nagy moh kívánsággal, örül, örvend, örömmel kiáltoz, gyönyörködési magát azokkal él-vén, el-ereszteni félti: innét van a' vigság, örvendezés, öröm, gyönyörűség, ös-zve kötöttett mind-azáltal a' félelemmel.

367. Ki-ragadtatnak-e tőle? szomorkodik, bánnya, panaszkodik; innét a' szomorúság, bá-nat, panaszkodások.

368. A' gonosz szerentsétlenség, pedig azt fokkal inkább nyug-hatatlaná téstik és fok felé von-szák.

369. Mert a' következendőket utállyá's gyűlöli, és el-kerüli; fél mindazonáltal reszket és szorongattatik: innét az el irtázás [meg-utálás] félelem és rémülés, reszketés és szorongatás.

370. A' reá jö-vőkötül ifszonyodik, fél, retteg azoknak (hallásá-ra) avagy ájulni kezd [el-bámul:]; innét vagy az ifszony odás, ijetség, reszketés avagy el-áulás, (álmélkodás, tompulás).

371. Midőn el-jö-ttenek, haragt-szik, kesereg, siránkozik; innét az harag, keserűség, avagy szomorúság, siránkozás.

372. Külömben (másképpen) fin

fit in alienis bonis & malis.

373. Ibi gratulatur, aut invidet; hic commiserescit, aut (si perversa est) exultat.

374. Boni ignorantia neglectum & aspernationem; cognitio & violatio zelum; satietas fastidium adfert.

375. Pudor, imò vecundia & modestia est, si quis ob turpia erubescit; meroris levamen est, si cogites omnia omnibus accidere.

376. Post lapsum nihil in nobis integrum: omnia mutila, manca, lacera.

XXX.

De Mechanicis in genere.

377. Haecenus (hucusque) naturalia & physica: artes mechanicae sunt, quibus cum victum, tum amictum acquirimus.

378. Jam ergo artificum quoque Officinae visendae nobis erunt.

léfszen a' más (idegen) javain és gonofzin.

373. Amott örvendez, avagy irégykedik; itt szánakodik rajta, avagy (ha el-fordult) örömben tapsol (tombol.)

374. A' jónak nem tudása elmulatást és meg-vetést; ismérleti és meg-szegése (törése) buzgóságot; meg-elégedése unalmat hoz.

375. Szégyen, (pironság) fötinbáb szemérmetség és szeléd együgyűség, (alázatosság) ha ki a' rút dolgok miatt el-pirul; a' bánatnak könnyeségére van, ha meg gondolod mindenekei mindeneken meg-történni.

376. Az eset után semmi nints mi bennünk egész: mindenekei bennák, tsonkák, szakadozottak.

XXX. A' Kézi munkás mesterségekről közönségesen.

377. Ekédiglen [eddig] a' természetben lévő éstermészet szerint való dolgok: a' kézi műves mesterségek azok, a' mellyekkel mind ételt italt, [életemet] 's mind ruházatot keresünk.

378. Immár tehát (azért) a' külső mester embereknek-is műhelyeket meg-kell nekünk látogatnunk,

XXXI. De

XXXI. De Hortorum culturá.

379. Hortus, vel pomarium est, vel viridarium, vel vivarium.

380. Sepitur vel agger; vel macerie, vel planis, vel sepe, quæ è palis sudibusve, longuriis, viminibus aliisque flexilibus & vitilibus plectitur; atque topiariis ornatur.

381. Hortulanus, ut & olitor, ligone & rutro bipalioque fodit, ac per pulvinos prius marrá exherbatos semina spargit; atque plantariis plantaria infert.

382. Arborator seminario vel taleis [claveolis] vel viradicibus confito [concinnitas & elegantia est si per quincuncem digerantur] furculos inspicatos inserit & rigat, scalproque germina putat, stolones nocuos amputat, arboresque infœcundas eradicat.

XXXI. A' Kerteknek művelésekről.

379. A' kert, avagy gyümölcsös kert, avagy virágos zöldellő kert, avagy vad kert.

380. Bè kerítettik vagy töltéssel, vagy gyeppel, vagy palánkokkal, vagy fövénnyel, a' melly karokból égett hegyes dorongokból, hofszu karo póznakból, vitlákából (szironyokból) és egyéb hajló 's kötő vefszzőkből fonatik; és kertbéli árnyékos szinckel [lugosokkal] ékesítettik.

381. A' kertész, mint a' fti áros. is, kapával és ásoval, 's két águ kapával ás, (kapál) és a' gyökér áso fogas kapával (gereblyével) jelebb meg-irtott ágyakban, magokat hint; és az óltoványos kertekben óltoványokat viszen bè.

382. Az erdőllő (fákkal bano) a' veteményes plántáló vagy óltoványokkal (óltó ágarskákkal) vagy eleven gyökerű fiatalokkal bè-ültetett helyen (díszes illendőség és ékesség az ha kereftül öröt mutató szegelekre rendeltetnek) kalásfz módra meg hegyesített fiatal vefszzőket (tsemetéket) ólt (ültet) és öntöz, és a' mettrző késsel a' bimbokat (új nevéseket) nyesegeti, az ártalmas fa tövérol nórt fartyu vefszzőket le-vágja, [mettzi] és a' gyümölstelen élő fakat tövéstől ki irtya.

E 5

383. Q.

383. Oleum Olivum ex olivis ab oleario ex-
primitur; dein sæpius
decapulatur depletur-
que; subtus amurca fi-
dit; fraces abjiciuntur;
depurgatumque lecy-
this inditur.

384. Apiarius seu mel-
lifo alvearia curat, ce-
ramque liquat.

XXXII.

De Agricultura.

385. Agricola est qui
agrum colit, proventu-
que annonæ se susten-
tat.

386. Cui fundi & præ-
dia locantur, manceps:
cui villa conceditur,
villicus & colonus est.

387. Arvum subactum
& à cæspitum radicibus
repurgatum, ut sit fera-
cius fecundiusque, an-
te sementem stercoreatur
fimo vel margâ.

388. Novale & verva-
rum, id est, requietus
ager, feracior tertiliorq;

383. A'fa olaj az olaj fákól az
olaj tsinalótul sajtolatik; (nyo-
mattatik) azután fok izben (gyak-
ran) ki merittetik és meg-ürét-
tetik; alatt a' sepredéke le-ül, a'
fonkolyai (gazzai) el-vetnek;
és meg-tisztittatván az olaj tartó
szelentzékben tétetik.

384. A' méhes avagy méhekkal
bánó ember a' kaptarokra (méh-
kasokra) vífel gondot, és viafz-
szat olvaszt.

XXXII. A' föld mivélésről
(szántásról vetésről, ma-
jorkodásról).

385. Mezei rabótás (szántó ve-
tő major gazda ember) az a' ki a'
mezőt mivéli, és az esztendő-
ként termő gabona jövedelem-
mel ömagát táplálja.

386. A' kinek ház helyek és a-
hoz tartozó szántó földek's rétek,
árendálatnak, fukar (közös, áren-
dás) az a' kire major biztatik, ma-
jor gazda (udvar biro) és jobbagy az

387. A' meg kevert és a' páltos
hantnak gyökereitül megtisztét-
tatot ugar, hogy termékenyebb és
firossab legyen, a' vetés előtt meg-
ganéjoztatik genéjval avagy kö-
vér földel (firos fejez agyaggal).

388. Az új mező és a' pallag, az
az, nyugott szántó föld, termőbb
és tenyészőbb a' minden eszten-
est re-

est restabili.

389. Arator avaturus
jungit aratro boves, non
funibus aut restibus, sed
jugo.

390. Tum illos agi-
tans & stimulo incitans
seu concitans, subarat,
iterat, tertiat, seminat,
& occat seu estriagit, per
liras & versuras.

391. Inter arandum,
vel lirandum potius, al-
tera tenet stivam, ne de-
lirat: altera rallam; &
culter seu dentale, cum
buri indito vomere
proscindit sulcos, donec
absolvatur jugerum.

392. Porca fit tran-
versum, ad derivandum
in collicias per elices u-
lignem.

393. Occam seu urpi-
ces in argilloso solo fer-
ream esse oportet, in
arenoso lignea satis est.

394. ubi segetes fru-
ticescunt seu fruticant,
sarritione & runcatio-
ne, quæ sarculo mani-
busque fit, opus est; ne à
zizaniis suffocentur fru-
ges.

döben termőnél.

389. A' izántó szántani akarván
az ekének eleiben ökröket fog,
nem kötelekkel avagy istrangók-
kal, hanem igában.

390. Akkor hajdogalván öket
és az ösztönnel izgatván avagy
izurkálván, pallagból fel-szántya,
másodszor keveri, harmadollya,
bé-veti, és bé-baronállya, a' ba-
rázdákon és fordulásokon.

391. A' szántás közben, avagy
barázdolás közben inkább, az ed-
gyik kézzel az eke szarvát tartya,
hogy ne tsavarogjon; a' (barázdá-
ból ki ne tántorodgyon) a' másik-
kal az ösztökét; és a' tsorostlyaa-
vagy a' metző vos, az eke talp-
ban tétetett lapos szántó lemez
vással fel metzi az barázdákat,
miglen el végeződik az föld föld.

392. Az által barázdá keresztül
lésző, a' vizes seppedékeknek tsa-
tornákon által a' vizet el-botsáto-
árkokra való le-folytatására.

393. A' baronának avagy fogas
baronának az agyagos földön va-
fasnak kell lenni; az homokoson
tsak a' fa barona is elég.

394. Midőn a' vetemények (ve-
tések) szárban indulnak avagy
kóróznak, a' gyomlálás és irtoga-
rás, mely gyomláló késsel és kéz-
zel léfzen, kívántatik; hogy a'
konkolyoktól el-ne fojtassanak a'
gabonák.

395. Cum messis ad-
est, maturis his immi-
tuntur messores, seu fal-
cutores, qui falce acuta
metunt (quod messis u-
berior, cō alacrius) ma-
nipulatimque disponunt
spicilegio egentibus re-
lictō.

396. Colligunt postea
in mergetes, & colligant
tomicibus, superante in-
campo stipulā.

397. Tum vehibus in
horrea convehunt; vel
mergā in acervos seu cu-
mulos congerunt.

398. Tritores sive tri-
turatores in area flagel-
lis tritulant: olim tribu-
labant tribulā; uti adhuc
in ducatu Mediolanensi
moris est: linquitur stru-
men & acer seu acus.

399. Subiactant exin-
de ventilabro seu vannō,
ut separatūr secernatur-
que palea.

400. Si quid adhuc
supereft, cribro cernunt,
seu cribrant; ut fiat fru-
mentum purum, quod
cumeris atque granariis

395. Midőn az aratás jelen van,
meg-érvén ezek belé bortsáttat-
nak az aratók, avagy kaszálok,
kik az éles kaszával (fárlóval) arat-
nak (mennél bővebb az aratás, an-
nál lerényebben) és markonként
le rakják; (helyhezteszik) kalászf
(gabonafő) szedegetést a' szegé-
nyeknek hagyván.

396. Az után örög markok-
ban szedegetik, és kévékben kötik
supokkal (kéve kötelekkel) főnn
maradván a' mezőben a' tarló..

397. Akkor osztán szekerek-
kel a' tsűrőkben (pajtákban) öszve
hordják; avagy villával (mereg-
lyével) asztagokban avagy raká-
sokban öszve rakják.

398. A' nyomtatók avagy tsép-
lők a' szűrűn tséppel tsépelnék:
régen nyomtatnak vala szűrűn
tapodo három szegű taligával; a'
mint még most is a' Medioláno-
mi hertzezségben szokás: meg-
hagyattatik a' szalma és törek a-
vagy polyva.

399. Felhánnyák ennek után-
na szoro lapáttal, hogy meg- kü-
lömböztessék és el-választassék
a' polyva.

400. Ha még valami fenn ma-
rad, rostával választják, avagy
rostállyák meg; hogy tisztá gabo-
na légyen, melly a' kamorákban
és gabonás (életes) házakban bé-
infertur;

infertur; ustrinilq; etiam
interdum torretur.

XXXIII De molitura

401. Antiquitus tunde-
bant solūmodo pistillis
in mortario: hinc ptifa-
na triticea & hordeacea.

402. Postea pinfebant
pilo ruido in pistirino, fi-
ebatque crimnum (ex
quo pulres parantur) &
alica.

403. Tandem (novif-
simē) excogitatae sunt
molae, trusatiles seu ver-
satiles primū; post afri-
nariae, & jumentariae;
tūm aquatiles seu aqua-
riae; & denique ventosae
sive alatae; ubi metā &
catilo molunt.

404. Atque per sub-
cerniculum seu faccum
cilicium farina excer-
nitur, excutiturque, fur-
furibus foras sparsis.

405. Sed molitor qui
molit emolumentū que-
rit, eique semper inhiat.

XXXIV. De Pani- ficio.

406. Pistor massam
in mastra vel subacte-
rio, spathā lignea depfit;

vitetik; sőt még sütő házakban-
is aszaltatik néha.

XXXIII. Az őrlésről.

401. Régenten (hajdonában)
csak mosár törökkel törnek vala
a' molárban: innét van a' buza
és árpa kása.

402. Azután törnek (örlenek,
darálnak) vala darabos kása lü-
kövel a' száraz malomban, és lé-
szen vala dara (mellyből a' pépek
tsináltnak) és liszt kása (boza).

403. El-végre (leg utolszor) ki-
gondoltatnak, a' kézzel taszigáló
avagy forgató malmok egy elő-
szőr; azután a' szamár, és barom
hajtó malmok; osztán a' viziek
avagy vizen forgók; es végezet-
re a' szél avagy szárnyas malmok;
az holott liszt váluval és malom
garattal örölnék.

404. Es a' szita avagy ször-
sák által a' liszt ki- szitáltatik,
és ki-erészterik, (ki-üttetik) a'
korpák ki- hinteggettetven.

405. De a' molnár a' ki öröl
hafznót keres, és arra mindenkor
igyekezik (áhétozik).

XXXIV. A' kenyér tsinálás- ról (sítésről).

406. A' sütő a' téfztár a' dagasz-
tó széken avagy sütő tekenőbē, fa
lapotzkával dagasztja; azután
dein

dein hanc pastam in tur-
no excoquit, & ita pa-
nem efficit.

407. Fermento fermē-
tatus habet duas crustas,
& medullā intus poro-
sā: azymus cōpactus est.

408. Cupediarius ex
pollione ē moletrina
allato cupedias conficit,
paratque.

409. Placentarum spe-
cies sunt: similæ, spiræ,
crustulæ, lagana, liba,
scriblitæ seu stribrilæ, te-
ganitæ, globuli, boleti-
ni, obeliæ, tortæ, arto-
creata, &c.

XXXV. De pecuaria.

410. Opilio fistula,
pera, & pedo, imō &
flagro ac scutica instru-
ctus, ovium agmen sibi
concreditum (in quo
interdum suum peculi-
um, peculiari caractere
insignitum habet) agit.

411. Lupus [voracissi-
ma bestia] famelicus u-
lulat; non gregibus so-
lūm, sed & armentis in-
sidiatur, eaque impetit:

azt meg-gyurván (ki-fzakaszt-
ván) a' kementzében meg-fűti,
és úgy tsinál (készít) kenyeret.

407. A' kováfzfal sült kenyér-
nek kétős hejja vagyon, és belől
likatsos béli: a' kováfzfalaztalan gyurt
pogácsa tömött.

408. A' tsemege tsináló [pogá-
tsa-fűtő] a' malomból hozott ros-
lisztből kívánatos édes tsemegé-
ket tsinál, és készít.

409. Béleseknek [kalátsoknak]
nemei: a' femlyék, peretzek, hej-
jas kalátsotkák, [pánkók] turós
bélesek, rzipok, rétes bélesek a-
vagy fonyatos kalátsok, héjakkal
béfedett husos bélesek, [pásteto-
mok] [serpenyőbe rántot gömbö-
lyű pánkók, tsikmák, mézes
pogácsák, kalátsok, húsos bélesek.

XXXV. A' Barom pásztor-
ságról [tsordasságról].

410. A' sippal, táskával, es pász-
tori bottal, sőt még ostorral is és
korbátsal fel-készült juhász, az
ő reá bízott juhoknak feregét
[nyájjat] [a' mellybe néha az ő
maga kíváltképpen való bélyeggel
meg-jegyeztetett tulajdon nyájja-
is [öröksége-is] vagyon] legelteti.

411. A' farkas [legtörköstebb fé-
reg, bestye, tene vad] midőn éhe-
zik ordít; nem tsak az apró nyájak
után, hanem még az öreg tsordák
után-is olálkodik, és azokra ro-
a quo

a quo ea molossi custo-
diunt ac tuentur; hos au-
tem ab illo millus.

412. Vagi pastores pa-
scua mutantes, mapalia
sive magalia sua carris
circumvehunt.

413. Mandræ sunt mo-
biles & tralatitiæ caulæ.

414. Bubulci è bubi-
libus seu bovilibus; su-
bulci ex haris seu por-
cilibus, suilibusve, buc-
cina pastoritia evocant.

415. Illi in præsepibus
& cratribus, hi in aquali-
culis pastum præbentes,
stabula pala expurgant:
& feretro fimum atque
immunditiem exportant.

416. Lac ex ubere vi-
tulus quidem, & agnus
subrumus fugit, ancilla
vero mulget, mulctra
seu mulctrali excipiens.

417. Lactaria in lacta-
ria cella è cremore seu
flore lactis butyrum
conficit, in clava buty-
raria condensans; & è
lacte coagulo coagula-
to caseum, vaccinum,

han: a' kitől öket a' komondorok
örzik és védelmezik; ezeket pedig
amattól a' nyakon lévő szeges örv.

412. A' bujdoso [tsavargo] pász-
torok a' legelő mezőket meg-vál-
toztatván, az ő galibájokat avagy
kunnyojokat taligán hordozzák
ide's tova.

413. Az aklok elébb mozdít-
ható és egy helyből másban vi-
tethető olak.

414. Az ökör pásztorok az ökör
istállóból avagy ökör állásból; a'
diszno pásztorok a' diszno ólból
avagy diszno alomból, és diszno
állásból, pásztori kürtel hiják-ki
[az ő tsordájokat].

415. Amazok a' járszolbá és szé-
na tartó faraglyákban, ezek a'
diszno váluokban eledelt adván,
az istállokat lapáttal ki-tisztét-
tyák: és taraglyán [faraglyán a'
ganéjt és rutságot ki-hordgyák.

416. A' tejet a' tölgyből a' bor-
nyu, és a' szopo bárány szopja; a'
szolgáló leány pedig feji, a' rots-
kában [fél-fülűben] avagy tejő
sajtárban véven.

417. A' tejel báno szolgáló le-
ány a' tejes pintzében a' téj-fől-
ből avagy téj színből vaját tsin-
ál, a' vajas köpűben meg-fű-
ritvén; és a' meg alutt avagy ól-
tott téjből sajtot, tehen, juh, és
ketské sajtot: a' savanyu téj erős,
ovillum;

ovillum, & caprinum: nem az idetlen édes tej, a' favo oxygala est acris, colastra non, serum super est.

418. Vacca pragnans, forda seu horda dicitur; nondum foeta, bucula & juvenca; effoeta maturationi est.

419. Foenum è pratis, quae vel siccanæ, vel rigua, vel irrigua sunt, secula defectum, & silicium, siccatur; rastrois corradiatur; furcitque in cumulos & foenilia comportatur.

420. E renascente gramine, chordum est.

XXXVI.

De lanionia.

421. Lanio vel lanius altitia (vescula enim non sunt vesca seu esculenta; & quis iis vescat?) in laniena clunaclo matat, id est, jugulat, excoriatur seu deglubit, diffecat, in macello venum exponit,

422. Intestina sangvi-

418. A' meg-futott [üzelkedet] tehen, hafas üszőnek, avagy bornyas ünőnek mondatik; a' melly még nem fajzor, üszőnek és ünőnek; a' meddő [fajzástól megfűtött] mézfár ízekre való.

419. A' széna a' rétekről, a' mellyek vagy száraz természetűek, vagy nedvesek, és vizesek, a' kaszával le-vágattatván, és le-kaszálattatván, meg száraztatik; gereblyékkal öszve gereblyéltetik; szedegtetetik; és villákkal a' baglyakban [kalongyákban, kazalokban, széna alszagokban] és a' széna tartó helyekben hordattatik.

420. A' újonnan ki nőtt zöld fűből vagyon a' farju.

XXXVI.

A' Mézfároságról.

421. A' mézfáros avagy hentés az hizlalt marhákat [mert az hitván öztővérek né enni vagy ételre valók; és ki éllye azokkal?] a' barom verő mézfáros helyen a' mézfáros késsel meg-öli; az az, torkát meg-metzi, bőrét le vonsa avagy megnyuzza, fel-vagdallja, [rombollya, darabollya] a' mézfár székben el-adni ki részi.

422. A' béleket vérrel és hus da-

ne &

ne & pulpa effarciens, farcimina conficit ut faliicos, lucanicas, botulos, hillas, tomacula, apexabones, tuceta seu ificia: item minuta, ofas penitas, pernas, petafones, & succidias.

terpenyőben rántott gömbölyű falatokat, [gombotakat] fodorokat, oldal petyenyéket, és szalonnákat.

423. Adeps non crescit æquè spissè, ut sebum; quia opimior.

XXXVII. De venatura.

424. Venator feras in scrobes, foveasque pelledas capit; aut canum sagacium odoratu per vestigia vestigat & venatur.

425. Odoratores enim indagant, vertagi perfequantur & assequuntur.

426. Cerva utin casces & plagas varis tentas incidit, implicatur, irritatur, interimitur. Si evasit, celerat fugam.

427. Aper spumans & frendens, venabulo transfadactus, interficitur.

rab töltelékekkel meg-töltvén, kolbászokat tsinál, ugymint gömbölyűket, májosokat, husos kolbászokat, apro hurkákat, kövér kásás hurkákat, véresket, világos hártáival borított petyenyéket avagy hussal töltött eledeleket: Ifjmet aprora vágott töltelékeket, terpenyőben rántott gömbölyű falatokat, [gombotakat] fodorokat, oldal petyenyéket, és szalonnákat.

423. A' firosháj nem nő színtén olyan sűrűn egybe, mint a' fadgyu; mert kövérebb.

XXXVII. A' Vadászásról.

424. A' vadász a' vermekre, és árkolásokra tsalogattott vadakat, meg-fogja; avagy az élesfen szagló kopó ebeknek büzőlések által nyomokat nyomozza és vadásza.

425. Mert a' villák fel keresik, az önnön kényén vadászni járó agarak kergetik és el érik.

426. A' nőstény szarvas hogy a' vadász hálóban és a' kötelekből avagy gúsoból tsinált megvetett [ki-terjesztett] törben esik, belé keverődzik, hálóban keréttetik, meg-öletik. Ha ki tizaladott, siet a' futással.

427. A' tajtétkzó és agyarkodó [fogát tsikorgató] vad lan, a' vadász dárdával [képpel] által vettertven, meg-öletik.

F

XXXVIII.

XXXVIII. De piscatione.

428. Piscator in lacu & piscina, reti piscatorio sive piscario, & verriculo, tragulave; in amne sagena & nalsa piscatur: hamo, cui esca inditur, ubivis.

XXXIV. De aucupio.

429. Auceps aucupio exstructo, per illius allectas inescatasve aviculas & aves reticulis adobruit; aut viscatis calamis, quos amiti seu perticæ exponit, implicat, aut laqueis & tendiculis illaqueat; aut decipula impedit.

430. Oscines, quas vitadonat, caveæ incarcerat, sive junctim, sive separatim.

431. Si qua pedica impedita se expedit & extricat, avolat; nisi se iterum tricis intricet.

XXXVIII.

Az Halászásról.

428. Az halász a' tóban és halas tóban, az halászi avagy hal fogó hálóval, és gyalommal, [szák: hálóval, tapogatóval] és két kézzel vonó hálóval; a' folyó vízben vészszel és varsával, halász: horoggal, melyre az étető maszlag [tsalo eledel] tétetik, akár hol.

XXXIX.

Az Madarászásról

429. A' madarász a' madár fogszerzőt meg-készítvén, az édesgetések által magához hitegettetett és ételre tsalogattott madárkákat és madarakat hálós-kákkal meg-lepi; [meg-buréttya] avagy lépes vészszökkal, melyeket a' madarász rúdra avagy poznára ki-tészen, belé keverödteti; avagy törökkel és rzékléssel törben ejti; avagy keletzével megtartoztatya (meg-bántya).

430. A' fázajokkal éneklő madarakat, melyeket étellel meg ajándékozt, kalitkában rekeszt, (tömlörzözi) vagy többekkel edgyüt, vagy magán.

431. Ha melly a' nyügtől megtartoztatott magát ki-fzabadítja és ki-fejti, el-repül; hanemha magát ismét láb tartoztato szörökben akasztja.

XL. De

XL. De Coquinaria.

432. Promus condus obsonia ab obsonatore coempta, non tantum recentia, verum pridiana quoque, & semefa, ac reliqua seu reliquias, è promptuario seu penu, penariove profert; & coquus vel coqua in foco, lebetibus, cucumis, ahenis & cacabis elixat; cum vericulo carnes lardo transfigit, verubus à medastinis circumactis asfat, craticula torret, sartagine frigit.

433. Si quid fervet & bullit, ne abulliat, trulla confutatur; si spumat, rudicula aut tudicula despumatur.

434. Fuscina extrahunt, fuscina & qualo seu colo colant.

435. Residua culinæ utensilia sunt: igniarium, rutabulum, batillum, ignitabulum, tripus, radula, crates, trua, alvei,

XL. A' Szakátságról.

431. A' fáfár (konyha vagy szakáts mester) az éték ároftól megvött eledeleket, nem tsak az újakat, hanem még a' minapiakat, s félben meg etteket, és meg maradt maradékokat is, az élés házból avagy tárházból, és eledeles kamorából elő hozza; és a' szakáts avagy főző aszizony a' tűzhelyen, vas fazékakban, öblös réz fazékakban, üstökben és fazékakban meg-főzi; a' spēkelő nyársatskával az husokat szalonnával által szegezi, (fűzi, meg spēkeli) nyársakon a' környül forgo alá-váló izolgákkal meg-fűteti, rostélyotskán meg-fűti, (aszallya) a' serpenyőben meg-rántya.

433. Ha mi forr és buzog, hogy ki-ne buzogjon, (forjon) meritő lapátotskával avagy vas kalánnál meg-tzáfollja, (le-nyomja) ha tajtékzik, a' főző kalánnál avagy abárló lapotzkával tajtékját lehánnya.

434. A' vas villával avagy szigonnyal ki vonnyák, (huzzák) a' szűrő szitával és szűrő kosárral avagy szűrővel meg-fűrik.

435. Egyéb több eszékői a' konyhának ezek: a' tűz élesztő tűzhely, szén vonó, [alag pemet] vas lapát, kova tartó, három lábú avagy lábas, vakaro vagy örlő, ro-

urcei, paropside, catini
& patinæ, quæ cum elu-
untur, fit colluvies.

436. Vas anfa pren-
fabis; sed si anceps est,
ambigas seu dubites,
qua arripas.

437. Aves depulman-
tur; pisces desquamantur,
exenterantur, exdor-
suantur, & exossantur.

438. Affati & frixi sa-
lubriores sunt quam eli-
xi ac jurulenti, nisi pro-
bè & plusculum condi-
antur.

439. Salsamenta, &
omnia infumata, quàm-
vis macerata, ægrè con-
coquuntur.

XLI. De potulentorum paratura.

400. Vinitor vites no-
vellas plantat, traduci-
busque propagat: vine-
am bidente sive pastino
pastinat: palmices pam-
pinosos ridicis seu peda-
mentis statuminat, ac
palat: paulò post pam-
pinat: tum vindemiât,
racemos abscindendo,

istély, rotska, tekenök, [válúk]
bögrék, buréto tálak, medentzék-
éstálak, melyek midőn ki mósat-
tatnak, lészén moslék.

436. Az edényt fülénél fogva
fogdossad: de ha két fülü, gyana-
kodgyál avagy kételkedgyél, mel-
lyikénél fogva ragadgyad.

437. A' madarak megmellyesz-
tetnek; (kopasztanak) az halak hé-
joktól megvakartatnak, (hám-
tattnak) bélek ki-vetetik, felha-
sítatnak avagy derekon szegdel-
ternek, és tsontok ki-hányatik.

438. A' sülteket és rántottakat egé-
ségessebbek hogy nem mint a' fő-
zötték és levesek, hanemha jól és
bővebbetkén megfűszerfázmoz-
tatnak.

439. A' bé-főzattak, és minden
fűstön aszaltattak, noha meg-fon-
nyaszattak, nehezen főzetteinek
[eméltetnek] meg.

XLI. Az italoknak tsi- nálásáról.

440. A' szőlő műves (vincelér)
új szőlő töveket ültet, (plántál) és
homlyított bojtó veszfűzőkkel ter-
jeszti: a' szőlőt két águ kapával
vagy széles kapával kapállyá: a'
szőlő leveles szőlő veszfűzőket ha-
sábbos karokkal avagy szőlő karok-
kal rámozgatja, (gyámolítja) és
megkarozza: azután egy kevés i-
dővel meg levelezi: annak-utánna
racema-

racematione pauperi-
bus relictâ

441. Uvor five succus
svavis, ex acinosis uvis
orca pressis, torculari ex-
primitur exurgeturque:
qui è lacu in cadum vel
feriam translatus mu-
stum; postquam fuerit
defæcatus atque elutri-
tus, vinum dicitur: po-
tus ex hilarandis mœstis
accomodatus.

442. Annotinum est
optimum, hornum non-
nihil fœculentum.

443. Factitia sunt: ab-
sinthites, helenites, hyf-
sopites, abrotonites &c.

444. Defrutum est sa-
pa, exoletum vappa.

445. Hocubi non ab-
undat, mulsum seu hy-
dromel coquitur; item-
que à zythopeptâ zy-
thum seu cerevisia, ex
farre tosto vel polenta,
& lupulo.

446. Abditur in cel-
las frigidiore; & obtu-
ratur seu operculatur:
relita verò promitur fi-

meg-fzedi a' szőlő fejeket lemetz-
vén, a' mezgerlést avagy tsikézfét
a' segényeknek (hagyván engedvé

441. A' szőlő szemes szőlő ge-
rezdekből tseberben meg-nyo-
mattatott szőlő nedveség avagy
édes lév, sajttal nyomattatik és
fatsartatik ki: mely a' váluból a'
kádban avagy hordoban által-
vitetvén, mustnak; minek után-
na meg-tisztult és meg-forrot,
bornak mondatik: a' szomorua-
nak meg-vidámitására illendő i-
tal.

442. A' tavalyi bor leg-jobb;
az idei még valamennyire zava-
ros [seprűs].

443. Tsinált borok: az ürmös
bor, örvény gyökeres bor, ifós
bor, isten fájával főzött bor, &c.

444. A' felig meg forrott must
forrott bor, a' meg-avúlt nyállott
bor ki-ment szefzű meg-erőtle-
nedett bor.

445. Az hol ez nem bővelkő-
dik, méh-főz avagy mézes víz fő-
zetteik; és ismét a' fer-főzöttül
duzma (szalad fer) avagy fer, a'
meg-aszalt lisztből avagy meg-
tsirázott szaladból, és komlo-
ból.

446. El-rejtetik az hideg pin-
tzeiben; és bé-dugatik avagy bé-
tapasztatik: fel- szakasztatván
(nyittatván) pedig tsapoltatik tse-
pho-

phone, tubulo, aut epistomio.

447. E dolio inclinato faeces unā exeunt.

448. Capacioribus in cupis sapidius est; quia non evaporat; praesertim cantheriis altioribus.

449. Ex vinaceis seu flocibus confit lora seu posca: infundibula ad lagenas pertinent.

XLII.

De Aurigatione.

450. Stabularius (a-galo) equile purgat, equum capistro alligatum, aut fiscellā, si mordax sit, & firmus stare-nolit, confictum, tractat & curat, id est, dentatā strigili depectit, gausape infertur, avenam vannō ventilat, cibum, ad aquarium aquatum ducit.

451. Auriga fræno indito, habena pro lubitu regit: parippum sellario jugat; antecessoriosque ante se agit.

ven szivárvánnyal; (hébérrel) avagy tsapon.

447. A' meghajtott hordobóla' fölprű-is edgyütt ki-megyen.

448. Az öreg sörös hordokban jobb izü; mert ki nem gözőlög vagy erejét ki-nem bortsáttya; kiváltképpen a' nagyobb gantár (ászok) fákön.

449. A' szőlő magokból avagy törkölyökből löre avagy tsiger (máslás) lészén: a' (kármentő) töltőterek a' palatzkokhoz tartoznak.

XLII. A' Kotsisságról avagy szekerességről.

450. Az istállódval bano (lovász) a' lo istállott meg-tisztéttya, a' lán-tzoz kötő fékkel megkötötetett, avagy hamaros orkötővel, (pányvával) hogyha harapolészén, és erőssen megállani nem akar, megszorítottatott lovat, tapogattya és banik véle, az az, fogas vakaroval meg-festüli, (vakarja, siméttya) a' pokroztot rá teríti, a' zabot szőro lapáttal vagy rostával meg-(pallya) szorja, éretti, (abrakollya) az itató helyre itatni vízi.

451. A' kotsisavagy szekerese' zabolát szájában vetvén, a' gyep-lövel kedve szerént igazgattya: a' rudas lovata nyerges lo mellé fogja; és az elől járókat ő maga előt hajtya.

452.

452. Eques vel equifio ephippio infidens, stapedibus infistit; & equum vel popimate demulcet, vel calcaribus instigat, fræno & habena provoluntate flectit, ac pastomide coerct.

453. Antilena, postilena, dorsuale, & phalaræ aliz [cateræ] ornatui sunt.

454. Succussator equitem quassat: gradarius molliter fertur: tollutari9 tollutim, neccæspitat.

455. Magnates sejuga vehuntur, pampillis, pilentis & carpentis

456. Plebei quadriga, triga, biga, seu quadri-juga, trijuga, bijuga; idque petoris, rhedis & essedis; alicubi etiam cissis. *kolyé haken*

457. Onera plaustris seu sarracis, carris & trahis; ægrotantes arcerá; delicati lectica transportantur.

452. A' katona avagy lovas a' nyeregben ülén, a' kengyelekben áll; (nyomja) és a' lovat avagy ptofszogatással szelédgeti, avagy larkantúkkal izgattya, (erölteti) zabolával és fékemlővel (fék szőral) akarattya szerént hajtogattya, és állazoval meg tartóztattya (zabolázza).

453. A' sütyg-elő, far-matring, tzafrang (nemez) és egyéb (több) lo öltözetek (nyereg buréto szer-számok) ékességül vannak.

454. Az ügető lo a' lovalt meg-rázza: a' jó lépő (iramo) gyengén avagy könnyen jár: a' poroszká poroszkálva, nem-is botlik.

455. A' nagy uri rendek hat lovakon hordeztatnak, fel hintókon, hintó szekereken, és borérott (fe-deles) hintókon.

456. A' köz népek (szegény paraszt rendek) négy lovon, három lovon, két lovon, avagy négy lovu, három lovu, két lovu szekeren, s úgy-is kolyézfákön, kotsikón és deszkás szekereken; néhol még-talyigán-is.

457. A' terhek terh hordo vagy öldalas szekereken, temerdektalpu kitsin szekereken és szánakon; a' betegesek borított ernyős kotsikon; a' kényesek (negédések) lektikákon [szetzel székekben, két lovu hintókon] hordoztatnak ide's tova.

F 4

458 Cur-

458. Currus habet rotas, ex modiolis, radiis duodecim, apsidibus sex, & totidem canthis compositas contextaque; & axes, qui ut axungia ungantur, fucula sustolluntur.

459. Temonis extremitati admoventur de helcio dependentia retinacula; five sint catenæ, five lora: ponè autem sufflaminem, ad sufflaminandum inpræcipiti descensu carrum.

460. Qui cum per orbitas leviùs trahatur, ne exorbitet, respice.

461. Clitellæ mulo aut caballo imponuntur, ut per loca præcipitia & in via, transitum alium non terentia, onera transferantur.

462. Bajuli vel humeris, vel farraco seu uniroto, vel feretris (ærumna collo suspendi) bajulant.

558. A' fizekérnek, kerek agyból, tizenkét küllőből, hat kerék talpából, és ugyan annyi fűg vasakból egyben foglaltatott és öszve erefzetett kerekei vannak; és tengelyei, melyek hogy a' fizekér kenővel vagy hájjal meg kenetteffenek, tekerő hévérel emelternek fel.

459. A' rúd orrában vetternek a' fűg elő hámról alá függő nyaklók; (tartó ístrángok) akár lántzok legyenek, 's akár gyep-lők: hátul pedig a' fizekér kötőavagy kerék tartó, a' fizekérnek a' lejtőn le-erefzkesésében való meg kótésére.

460. A' melly holott a' kerék vágásokon könnyebben vonattasék, hogy az utból ki ne járj, (térj) meg-lásd.

461. A' terh hordozo (málhás) nyergék öszvére avagy kabolára (katzola, kantzola) tétetnek fel, hogy a' meredek és út nélküli való, egyéb által menetelt nem engedő helyeken, a' terhek által vitetteffenek.

462. A' terh hordo emberek avagy vállokon, avagy egy kerekű talitskán, avagy taraglyákon (vono taligákon) a' nyakban vetett vono kötelet nyakokban akasztván (függesztvén) hordanak.

XLIII. De

XLIII. De navisularia.

463. Ab oristransmarinis navarchi auspicio apportaturi quædam nauta, pontum seu æquor navigant.

464. Naucerus in puppi ad clavum seu gubernaculum sedens, gubernat: alii per toros cursitantes, se invicem inclamantes & exhortantes, ad antennis vela, seu suntacatium five artemon, dolum & epidromus, explicant vel contrahunt; jam in malo, jam in prora; appendentes & applustria, supra galeâ seu corbem.

465. Tranquillo solo velificatio non procedit; nisi remiges transtris ad scalmos confidentes remigent: sed velocem seu lembum flabra velociùs impellunt, quàm remi trirremem. Et ubi opus contis trudendo, à brevibus & scopulis propellant.

XLIII. Az hajós mester-ségről.

463. A' tenger túlsó részeiről az hajós gazdának avagy hajóbéli kapitának segedelmével valamiket akarván hozni az hajosok, a' tengeren hajokáznak (eveznek).

464. A' kormányos (hajós mester) az hajó farában a' kormányfzeg mellett ülven, igazgattya: egyebek az hajó tattyain futosván, egymást meg-kiáltván és meg-biztatván, a' vitorlya fákra a' vitorlyákat, minéművek a' kö-zépavagy öreg vitorlya, felső vitorlya és az elő-járo vitorlya, kifejtik (feszítik, terítik) avagy öszve vonnyák; hol az árbortz fán. hol az hajo orrában; fel-tűggesztvén az hajói ékeségeket is, (jel-záflókat) az árbortz fának kerek pais szabásu ör álló helyén avagy kosárán fölytül.

465. Tsendes levén a' tenger a' vitorlyázás elő nem mehet; hanemha az evező legények az által dőlzkákon az evező gufnak ragasztójához ülven eveznek: de a' sebelsen folyó hajót avagy sajkat a' szél fuvallások gyorsabban üzik, (viszik) mint az evező lapitzkák az három rend evezős hajót. És az hol szűkség, tsáklákkal tafzítván, a' tsekélyekről és tengeri kő-fzikláktól el-üzik (távul kergetik).

F 5

466. Nám

466. Nam huc si incidunt, naufragio periclitantur; & nō rerum jacturam faciant, naufragantur seu naufragium faciunt: idē profunditatem bolide explorare solent.

467. Procella oborta ne abripiantur à decumanis fluctibus, anchoram rudenti annexam jaciunt seu figunt; atque ita fluctuant & jactantur.

468. Primò & secundò navigans aut velificans, etiam si vento secundo, nauseam vix effugit.

469. Navis vacua, præsertim æstuariorum, vectoria & oneraria seu corbita, quò firmitus innatet, saburra oneratur, saburratur; sed si nimio plus, pessum ibit.

470. Fatiscit identidem, imò multoties, perque hiscentes rimas

466. Mert ha ide találunk esni, (akadni, ütközni) hajó törésbeli veszedelemben forognak; és hanemha marhájokban való kárvallást tselekesznek, (marhájokat ki-hánnyák) hajójok el-romlik, avagy hajó-törést szenvednek: ez okáért a' mélységet mérő finnegel (ónas kötéllel, finorral) szokták meg-vizgálni.

467. Tengeri szélvész (háboru) rámadván, az igen fölötté nagy haboktól hogy el ne ragattassanak a' temérdek hajó kötélhez alátághoz (foglaltatót) köttetet) vas matskát meg-vetik avagy akasztják; és úgy haboznak s habtól hányattatnak.

468. Az először és másodszer hajókázo vagy vitorlyázókálók, ha szintén egyenes jó széllel is a' tömört (gyomor háborgást) alig kerülül-el.

469. Az üres hajó, kiváltképpen az el-tolyható gyors hajó, vonatható és terhes avagy marhával meg-rakott hajó, mentül erősebben ufzszon a' vízben, követses fővennyel terhelhetik, homokoztatik meg; de ha fölöttébb fokkal (kellertnél többel) alá mégyen, meg-feneklik, el-süllyed).

470. Meghasad ottan ottan, sőt sokszor, és a' meg-nyílt hasadékokon az hajó gaz belé esik, és az hanautea

nautea illabitur, ac in carinam confluens, sentinam constituit: unde antlia exantlatur.

471. Navigatione peracta, actutum navigia in portum appellanda sunt: aut certe in oportunitate stationem deducenda.

472. In navigabili flumine, naviculis, lintribus, scaphis & cymbis untuntur: imò & ratibus, atque hippaginibus.

473. Ubi vadum deest vel deficit, pontone trajiciunt, diciturque trajectus; sed portitor naulum poscit.

474. Alibi fiunt pontes, lapidei in arcibus seu fornibus, vel subliis, & peniles: itemque ponticuli.

475. Urinatores quævis profunda tranant.

XLIV. De itineribus.

476. Viator quò tendit, recta sine ambagibus

jo fenékben öfzve folyván, hajó fenékre gyült szemetet (rutsagot) télsen: az honnan fetskendős merető szerfzámval (viz vono szivattyuval) ki meréttetik.

471. Az hajókázás végben vitetvén, menten az hajóknak a' partra érkezetteti (szálléttatni) kell: avagy bizonyára alkalmas állásra kell vitetvén.

472. Az hajókázható folyó vizben, hajótskákkal, lalikokkal, gyalog hajókkal és tsonatokkal élnek: sőt még szálakkal is és rév hajókkal.

473. Az hol gázoltató hely (tsekély víz fenék) nintsen avagy nélfészen, hidassal (kompal) általt vetnek, (kelnek, költöznek) és mondatik rév helynek; de a' révéfő hajó bért kíván.

474. Néhol hidak léfznek, köhidak a' ből hajtásokon avagy bőltozatokon, avagy lábakon álló hidak, és függő emeltős hidak: és ismét hidatskák (padlók, borúk, gyalog hidak).

475. A' buárok (vízben bukok) a' kár mely mélyfégetis által úfznak

XLIV. Az útról avagy útjáról

476. Az úton járó az hová igyezik, egyenesen kerengő (teker) profici.

proficiscatur, ad diverticula ne divertat.

477. Semita causa viam ne deferat, nisi tritus sit callis, & itineris dux comesset peritus.

478. Avia, devia, & salebras salebrosave loca qui metuit, nusquam deviet.

579. Bivium fallax est: quapropter ne erres, obvios sciscitare qua euncum? num hac an illac? dextrorsum an sinistrorsum sciscitandum sit? tramites & compita seu quadrvia non æquè seducunt.

avagy négy felé ágazó utak nem edgyaránt [azonképpen, egyenlőképpé] visznek felre [tsalnak meg]

480. Peregrinari ut absque interpetre possis, idioma calle.

481. Peregrè ituro oreæ competunt, aut perones ob coenum, & petasus ob solis radios; ut & galerus ac penula scortea, vel è lana coacta; lacerna ob pluvias; & baculus seu scipio, quo nitatur: admini-

gö) utak nélkül mennyen, a'ki térsékre (kerületekre) ki ne térjen.

477. Az ösvény okáért (gyalog út kedvejért) az utat el ne badgya, hanem hajól meg-tört járott út léfzen, és tudós út vezetője's úti társa.

478. Az út nélkül való járatlan helyektől tébolyodástól, és a' darabostsoportos helyektől a' ki fél, sohová az útból ki ne térjen.

479. A' kettős út meg-saló: (tsalé-kony, tsalárd) annak okáért hogy ne tévelyegj, az elődben jö-vöktől (elől hátul elődbé akadók-tól) tudakozzál, (értekezzél, kér-dezkegdyél) merre kell menni? ha erre é vagy amarra? jobbra é vagy balra kellyen térti? a' ke-refzt utak és ágás bogas ösvények

480. Hogy tolmács nélkül vandorolhatsz, (bujdoshassál, járhatk elhatsz) a' nyelvek tulajdonságát tudgyad.

481. Az idegen mezsfze földre menendőnek farúk (fizekernyek) illenek, avagy borskorok a' far miatt, és kalapos süveg a' napnak ver-rőfénye ellen; mint a' gallér-is (félburéto tsuklya süveg) és bőr köpenyeg, avagy gyapjuból szütt (öszve vert) köpenyeg; újas köt-tös (úti öltö mente) az esső ellen; culo

culo enim est.

482. Opus & viatico ad faciendas impensas: aut certè literis cambii seu collybi.

483. Sed & patientia sub dio enim pernoctare obtingit.

484. Ubi ubi es, qui cum sis attende.

485. Latrones enim fures, crumenifecæ & prædones prædantur, ac furantur; piratæ spoliant; imò in hospitio, præsertim apud caupones, non hospes ab hospite tutus.

486. Sarcinæ quibus sua convasata sibi portant, sunt: vidulus, mantica sive sacciperium, petra seu hippopera, bulga, marsupium sive crumena, loculus, denique finus & funda.

487. Ut expeditior sis, impedimentis ne te aggrava: remorantur enim festinos.

488. Si celerare opus, & maturandum est, ce-

és bot (páltza) avagy ístáp, (máko) mellyel támaszkodgyék: [tartozzék] mert segítségül [támaszul] vagyon.

482. Az úti pénz-is izükséges a' költségeknek tételére: avagy bizony a' pénz fel-vételre vagy pénz váltásra való levelek.

483. De még a' békeséges tü-rés-is (fzenvedés-is) mert az ég fzin alatt hálai történik.

484. Valahol vagy, akar holott légy) kivel légy reá vigyázz.)

485. Mert a' lator lopók, erszény mettzők és tolvajok (koborlók nyuzó fosztók) prædálnak (tolvaj-lanak) és lopnak; a' tengeri tüzes tolvajok fosztanak; sőt a' szállá-son-is, kíváltképpen a' vendég fogadó kortsomárosoknál a' vendég a' gazdától nem bátorságos.

486. A' kötelékek (butyorok, zajdák, málhák, gunyhák, tszulák) mellyekben az ő egyben rakott takarmányokat magokkal hordozzák, ezek: a' turba, táska, vagy tarisznya, íszák avagy által-vertő, tüzfű, tarfoly avagy erszény, seb, és végezetre kebel és kötött (háló) erszény.

487. Hogy kéizebb légy, akadályokkal magad meg ne terheld: (nehezítsd) mert a' sieröket meg-tartoztatják.

488. Ha sietni kell, és hamar-kodni, száguldó hatás lovakkal a-leribus

letibus seu sonipedibus
uti quàm veredis præ-
stat.

489. Elongiquo do-
mum reducem salvum
& sospitem, lætabundi
tui te exipient.

XLV. De mercatura.

490. Mercatores mer-
caturam facientes bona
aliunde allata, non absq̃;
lucro [quis enim cum
damno quæstû faciat?]
dividunt: sed potiùs in
taberna reservant.

491. In emporiis ce-
lebria exercentur com-
mercia: oppidatim nun-
dinæ & mercatus institui
solent: monopolia in-
colis conducibilia non
sunt.

492. Et propolæ, &
infiores, & tabernarii,
& circumforanei seu
circuitores, & scrutarii
cum scrutis suis, & chi-
rotecarii, negotiatores
dici volunt.

493. Et quidni? Ubi-
que sanè merx seu mer-
cimonium licet seu ve-

vagy poroszkáló paripákkal hogy
sem mint posta ízekér-béliekkel
jobb élni.

489. Mefzfűnne egészenben
és ép állapotban házadhoz haza
jöttet, a' tiéd örvendezve fogad-
nak téged.

XLV. A' Kalmárságról.

490. A' kalmárok kalmárkod-
ván (kereskedést indítván) a'
másunnan hoztatott jókat,
(marhákat) nem nyereség nélkül
(mert kitsoda kereskednék kárá-
val) adgyák-el: hanem inkább sa-
torban (boltban) meg-tartják.

491. A' nagy kereskedő vásárok-
ban (országos vásárló helyekben)
nevezetes (hires neves) kereske-
désbéli társaságok gyakoroltat-
nak: vásáronként fokodalmok és
vásárok rendeltetni szoktak: a'
tulajdon árunak magán való böl-
tyai a' lakosoknak nem hasznosok.

492. Mind a' kufárok, mind a'
faktorok [áros szolgák, kalmár le-
gények] mind a' kortsomárosok,
[szatórsok, sátoros kalmárok]
mind a' piatzon tséltsapók avagy
környül járó pénz tsalók, mind a'
sib vásárosok az ő őrszámokal,
s mind a' kesztyű tsinálók, keres-
kedőknek mondatni akarnak.

493. Es miért nem? mindenütt
ugyan-is az áru avagy elado mar-
ha árnon kértetik avagy el-a-
nit,

nit, venalis est: venditor
indicat, emptor licetur
vel licitatur, donec con-
trahant.

494. Sed qui merca-
túr, ne se defraudet, nú-
morum a' monetariis
cusorum, qui vel aurei
vel argentei vel ærei
(ænei) sunt, teneat vá-
lorem: mensura & pon-
dus adhibéda quoq; sunt
curiosè, de quibus infrà.

495. At monetæ va-
riæ species sunt: denarius
semobolus, obolus vel
nummus, teruncius, fo-
lidus, grossus seu diobo-
lus, triobolus, florenus,
solidus Imperialis aut
Joachimicus (vallenfis)
scutatus five coronatus,
Ungaricus.

Talentum Atticum
valuit sexaginta minas,
mina centenos denarios
vel drachmas, seu qua-
dringentos sestertios, se-
stertius autem duos cru-
cigeros monetæ nostræ
tis.

496. Pretium rerum
aliquando intenditur &
ingravescit, aut remittit:

dattatik, el-adni való: az el-adó
[áros] árát mondgya, a' vevő
[vásárló] árát igéri vagy árán
kéri, miglen meg-áruinak [al-
kuszának.]

494. De a' ki vészén, [vásárol]
hogy magát megnezsallya a' pénz
verőktől veretett pénznek,
mellyek avagy arany avagy ezüst
avagy réz pénzek; tartsa [tudja]
árrokat: [érdemeket, keleteket]
még a' mértéket is avagy nehezé-
ket hozzá kell adni [szorgalmatos-
san, a' mellyekről ide alább.]

495. De a' folyó pénznek kü-
lömb külömb nevei vannak: de-
nár pénz [tiz pénz erő garas, duk-
ka] fél-füllér, füllér avagy pénz,
batka, [katsinka] egy egész pénz,
[fülling] garas avagy két fülléres,
három fülléres, forént, egész tal-
lér avagy egy ezüst tallér, arany
forint avagy korona arany, Ma-
gyar arany.

Az attikai [Athénásbéli] ta-
lentom ért hatvan minákat. a'
mina száz denár pénzeket [tiz
pénzes dukkát] avagy garaso-
kat, avagy négy száz-harmad fél
pénzeseket, a' harmad fél pénzes
pedig két krajtzárokat a' mi folyó
pénzünkön.

496. A' marháknak árna néha
meg-öregbítették és meg-nehe-
zedik, avagy apad: [alább száll]
sed ni.

sed nihil carius constare ajunt, quàm quod precisus emitur.

XLVI. De Vestiariis opificis.

497. Linum & canabis macerantur in lacunis, & exsiccata frangibulo conteruntur seu tunduntur: tum carminantur: remanente ibi flocco, hic stupâ.

498. Dehinc netrices penso ad colum applicato, fila trahunt (nent) five girgillo, five fuso cum verticulo aut verticillo.

499. E fasciculo, orbis, vel spira filacea, alabro seu rhombo imposita glomerantur glomi & fit tela.

500. Textor in textrina stamini tramam seu subregmen subrens pectine radiove, lineum & carbâsum conficit; quod ut candescat, infolatur.

de semmit nem drágábbai állani mondanak, mint a' mi könyörgésekkel vétetik.

XLVI. A' ruházatókat tsináló mivekről

497. A' len és kender megasztattatnak (lággyittatnak, fonnyasztatnak) a' mocsolyákban, (víz álló rósákban, mocsárokban, potolyákban) és meg-fázraztatván a' len törövel (tiloval) meg-töretetnek; (tiloltatnak) avagy verettetnek; az után meg-gerebeneltetnek; elmaradván amott a' pozdorja, itt a' tsepü.

498. Az után a' fono alszónok a' rokka szöft a' gusalyra (rokkára) kötven, fonalat vonszának (fonnak) akár újon forgo orsóval, akár a' keréken forgo, rokkának avagy pörgő rokkának tsévvő orsójával.

499. A' kötőlekből, matringból, avagy fonal pererzből, matolára (álpára) vagy gombolétóra [vételő tára] tétetervén, gombolétatnak gombolyagok, és lészén válszon.

500. A' takács a' szövő székben az álló mellék fonálnak bél fonalat avagy által fonalat szövév alája a' bordával és vetelővel, vásznat (lepedőt, gyóltot) és vékony vitorlyá vásznat tsinál; melly hogy meg-fejéredjék, a' nap fényen öntöztetik és fázraztatik.

501. Bi-

501. Bilix duplicatum, & trilix triplicatum lincium requirit.

502. Idem propemodum in lanificio fit.

503. Pectitur lana aut gossipium [bambacium] & carminatur à lanario, netur à lanifica: dein textitur, & pani transeunt in pannum: quem, si levidensis est, sullo constipat, tinctor seu infector in cortina tingit, inficit, coloratque: pannarius divendit.

504. Sartor forcice scindit, acu & digitali confuit: sed ne suturæ notabiles sint quandoque & disluit, rursusque scissuras confuit, plicat & lacinat.

505. Qui vetera sarcit & refarcit, veteramentarius, qui interpolat, atque ablecta seu interpolamenta venum exponit, mango interpolator & concinnator est.

506. Coriarius seu coriorum concinnator, coria lixivio elaborat &

501. A' két nüstü [kétszer vászós] kettős, az három nüstü hármás nüstős fonalat kíván.

502. Ugyan azon lészén többire a' gyapju készítésben.

503. Meg-fésültetik (etseltetik) a' gyapju avagy pamut [gyapott] és meg-gerebeneltetik a' gyapjuval bántótól, [gyapju miveltől] meg-fonatik a' gyapju fono alszónnyul: osztán meg-szövtetik, és a' tsövre tekeri bél fonalak változnak posztová: mellyet, haritka, a' tsapo [kallo] öszve vér; a' festő avagy festékekben márro a' festítő katlanban meg-mártja, festi; és meg színesíti: [szint ad néki] a' posztó mető el adja.

504. A' szabo ollóval metzi, tűvel és gyűszűvel varja; de hogy a' varrások ne legyenek jegyezhetők, [tetteteffek] néha ki-is fejti, és viizontag a' metzéseket egybe varja, rántzollja és prémezi.

505. A' ki az ő ruhákat varja és megfodozza, ő szerfázamos, [földöző] a' ki meg-tisztítja, [újítja] és a' meg-újított avagy tisztogatott ruhákat el adni [árulni] ki tézsi, fib vásáros martalotz ruha tisztító és ékesgető az.

506. A' szijárto avagy bőrlőket készítő, a' bőrlőket hamvas lúggal [tsávéban] készíti el és tsinállyacon-

concinnat: è quibus sutor, calcearius vel calceolarius calceamenta ad modulum subula, seta, & filo picato in sutrina conficit.

507. Pellio è pellibus pellicea: sed pileo ex lana pileos conftruit.

508. Alutarius alutas præbet: sed omnes hi per contemptum cerdones audiunt.

XLVII. De vestituum generibus.

509. Indumentum seu vestis ad obtegendam nuditatem, è Paradiso ejectis data, stultè à phrygionibus acu pingitur, & ad fastum adhibetur.

510. Moles nobis est & remora, induendo toties & exuendo.

511. Alii laxa gaudent, alii stricta: habitu vario & multiplici.

512. Vestitus virilis est: thorax cum manicis, braccæ seu caligæ, subligaculum sive femoralia, togæ talaris, lacerna, abolla sagum, læna, chla-

meg: mellyekből a' varga, tzipelős tsináló avagy faru mives tzipelőseket [láb-öltözeteket] a' mértékhez [kaptához] árral, fertével, és szurkos fonállal a' varga műhelyben tsinál.

507. A' szőtsa' bőrökből ködmeneke; [béllesek] de a' süveg-járto a' gyapjuból süvegeket készít.

508. Az irha tsináló [erfzeny jártó] irhakat [nyujt] ad elő: de mind ezek meg-utálásból [megvetésből] timár nevet hallanak.

XLVII. A' ruházatoknak nemeiről.

509. A' paraditsomból ki vetettek mezitelenségének be-fedezésére adattatott öltözet avagy ruha, a' Phrygiai him-varróktól boldondul varratatik himmel, és a' kevésységre fordittatik.

510. Nehézség minékünk és mulatság, annyiszor tel öltözni és le vetkezni.

511. Némelylek tágas [bő] né. mellyek szűk [szoros ruhában] gyönyörködnek; külömb külömb és fokféle öltözetekkel.

512. Férfui öltözet: aderek szorító köntös [foszlán, zubbony, melly vas] az ujjakkal, bugyogó [pluder] [lomp] avagy nadrág, [salavárdi] gatyá avagy lábra való, bókáig érő felső ruha, sip uju

mys,

mys, paludamentum, mente, udvari gombos ruha, hadi colobium, cucullus, kurta köntös, suba [szür guba] jufmodi graduati multis kurta mente, hadi tzipra öltözet, in locis utuntur. (tzipmeres királyi fejedelmi ruha)

válba vágott mente, tsuklya (szeges süveg) minémüvel a' doktori méltóság gal megajándékozattak sok helyeken élnek.

513. Femineus: amiculum, stola, supparus, theristrum, calanthica [rica, pepla] præcinctorium seu ventrale, vitta sive reticulum, mitra, crinale.

513. Afzszonyi: kurta suba (nyakba rántó kis mente, subitza) szoknya, kortzovád, nyári gyenge szoknya, (rokolya) patyolat (fedelek, főre valók, homlok elő) előkötő avagy elő ruha. (ketény) fátyol avagy retzésfőkötő, pegy-

met (penyvet) avagy Lengyel süveg, hajforno, szkofia, fodorított haj koronka).

514. Communis: indusium, interula seu subucula, capitium, pileus (cujus summitas apex est tiara, tunica, stola, palæ, chirotheca, tibialia, periscelides [fasciæ crurales, genualia] calcei, soleas obstragulum & corigias habentes, socci, crepidæ, calopodia, subere mollita sandalia & utrivis pedi quadrantes congruentesque cothurni.

514. Közönséges: az ümög, belső ing avagy újos tünög. (pendely) halo süveg, béliett süveg. (mellynek az (hegyi) felő resze tető) pupos bárszony süveg, dolmányok, hofszu löntőök, palástok, keftyük, harisnyák, fűrészesítő salavárak, (száron függő felyő rosák, térd kötők) tzipelők mellyeknek talpai két fulei és kötői (szorító szíjai) vannak, kaptzák, pantofelyek (zsafrangos tzipelők) fa talpak, tölgy favál meg lág yitattott patmsok. (papucsok) és akkor melly il lábra illendő és alkalmasos tsizmák.

515. Omnia, ubi opus, spinulis seu aciculis, uncinulis & spinteribus, fi-

515. Mindenek, az hol szükség, hegyes löffentyűtskékel avagy tűtskékel, kaptsokkal, horgatsbulis

bulis & nodulis seu globulis, connectuntur.

516. Cingulo nos cingimus, & discingimus; ligulis nodos adstringimus aut solvimus.

517. Pallia amicum.

518. Ornamenta adduntur: redimicula & fasciæ, quibus cincinni & alia redimiuntur: tæniæ, fimbriæ, limbi seu insertæ, lemnisci, laciniæ: nec non annuli, in quorum umbonibus seu palis gemmæ nitentur: torques, monilia, inaures, stalagmia, armillæ seu brachialia, aurifabrorum & gemmariorum opera.

ftet apró koróskák, arany peretzek avagy karban öltök, az ötvéseknek és gyöngy áros jubiléroknak (művei) munkái.

519. Item lintheola, strophia, sudaria, ferta, & corallia.

520. Bardocuculli remigum, & cætones pannosi inopum sunt.

521. Gynæceum suum sibi mundum habet;

kákkal és gombotskák, foglalótatnak (füzetetnek) öfzve.

516. Az övel magunkat övedzük, és le-öldjük; a' körökkel (izalak szijakkal) a' göbokat hozzánk szorittjuk avagy meg-öldjük.

517. A' palástokat ránk takarítottjuk (borítottjuk, fedjük).

518. Az ékességek (tzifraságok) hozzáadattatnak: a' fő ékességek és pántlikák, mellyekkel a' béa font (fodorított) hajak és egyebek (tsitsomáztatnak) tzifráztatnak; kanafok, préme, porfományok avagy selyem szélek, (finorok) koszorun tsüggő fűrtök (olasz-körtök) és tzifrás hajtétok: ísmét a' gyűrűk, mellyeknek bogláribá avagy sejes butkoiban a' drága kövek (tsillámlanak) fénstelenek; arany lántzok, nyakba vető ékességek, fülön függő násfák, mázzal fe-

519. Ísmét kezzenötskék, melly szorító (tsets bé-kötő) gyoltsok, veríték törő (kézben való) kezkenők, bokréták és kalárisok.

520. A' kutsmányok (gobon-tzos zekék) az hajosoké, (evező-ké) és a' toldozott foldozott darótzok a' szükölködő szegényeké.

521. A' frajtzimerek házának magán való aszfzonymi tiszta ékesmatro-

maronæ pedissequas.

XLXIII. De fabrilibus artificijs.

522. Primitus in specubus cryptis, cavernis, tabernis, frondeis tabernaculis, & caespitiis seu caespite tectis tuguriolis, gurgustiolisque habitabatur: nunc ædificijs omnia referta sunt.

523. Hæc alicubi excelsa, alibi humilia, digesta & trigesta sunt.

524. In casa exili quis lubens degit?

525. Architectus ædificat, adiutantibus fabris, securi & marculo seu malleo operas suas peragentibus.

526. Faber murarius sive coementarius continuationem scandens, è coemeto à lapidica seu latomo parato, aut ex lateribus & calce, muros ad libellam seu amuffim & perpendiculum fabricatur, & trulla crustat; gypsator gypso gypfat.

sége vagyon; a' tisztes uri aszfzonymoknak leány aszfzonymi (követő) izolgáló leányi).

XLVIII. Az Ats mester-ségekről.

523. Elein a' barlangokban, föld alatt való pintzékben, vermekben, (vájott üregekben) sátorokban, (dészvás kamorákban) ágas bogas hajlékokban (tzeinekben) hantatos avagy hantal fedett kunnyotokában és galibátskákban laknak vala: most épületekkel minde nek (tellyesek) rakva vannak.

523. Ezek néhol magasak, egyebütt alacsonyok, két rendel és három rendel rakottak:

524. Az alaton (kised alávaló) kunnyóban ki lakik örömeft?

525. Az építő (fundáló) mester épít, segiddegelvén az átsok, kik a' tejszéval és tsákánnyal avagy kalapátsal az ő munkájokat végben viszik.

526. A' kömives (kő fal rako áts) avagy kő farago a' szaru fákhoz foglalt gerendákra tsinált állásokra (padlásokra) hágván, a' kővágótól avagy kőfaragótól készítettett faragott köbül, avagy téglából és mészből, a' mérő madzagra avagy mérték finorra és egyenesen alá függő ónas sínre kőfalokat rak, és a' vakoló kalánnal vakolja; a' mázólo mázzal mázol.

527. Faber lignarius trabe ferreis anſis firmata, ad amuſſim aſcia aſciat ſegmentis & aſſulis avolantibus: terebratrebrat ſeu forat; trochleis elevat: parietes cõordinat: clavis impaſtis conſolidat.

528. Ligna ne cariem ſentiant, cariõſa fiant, aut vermiculentur, poſt plenilunium ſuccidantur.

529. Materiarius, lignator arbores in terram ſternit vel truncat: ferrarius ferra ferrat, (ſcobe vel ferragine decidente) tudineque cuneum adigit, & findit fiſſile vel malè fiſſile & clavoſum lignum: ſtrues componit, ut & ſarmentorum faſces.

530. Scriniarius ſeu arcularius aſſeres & aſſamenta runcina & dolaabra edolat, planat, lævigat, colla ſive glutine ac ſubſcudibus combinat, coadunat, conglutinat,

527. A' fa műves áts (bodnár) a' vas kapotsal (körő vassal) meg-erőssítvén a' gerendát, a' mérő finorra (tsapo madzagra) színlő bárdal (gyaluval) gyalullya, a' vágott hulladékok és forgátsok ſzél-
lel (repesvén) hulván; fúróval fur; tsigák-
kal fel emeli; (tekeri) a' falokat egyben rendeli; (rakja) 's belé-
vert ſzegekkel meg-erőssíti.

528. A' fák hogy ſzuat ne érezi zenek, ſzuasok ne legyenek, avagy meg-ſzuasodgyanak, [férge-
sodgyenek] hõld tõlte után vágat-
taſſanak-le.

529. Az épület fát keresõ [faj-
ſzo, erdõllõ] az élõfákat a' földre
le [teríti] ejti avagy le-vágja:
[nyesi, tsonkítja] a' fűrészlő
fűrészfél fűrészli, [az esőlékje a-
vagy fűrészfél hulladékja] fának on-
doja le. esvén] és pörölyvel [su-
lyokkal] az éket erõlteti, [belé-ve-
ri] és meg-hasítja az hafado a-
vagy roſzfíszul [nehezen] hafado
és ſzegez [ágas] fát; fa rakásokat
[gamadakat] rak öſzve, a' mint
nyesölék nyalábokat-is.

530. A' ſzekevény tsináló avagy
aſztalos a' déſz-
kákát és ház fedni
való aſzfízu kérgeket [findeleket]
vono késsel és gyaluval ki gya-
lullya, egyenesíti, ſimítja, tsi-
rizzel avagy enyvel és hevederek-
kel egyben ereſzti, egyben fog-
vernice-

verniceque illinit.

531. Ferrarius in uſtri-
na folliibus inſufflat, e-
mollitumque & forcipe
prehensum ferrum ſuper
incude cudit: unde ſtri-
cturæ exiliunt: in lami-
nas & bracteas diducit,
& in ferrariam aquam
inijcit.

532. Huc pertinet ferra-
rius ſive clauſtrarius, ar-
mamentarius, pyrobo-
larius, & pollio qui lima-
limat (reliquiæ ſunt ra-
menta) planula verò læ-
vigat & polit, ut niteat.

533. Huius tribus ſunt
fabri ærarii, qui æs tun-
dunt: ſtannarii, auto-
matarii, carpentarii ſive
plauſtrarii, item ſcandu-
larii, victores, tornato-
res, vitrarii, & qui reſtes
torquent, reſtiones.

534. Operarii merce-
de conducuntur, ut ſub-
miniſtrent, vectibus tol-
lant, palangis volvant,
&c.

535. Figulus ex argilla
ollas, ſidelias, opercula,

lallya, és öſzve enyvezi, gyalog
fenyő ſzurokkal [gyantával] be-
keni.

531. A' kováts a' vas hevitő [é-
gető] tűzhelyen a' fuvóval be-fuj-
tat, és a' meg-lágyított 's fogo-
val meg-fogattatott vasat az ülő
vason veri; [üti] az honnan a'
vas ſzikrák ki-ſzőkellenek: pléh
(ſzál) vasakra és egyéb illogokra
ki ſzélesíti, (ki-nyújtja) és a' vas
hivesítő vízben be-veri.

532. Ide tartozik a' fűrészf tsi-
náló avagy lakatos, fegyver tsiná-
ló, tüzes laptá műves, és tsifzár a'
ki reſzelővel reſzel (annak mara-
déki hulladék esőlékek) a' ſimító
reſzelővel pedig ſimítja és tiſz-
títja, hogy fénylők.

533. Ezé rendből valók a' réz mi-
ves kovátsok, (harág álggyó öntők)
kik a' rezet öntik; on kána jártók;
ora (magatól mozgó ſzekér) tsi-
nálók, hintó (ſzekér) tsinálók
avagy kerék jártók, ifmét a' ſindel
faragók, pintérek, (kádárok) eſz-
tergárosok, üveg jártók, és a' kik
kötelet tekernek, kötél jártók.

534. A' munkások (raborások
ſzakmányosok) bérben fogattat-
nak, hogy egyetmált oda ſzolgál-
taſſanak, rudakkal emellyenek,
ſtõmpölyökkel forgatſſanak. &c.

535. A' fazékas (fazék jártó, ge-
rentsér) az agyagból (tükres gyu-
cantha

cantharos, aliaque figlina seu fictilia fingit:

536. Domus altè fundata affabrè extructa, angulis benè solidata, columnisque stabilita, perstat diutissimè incolumis.

537. Alias ruit, & fiunt ruinæ ac rudera.

538. Vacillantem itaq; pilis & aliis fulcris tutari, labentem refici, aut dirui, collapsam destruatve instaurari, restaurari, reparari & renovari necesse est.

539. Domicilium seu habitaculum amplius commodam facit habitationem; arctum incommodam.

XLIX. De domo ejusque partibus.

540. Introitus seu ingressus ædes per anticum, ne à janua aberes, in vestibulo subsiste, & frontispicium intue: demum pulsa.

rott (árbol) fazékakat, tsuprokat, fedőket, mázas kannákat, [korsokat] és egyéb fazékasi vagy tserep edényeket formál [ki gondol].

536. A' mélyen fundáltatott, mesterségesen építettet, szegelerekkel jól meg-vastagítottatott, és oszlopokkal meg-erössítettet (állítottatott ház) meg-áll igen sokáig éppen.

537. Egyébaránt (külömben) le-omlik, [elromol] és léfznek rólások [kő-omlások és fal-romladék]

538. Az ingadozó [tántorgó, düllesre hajlando, meghanyatlott házar] azért mellék oszlopokkal és egyéb támaszokkal gyámolítani, az el-esendőt újobban meg-tstálni, avagy el-rontani, az el-esett és el-romlottat vízont

fel-állítani, fel-építeni, meg-tsináltatni és meg-újítani szükséges.

539. A' széles háztája [honnya] avagy lako hely alkalmatossá teszi a' lakást; a' szoros alkalmatlanná.

XLIX. Az házról és annak részéről.

540. Béakarván menni avagy lépni az ház elein [szintén, folyosón] által az házban, hogy az ajtótól el-ne réveledjél, a' tornáztban állapodjál-meg, és az ajtó felit [ház eleit] tekints-meg: vége-

541. Si

zetre ofzrán [körtzogás] zörgés.

541. Si quis per fenestram, tranfennam, clathros vel cancellos, è feramentis reticularis factos, prospectat, aperiri roga: si janitor aperit, pedem ne ad limen offendas, attolle: & caput ad superliminare ne alidas aut impingas, demitte: utrinque anturum postes erunt.

542. Ubi intromissus pertranfiveris ostium, occlude, pessulum obdendo, aut obicem saltem.

543. Cardines ne strideant, aut tores crepent, lentè move.

544. Ex atrio in cætera conclavia seu pentalia aditus est; per scallas aut cohleam ad superiores contignationes.

545. Tectum columinibus incumbit; tignis & tigillis tegulæ & imbrices, scandulæ ac ar-

541. Ha ki az ablakon, ablak fián, háló formán tsinált [réteffen köttet] vas rostelyokon avagy gátorokon, (kereszt vaslakon) kinéz, meg-nyitattni kéried: ha az: ajtón álló megnyitrya, hogy lábdar a' küszöbhez meg-ne üssed a- vagy botránköztáld, fel emeld: és hogy fejedet a' felső küszöbhez ne tsapjad avagy belé ne üssed, erezd-le: [borsáld alá hajtsd-meg] mind két felől az ajtó széleinek (oldalnak) ajtó ragasztói (ajtomeg) léfznek.

542. Midőn (az holott) bé-botsáttarván az ajtón által menéndsz, tedd (zárd) bé, a' zárt (pléh) rá ereftzvé, avagy tsak a keléntsét.

543. Az ajtó farkak hogy ne tsikorogjanak, avagy az ajtók ne tsattannyanak, lassan [indéts] mozdéts-meg.

544. A' pitvarból a' több félen rekesztet házakban [komorákban] avagy belső rejték helyekben menetel vagy on; a' lajtorják on [gráditokon] avagy tekergő (kerengő) gráditson a' felső rend házakra.

545. A' padlás [ház héja] gyálmolokon tekfzik; a' szaru fák on (ollókon, ragokon, szelemenek) és létzeken a' téglák [tserep hodos]

G 5

dofæ: culmen stramineum est vel lateritium.

546. Additamenta sunt, projecturæ & suggrundia, meniana, & antibus innixæ pergulæ seu podia; & coronides quæ in alterutro vel utroque etiam pinnaculi angulo erigi solent.

nyák, vitorlyák, kokasok, keresztek, gombok) melyek a' tetőzetnek valamelyik avagy mind a' két szegeletin-is fel emeltetni szoktak.

347. Area sive fit lata five angusta, impluvium dicitur: per posticum exitus est aliò.

548. Sera clave clauditur, & recluditur, id est, obieratur & resecratur.

L. De Hypocausto.

549. Hypocaustum fornace calescit.

550. Fenestræ sunt vitreæ & lignæ, cancellatæ aut clathratæ.

551. Pavimentum fistucæ pavitum, seu fistucatum, & pavicula complanatum, aut tessellatum est: laquear seu lacunar tabulatum, idque

jazatok) és tsatornák, findelyek és égetett kergek: az ház tető fal-más avagy téglás.

546. Toldalékok, a' ki-vetett (e-tetstet) oromzatok (párkányok) és eszterhák, filegoriák) ház földnek ki-állo erefzi, és a' ház oldalán ki nyuló oszlopokon (gerdák, végein, szegélet köveken) tek-vő setáló helyek avagy folyosók; az ereklýék, (ház végek szél a-

547. Az ház udvar (tüzrű) akár széles akár szoros legyen, első viz fogonak mondatik: az aito mögín által ki-menetel vagyon másúvá.

548. A' lakat kútsal záróztatik (tétertik, tsapatik) bé, és ki nyittatik. az az, bé lakatoltatik és tel-nyittatik.

L. A' Szobáról.

549. A' szoba (fűjtő ház) a' keménztével melegedik meg (bétül).

550. Az ablakok tüvegéből és fából való, rostélyosok avagy gátorosok.

551. A' pádimentom tömő fával (fakossal) pádimentomoztatott, tömötterett, (paskoltatott) súlykol-tatott) és súlykotskával megegye-nestterett, avagy téglával rakott; [négy szegű kövekkel padimen-
vel]

vel segmentatum, vel tomoztatot) a' menyezett avagy sculpturatum, vel fornica-tum.

meg-vakoltatott, vagy meg-boltoztatott.

552. Servandis rebus receptacula & reconditoria sunt, arcæ, arculæ, armaria, risci, thecæ, scrinia, capsæ & capsulæ: transferendis verò sportæ, cophini, corbes, calathi viminei, canistra, quafilii, &c.

(kazupok) koborok, (szironyból) font szatyrok, tanisztrák avagy tarisznyák, selyem tarto kosárok.

L. I. A' vatsoráló házról.

L. I. De cœnaculo.

553. Mensæ mappis stratae disci, orbisque atque quadræ imponuntur, ut & salinum.

554. Apponuntur vero panis collyræ, aut buccellæ scissæ, & ferula.

555. Invitati convivæ à convivatore in cœnaculum sive triclinium introducuntur.

556. Et ubi super mal-luvium è gutturnio, aut super pelvim ex aquali se laverunt, & mantili seu manutergio terse-runt, per scamna, vel

553. Az abrozokkal meg-térá-tetett asztalra tányérok, kerekess tányérok és négy szegű tányérok tétettetnek, mint a' fo tarto-is.

554. Reá tétettetnek pedig kenyerek, szegelyetes kenyerecskék, (pomposok) darabonként (falat-ó-ként) szegelyetettek, és ételek.

555. Az hivatalos vendégek a' vendéglő gazdától a' vatsoráló házban avagy ebédlő palotában bé-vitettenek (vezetettenek).

558. És midőn a' kéz mofdó vé-kony tsapu szoros ibrikből, avagy a' medentze felett a' vizöntő tés-vés edényből, magokat meg-mof-ták, [meg-mosdották] és a' kendő kezfenővel avagy kéz törölővel dispofta

disposita sedilia cum pulvinis & tripodibus (suppositis scabellis) accumbunt.

557. In præcinctu est structor, qui dapes apofitas prælibat, delibat, & distribuit five disperitur.

558. Juscula, pulmenta seu pultes, intriæ ex vino & cerevisia, & tam piperata quàm gelata, cochlearibus; cætera edulia cultro, aut furculâ (quæ manubrio tene) sumuntur.

559. Civiles labia non exerrâ lingvâ lingunt, lambuntve, sed mapella detergunt.

560. Neq; tubercinantur, bolos glutunt, aut frusta deglutiunt, sed manducando comedunt.

561. Muscæ abiguntur flabello vel muscario.

562. Depromuntur è repositorio aurei & argentei deaurati crateres, cyathi, calices & scyphi, vitra etiam crystallina & celulligehinoque de-

meg-törölték, (meg-kerítették) a' padokon, avagy üllő párnákkal elrendelt székeken és három lábú szetteleken (alájok láb tartó tálmolyokat téven) asztalhoz ülnek (le-telepednek).

557. Kézen vagyon az asztalnok (tálnok, étek fogo) ki az elő hozott (le-téretett) étkeket elől megizelint, meg-kóstollya, és el-oztogatya avagy el-darabollya.

558. A' levesek, a' kásák avagy pépek, a' borban és serben mosolt kenyér tziperek, akár borosok 's akar hidegek, kalánokkal, a' több eledelék késsel, avagy vilátskával (mellyet nyelénél fogva tartás) [vértnek] fogattatnak-el.

559. Az emberségesek (tisztelésesek) ajakokat nem ki-nyitott nyelvel nyalyák és szopják, hanem kezkenötskével megtörlik.

560. 'S nem is mohón faldossák az ételt, nem falatokat falnak-bé; avagy darabokat nyelnek el, hanem rágodván esznek.

561. A' legyek el-űzöttnek legyezővel avagy légy tsapóval.

562. Ki-vértnek (elő hozattatnak) a' pohár tartó helyekből (almáriomokból) arany és meg-aranyozott ezüst sellegek, bokályok, kelyhek és kupák; még a' kristály üvegek is és fűzkók; és tövises

fricata

fricata ac proluta in abaco reponuntur.

563. Patera est patulo orificio poculum.

564. Tum cellarius temerum affert, & pincerna seu promy condus ex obba vel hirnea (cirnea) vel cantharo infundit & porrigit: propinantque alii aliis geniales haustus.

565. Opiparum convivium lautas habet epulas, non absque ferina, & quidem diversos mifus; domicenia moderatiora & frugaliora sunt.

566. Assaturis adduntur in scutellis seu oxybaphis embammata (inctus) lactuæ, raphani; & falgama, Olivæ: cappareas, Cucumeres, beta rubra, tandemque bellaria, seu tragemata.

567. Verum enim vero placida & festiva colloquia, lepidæque conversationes, præcipuum sunt condimentum, atque optimum oblectamentum.

568. Edaciores jentant,

gesztenye butkóval meg-dörgöltetvén és meg-öblítettvén a' pohár székeben le rakattatnak.

563. A' tsésze széles száju pohár.

564. Akkor osztán a' kultsár bort hoz-fel, és a' pohárnak avagy pohár töltő, a' fa palatkból avagy légelből (tsoboly oból) avagy kan-nából meg tölti 's oda nyujtja: és köszöngetik egyik a' másikra a' vigaság szerző édes italokat.

565. A' gazdagon készítettet lakodalomban [vendégségben] friss éttek vannak, nem-is vad hus nélkül, és még (sőt pedig) külömb külömb fogások, az othon vatos-ralások mértékletesebbek és takarékosabbak.

566. A' sültékhez adattatnak tálatkákbán avagy etzet mártogató edényetskékben mártogatni való éttek (ízt adó levetskék) falyáták, retek; és bé főzött gyümölsök, olaj diók, kapornák, ugorkák, verésztéklyák, és végezetre tsemegék, avagy trágyás gyümölső tálak.

567. De mindazonáltal a' kedves (édes) és nyájas beszélgetések, és a' tréfás köz beszédek, kiváltképpen való ízt adó szerzfámok, és leg-jobb gyönyörködtetések.

568. A' nagyobb ebetők (étkes-prandent,

prandent, merendant & coenant: sed qui sedentariam vitam agunt, jentaculo & merenda abstineant.

569. Ter de die satiari vel saturari nimium est, & nocet, nisi parce.

LII. De Cubiculo cum pertinentibus.

570. In dormitorio, fulcro sponda suffulta cubile seu thorum sustinet: sed deficiente lecto, storea matra aut stramentum subternitur.

571. Strato superinjiciuntur lodices (thoralia) & his cervical: tegentibus & stragulis nos integimus.

572. Pulvinar plumeum est, culcitra tomento farta.

573. Matula vel matella vesicae levandae, & secessus seu latrina albo exonerandae, cubiculo necessaria requisita sunt.

574. Grabatus cum conopeis pro meridiana seu pomeridiana reclina-

sebbek) fölöttöl ömöznek, ebédlenek, ufonálnak és vatsorálnak: de a' kik vesztég ülő életet élnek, fölöstökömtől és öfönnytől megtartoztsák magokat.

569. Háromszor napjában megelégedni avagy meg-töltözni feltétb való, és árt, hanemha [szükön] mértékletessen.

LII. Az ágyas házról ahoz tartozokkal együtt.

570. Az aluvo házban, az ágy lábokón álló ágy oldal az ágyátavagy ágy derékat tartja: de [el-fogyván] nem lévén ágy, szittyogyékény avagy szalma [sup] teritterik alája.

571. A' izalmával meg-terített ágy feliben vetetnek lasnakok [ágyban való pokrotzok] és ezekre a' fő alya vánkos: az ágy leplekkel és tsergékkel bé-fedez-zük magunkat.

572. A' párna [donyha] pihés, [tollas] a' paplan tömött pamuttal [gyapottal] töltött.

573. Az huddozo avagy vizelő edény az hojagnak meg könnyebítésére, és a' fél felé való helyavagy árnyék szék az hasnak meg-űritésére, az háló kamorának szükséges hozzá tartozó eszközzei

574. A' nyoszolya a' szunyoghálókkal [superlátokkal, ágy elciben függeszter kárpitokkal] a' del-natione

natione est.

575. Qui supinus cubat & dormit, ephialte seu incubo molestat: qui pronus, anhelitu.

576. Si edormivisti & expergisceris aut vigilas, vigila, nec rursus obdormias, verum experrectus alios expergefacio expergefaco.

577. Hyberno, hyemali seu brumali tempore antelucana diligentia ac industria probatur.

LII. De Balneo & munditie.

578. Limpida faciem saepius ablueremunditie est; fuco fucare spurcitie, & lenocinii.

579. In lavacris balneis, & thermis, sordes, pedores, illuvies & squa-lores eluuntur; sudoresque apertis poris eliciuntur.

580. Ubi tamen, honestatis ergo subligacula seu subligaria & castu-

lyesti avagy dél után való le-hanyatlásért [nyugovásért] vagyó-

575. A' ki hanyat fekszik és aluszik, nyomással [nehéz álommal] avagy szivre fekvő nehézséggel] bántatik: a' ki hasmánt [artzal le-borulva] nehéz leheléssel.

576. Ha ki alutrad álmodat, és fel-serkenst avagy vigyázt, vigyázz, ne-is alugyal-el-ismég, hanem [söt inkább] fel-ébredvén másokat [egyebeket] serkents [ébreft] fel.

577. Télben, avagy téli rövid napok idején a' virratat előtt való szorgalmatosság és serénység jo-valtatik.

LII. A' feredőről és tisztaságról.

578. Tiszta vízzel az ortzát gyakorta meg-mosni tisztaság; kendőzővel kendőzni otsmányság, [tsunyaság] és kurvasággal való kereskedés [kurva kerítés].

579. A' mosodó helyekbe, gőz ferdőkben, és bányákban [hév vizekben] a' szennyek, büdösségek, rütségek [mosadékok] és morskok mosattatnak le; és a' veritékek az haj lyukak meg-nyilván kivonattatnak [szivartatnak].

580. Az hol mindazálal, tisztaságnak okáért, a' gatyáknak avagy elől kötő ruháknak és pen-lal

læ locum habent.

581. Sed vestimenta lavantur saponem frigate; aut everruntur scopula five setaceo pectine; aut exterguntur spongia: collaria roborantur amylo.

delyeknek [hozfizu ingeknek] helyek vagyon.

581. De a' ruházatok mosattatnak szappannal [ruha mosó fejtővel;] avagy meg-sepertetnek seprűskével [ruha tisztító seprűvel] avagy borostával; [etsettel, fertés füstivel] avagy kitöröltetnek spondiával: a' gallérok (fodrok) meg keményítettnek (erössítettnek) keményítővel (fodorítóval).

582. Corpus cilicio, pumice, & topheo fricatur: vascula stramento & equisetis stringuntur: quilibet scapis verruntur.

582. A' test törölő szőrrel, [daróttzal; szőr gubával] tajték kövel, és lyukatsos mosó kövel dörögöltetik: (vakartatik) az edényeseké szalma tsutakkal (tekertsel) és tál mosó fűvel. (lo farkal) fikaórlatnak: a' izemetek seprűvel sepertetnek.

583. ubi putei defuncti vel desiderantur, è quibus crepidine circumdati, tollentur & haustro vel fistula haurias; aqueductus per tubos & canales, aut per incilia fieri convenit; ubi quandoque syphon vel siphunculus conficitur.

583. Az hol kutak nintsenek a' vagy kívántatnak, a' melyekből kut kávéval környül vétetvén, kánkelékkal és tsigával [kereken forgo lántzos vedderrel.] avagy kaponyával, merítő edénnyel [ivó mereglyével] merits; a' viz béviteleknek [tsatorna kutaknak] tséveken és tsatornákon, avagy viz ereztető árkotskákon illik lenni; és hol néha tsapavagy tsapotska tsináltatik.

584. Tonfor in tonstrina crines forfice tondet; olim vellebant, ut & ovium caprarumque vellera; aut novaculae

584. A' borbély a' borbély műhelyben az hajakat nyíró ollóval nyírja; régenten ki-tépik (szaggattyák) vala, mint a' juhoknak és ketskéknek gyapjokat-is; avagy

acie

acie radit & deglabrat.

a' beretvának élivel beretvállja, [le-vakarja, nyírja] és le-kopasztja.

585. Balneator praeterea, cucurbitulas applicans, scalp pro scalpurit & scarificat.

585. A' feredős annak feletti, a' köppölyöket felvetvén, a' köppölyözö és vassal [vagdaló ispottal] vagdal és köppölyöz.

586. Coma seu caesaries, quam Germani alunt, ut Poloniantias atque capronas, pectine pectitur & comitur: calamistro cincinni crispantur.

586. Az üstök avagy erefztett (hozfizu) haj, melyet a' Németek (viselnek) nevelnek, mint a' Lengyelek az elő hajakat és az homlokra függő fűrt hajakat, fésűvel fésültetik és ékesgettetik: a' fodorító vassal a' bé-fon fodorított hajak fodorittatnak.

587. Unctiones, suffimenta seu suffitus, odoramenta, asperfusionesque ex ampullis, delicatiorum, voluptariorumque sunt, quibus delibuti fragrant.

587. A' kenetek, füstölések avagy tömjénezések, jó szagot eresztő illatozások és ámpolnákból (bőgrekből korsótskákból) való illatozó hintegetések, (öntözések) a' kényeseké, és gyönyörűségbe-löké, melyek kel megkenetvén illatoznak (jó szagot bocsátanak).

LIV.

De Conjugio & affinitate.

LIV. Az házasságról és fogságról avagy rokonságról.

588. Conjugium est cum mas seu maritus & femina five uxor, ut conjuges cohabitant.

588. Házasság az mikor a' férfi avagy férj és aszfzony avagy feleség, mint házastársak együtt laknak.

589. Matrimonium initurus coelebs seu inuptus, despiciit sibi quam ambiat & prociat virginem nubilem, elegantem, formosam, atque

589. A' nőtelen rideg avagy nő legény meg-házasodni (nőzni) akarván, meg-nézi (meg-szemléli, el-választja) magának a' mely el-ado (férhez menő) ékes, szép, formos, és gazdag jegy ruhás

H

dota:

dotatam; aut viduus viduam.

590. Dos & forma nonnunquam rivalet & coamantes exciunt.

591. Proculus obtinet ut ei despondeatur, fit sponsus; & quæ nubit sponsa: ille suum paranympum proxeneta seu pronubum, hæc suas pronubas & paranympios habet.

592. A nuptiis vir seu maritus & uxor dicuntur postridie repocia fiunt.

593. Qui natam seu filiam elocavit, fover est & focrus: qui duxit gener: quæ nupsit, nurus: reliqui agnati ex eo se affiniu titulo cohonestant: levir glotem, & sororius fratrem compellat.

594. Si connubium non arrisit, licuit pridem & integrum fuit nuptam

szűz leányt kedvellyen (megkedüllyön és keressen; avagy az özvegy ember az özvegy aszfzont.

590. A' jegy ruha és éves termek néha mással azon egy személy kéroket és egy leány izereteket szereznek avagy hoznak (öszönöznek).

591. A' nőtő (leány kéro) legény midön megnyerte hogy neki jegyeztessek, (adattassék, igertessék) léfzen vő legény; és a' melly férhez mégien meny aszfzony: amannak magának vőfélye egyben szerző Nálznadgya avagy leány kéro öröm atya ennek magának el-házasító öröm annyai és nyofzolyoi vannak.

592. A' menyeköző lakodalom után feleséges (házas) embernek avagy férjnek és feleségnek mondatnak: másod napon hotakei [kár látó: vendégségek léfznek.

593. A' ki fiát vagy leányát elhazasította, ipa az és napa: a' ki elvötte vő: a' ki férhez ment, menyé, az egyéb rokonságok innen magokat fogoroknak titulussával (nevezetivel) tisztelik: a' fiúv (férjnek ötse vagy bátyja) az ő ángyát (attyafia feleségét) és a' nénnye avagy huga férje, az ő ötse vagy bátyja feleségét hívja (szollittya).

594. Ha az házasság nem tetztet, szabad volt ez előtt régenten és tellyességgel helyes volt a' férj repudi;

repudiare, fiebatque repudium atque divortium: hodie nihil nisi alterutrius obitus separat sejungit.

L V.

De Puerperio.

595. Ut sexus, ita conjugalis copula, thalamusque prolis causa est.

596. Mulier foetum in utero seu matrice gestans, & per sepe malaciâ laborans, longè præstat quam Vir, in utro liquorem habens.

597. Quæ nisi abortit, filios & filias enititur, quandoque gemellos seu geminos.

598. Puerpera sex septimanis seu hebdomadis latitare, lege judaica tenetur.

599. Pater vel genitor gignit; mater seu genitrix concipit, parturit, ac parit: ambo gnatos edu-

hez adott menyetskét megvetni, (el-hagyni) és léfzen vala megvetés és el-válás: ma semmi nem egyéb hanem valamellyiknek hála szakasztja és választja el.

L V. A' Gyermekek szülésről avagy gyermek ágyról.

595. Mint a' férfi és aszfzonyi állati nemnek külömbösége (terhesség) mézfertőli nemnek him és nőstény külömböztetése úgy az házasságbeli külömböség, [öfzve szerkeztetés] és ágy-is magzat kedvéjért [szaporodásnak okáért] vagon.

596. A' magzatot méhében (májdrájában, burokjában) viselő, és gyakran badjadással (lankatsággal) bajlódó (veszekedő) aszfzony, sokkal bizonyára többet (használ) tselekeszik mint a' férfi, kinek az ő nemző (magva) nedvesége az emberi nemet szaporító tömlőjében [tökiben] vagon.

597. Melly hanem ha idetlen szül, (el-vezetia' magzatot) fiakat és leányokat szül, néha kettössé, vel avagy kettössöket.

598. A' gyermek ágyas hat hétig lappangani, a' Sidók törvénye szerént tartozik.

599. Az atya avagy nemző nemz, az anya vagy szülő méhében fogad, (terhben esik) várando (nehezkes viselő) léfzen, és szül a cant;

cant, basiant, suaviant, osculantur, amplectuntur, in sinu gremioque foyent..

600. Vitricus & no-verca privignos non æquè diligunt, quia neuter genitor est.

LVI. DE COGNATIONE.

601. Quiejusdem sunt progeniei aut prolapie, sibi que sangvine juncti, cognati & consanguinei dicuntur: ut fratres & sorores, (præsertim germani, nam uterinos esse non tanti æstimatur) avus & avia.

602. Item Proavus proavia, abavus abavia, atavus atavia; quod supra est majores vocamus.

603. Collaterales sunt, patruus & amita; avunculus & matertera: patruus, sobrini seu consobrini, & amitini.

604. In descend-

mind ketten szülöttreket nevelik, apogattyák, édesgetik, tsokolgattyák, ölelgetik, ölkben és kébeleken táplállyák.

660. A' mostoha apa és mostohaanya a' mostoha gyermekeket nem színtén úgy (annyira) szeretik, mert egyik sem nemzöje.

LVI. A' rokonságról avagy vér szerént való atyahú-ságról.

601. A' kik azon egy ágból avagy nemzetségből valók, és egy máshoz verrel foglaltattak, edgyeknek és egy test véreknek mondának: mint az egy vér tag örsék bátyák egy szüléjü nénék hugak, (kiváltképpen az atyával és anyával egyek, mert tsak azon egy méhből valóknak lenni nem

betsültetik annyira, (avag' nem tartatik úgy reá) a' jobb atya (ösöd) és jobb anya (üköd).

602. Ísmét az ösöd atya üköd anyja, ösöd öreg apja és üköd öreg anyja, ösöd apjának öfi üköd anyjának üki; a' mi ezen fellyül vagyon eleinknek hívjuk.

603. Oldalaslag (mellék ágból) valók az atyád bátyja és atyád nényje, kiknek attjok egy, kiknek egy az anyyok, és kik közül edgyiknek az atya másiknak az anyyával egy, és atyafi gyermekek.

604. Az alá szallo nemzetség-

tium serie sunt, nepos & neptis, pronepos & proneptis, cum tota posteritate vel omnibus posteris.

605. Sunt qui cum careant sobole ac hæredibus, extraneos adoptant: sunt è contra qui suos, ob inobedientiam, exheredant abdicantque.

606. Superstitibus orphanis & pupillis minorenibus testamento tutores dantur, hæreditatis ab intestato ad eos devolutæ conservandæ gratia; quæ & posthumis debetur; spurii vero & nothi minimè ejus esse participes, eamve participare, debent. Ejusmodi tutores si ex fide agunt, inventaria re gesta seu repertoria faciunt.

eszközöknek jedző tábláit registromokat avagy mindeneket fel-találtato laistromokat tsinálnak.

607. Testanti interea facultas est facultates suas partiendi, deque iis dispensandi & legandi, cui videtur, dimidium

nek rendi között vannak, az unoka fia és unokád fia és unokád leánya, az egész maradékkal avagy minden utánna valókkal.

605. Vannak a' kik holott szülőködgyenek magzat és örökös maradék nélkül, idegeneket [kivül valókat] örökös fiakká fogadnak: vannak ellenben kik az öfajáttyol at, az engedetlenség miatt, az örökségből ki-adják (ki-rekelztik) és meg-vetik.

606. A' meg maradott kicsiny esztendejü (kisdéd) árváknak és szüléjékről meg-fosztattaknak testamentomban tutorok adartatnak, (hagyatratnak) a' testamentom tétel nélkül reájok maradott örökségnek meg-tartása kedvéért; melly még az atyok halálá után szüléttetekre-is tartozik; a' fattyaknak pedig és tsíztátalan ágyból való zab gyermekeknek femmiképpen abból részeseknek lenni, és abból részt venni, nem kell. Az ollyan tutorok ha hitből (his szerént) tsalekesznek, házi

eszközöknek jedző tábláit registromokat avagy mindeneket fel-találtato laistromokat tsinálnak.

607. A' testamentom tévőnek azonközbe hatalma vagyon az öfösözéjének el-ösztogatására, és azokból való sátarködására és testamentomban el-hagyására, a' ki-
seu lo

seu femissem. trientem, quadrantem, sextantem, dodrantem. &c.

LVII. DE OECONOMIA.

608. Quomodo parerfamilias & materfamilias, horumq; dispensatores seu economi familiam (famulitium) administrare: & famuli famulaeque obedire debeant, oeconomia praecribit.

609. Herus seu dominus est qui servum habet; hera seu domina quae ancillam: nati autem vernae sunt.

610. Servus ac famulus est, qui servit & famulatur: mancipium, in quem vitae & necis potestas est: libertus manumissus.

611. Pensum facienti demensum suum debetur, diurnum, menstruum, annuum.

612. Liberis parentes

nek tettzik, felét avagy fél részét, harmadát, negyedét, harodát, tizedet, avagy harmad, negyed, hatod, tized részét.

LVII. Az házi gondviselésről avagy tselédes gazdaságról.

608. A' tselédes atya avagy házi gazda és tselédes anyja avagy gazda afzfzony, és ezeknek sáfari avagy házi gondviselői miképpen kellesték a' tselédet (ház népet, szolgai sereget) igazgatni; (kiszolgáltatni, rendelni) és a' szolgáknak szolgáloknak engedni, az házi gazdaságról való tudomány írja előnkben.

609. Gazda avagy Ur az a' kinek szolgája van; gazda afzfzony avagy ur afzfzony a' kinek szolgáloja: azoknak gyermeki penig házuknál tűzletett szolgák.

610. Szolga és inas az a' ki szolgál és inaskodik; rab, a' kinek életére és halálára hatalom vagyon; a' szabados (a' szolgálatból felszabadult) kezénél fogva szabádön borsáttatott.

611. A' szakványt tselekedőnek (szakványosnak) elrendelt jutalom (szabott étel, kóft) kelleik, naponként, hónaponként és éltendőnként való.

612. A' magzatoknak a' szülék multa

multa indulgent; indulgentia autem nimia perdit liberos.

LVIII. De Urbe.

613. Urbem muniunt moenia, aggeres, valli, valla propugnaculaque.

614. Intervallum seu interstitium habet fossam: pomerium introest, quae civibus ad moenia patet accessus.

615. Porta habet claustra sua, valvas, repagula, cataractas, & Pontem verlatilem.

616. Plateae & vici lapide sternuntur: ut & forum cum porticibus: sine luto & lutulentae sint ambulationes.

617. Angiporti ut plurimum transitu destituuntur, & impervii sunt.

618. Suburbis oppidum ampliatur, turribus decoratur, porissimum si muratae & fastigatae sunt.

619. Non cuncti incolae

fokat engednek: a' felettébb való engedelmesség penig elveszti a' gyermekeket (magzatokat).

LVIII. A' kerített városról.

613. A' kerített várost erősítik a' köfalok, töltések, sántzok (várak) palánkok, (kerítések) és földtől töltött bástyák.

614. A' sántz közinek avagy bástya közinek vagyón árokja: a' köfal melléke avagy kerítés közü belől vagyó, melyen a' polgároknak (váras lakosinak) a' köfalra való menetet nyitattik (adattatik).

615. A' kapunak vannak az ő bérvő zárai, két felé nyíló ajtai, (kapui) által szegező závári, vízeresztő tsatornái, és forgo (emeltő) (hidja) kapuja.

616. Az utzak és városnak fok helyei kövekkel rakattatnak (pádimentomoztatnak) meg, mint a' pinelutosa & lutulentae (porticusokkal) hog' sárosok és bé sárosottak ne legyenek a' járó (sétáló) helyek.

617. A' szoros közök (keskeny utzak) gyakrabban (többire) által meherés nélkül járúköldnek, és út nélkül való (járhatatlanok).

618. Hóttatokkal a' város szélesítettik, (terjesztetik) tornyokkal ékesítetik, kíváltképpen ha köfalból rakottak és hejázottak (tetősök hegyessek).

619. Nem minden lakosok privi-

privilegiati sunt, sed in- vilegiomások, (szabadsággal a-
digenæ & municipes. jándékoztattak) hanem az othon
letett várasnak háza fia, és a' polgári mel-
toságban [társaságban] vétettek.

620. Ex his quidam 620. Ezek közül némelyek
à censu & oneribus pu- az adótul (taksától, kapu pénztől)
blicis immunes, sibi pri- és közönséges terhektől (igától
vatim vivunt. szolgálattól munkától) üressék
(szabadosok) lévén, magoknak
magán élnek.

621. Peregrini & inqui- 621. Az idegenek (jövevények)
lini sunt vectigales, tri- és lakosok (fellérek) ado fizetők,
butum solvunt, pendūt. adót fizetnek, adnak,

622. Templum, curia, 622. A' szentegyház avagy tem-
armamentarium, ærari- plom, váras-háza, fegyver-tarto-
um, granaria seu horrea, ház, pénz tartó (verő) ház avagy
civitatis robur sunt. tsűrő, gabona(élés)házak avagy
tsűrők, a' várasnak erősségi.

623. At cisternæ, ho- 623. De a'jol rendeltetett tsator-
rologia, scholæ, bene or- nák, orák, iskolák, az helyes (je-
dinata, belli bonique re- les) és jó rendű igazgatásnak (gu-
giminis indicium & do- bernálásnak rend tartásnak) jele
cumentum. és tanubizonysága.

624. Ponè prætorium 624. A' törvényház (udvarház,
custodia poni solet: in tizt viselő háza, ítélő hely) me-
recessibus foricæ, quas gett tsírása(örző ház, togház)/szo-
forarius repurgat. kott helyhezetni; a' tél felé való

helyeken perváták [szaro székek, foso he-
lyek] mellyeket a' szarhordo ki tiztér.

625. Diverforia seu ho- 625. A' vendég fogado házak
spitia publica, cauponæ, avagy közönséges szállások, kor-
popinæ, pro advenis pa- tsomák, köz-konyhák, a' jövevé-
rantur: ayla seu refugia nyekért tsináltatnak; a' szent-
pro fontibus: xenodo- helyek avagy bé-futásra (szaladás-
chia & nosocomia pro ra) való menedék helyek az árta-
paupe-

pauperibus.

626. Basilica est au-
gusta ædes, vel domus

627. Specula in edi-
tione loco sit: vigiles au-
tem vigiles.

628. Vicini atque pro-
pinqui mutua sibi officia
ac ministeria debent.

L I X.

DE TEMPLO.

629. Ædituus campa-
narum pulsū coetum ad
sacra convocat, & con-
gregat.

630. Ubi conventum
est, cantorū chorus ad
pluteum psalmos & hy-
mnos seu cantilenas spi-
rituales decantat & psal-
lit.

631. Concionator, ver-
bi divini præco vel Ec-
clesiastes è suggestu aut
pulpito Spiritum San-
ctum invocat; textum
biblicum (è Bibliis) au-
thenticum interpreta-
tur; scripturas utriusque
Testamenti, ex libris

mas bünösökért; [vétkesekért] az
ispotályok és betegek háza a' ze-
gényekért.

626. A' királyi palota avagy
betsületes tanács ház méltóságos
nagy épület, avagy ház.

627 A' vigyázó[ör-állo, vártá-
sok] helye leg-magassab helyen
légyen; az ör-állók [vigyázók]
pedig vigyázók.

628. A' izomfédők és közel va-
lók egymásnak költsön jó akarat-
tal és szolgálattal tartoznak.

LIX. A' Templomról avagy
szentegyházról.

629. Az egyház örző [egyház
fia] az harangoknak [verésével]
harangozásával a' gyülekezetet az
Isteni szolgálatra egyben hívja,
és öfzve gyűjti.

630. Midőn öfzve gyülekeztek,
az éneklőknek ferege [karja] a'
pulpitomhál avagy' énekes könyv-
tartó póltznál psalmusokat [föltá-
rokat] és hymnosokat lelki ditsé-
reket el énekel és zengedez.

631. A' lelki tanító, Isten beszé-
dének hirdetője avagy prædikator
a' prædikáló székéből avagy kö-
nyöklő helyből a' szent Leiket fe-
gitségül hívja; a' tellyességgel
igaz szent írásbéli letzkét fel-
vött igéket a' Bibliából] magya-
rázza; mind a' két testamentom-
nak írásit, mind a' közönségesen

tam canonicis quam apocryphis citat ac profert, ad poenitentiam seu resipiscentiam juxta decalogi aut decem præceptorum tenorem hortatur; contrita corda satisfactione, meritoque Jesu Christi solatur: hoc scilicet modo evangelium prædicat & concionatur, orthodoxâ atque catholicâ religione audidores ritè imbuens.

632. Peractâ precatione seu oratione, festa seu dies festos, mobiles & immobiles indicit; & concionem; quæ quò frequentior eò charior, dimittit.

633. Nonnunquam catechizat, ad baptisimum (apud Catholicos Romanos cum exorcismo) præsentibus susceptoribus baptizat, sacram synaxin, Eucharistiam, seu cenam Domini ministrat.

634. Absolvit poenitentes, à sacramentis ardet impoenitentes, hy-

mindenektől bé-vött 's mind az el-rejtett könyvekből citállyá és elő-hozza; a' poenitentia tartására avagy meg-térésre a' tiz parancsolatnak tenora [folyása, rendi] szerént inti; a' töredelmes sziveket a' Jéhus Christusnak elég-tételével és érdemével biztatyya: tudni illik ilyen módon prédikállyá [hirdeti] az Evangeliumot, [örvenderes izenetet] az igaz és: közönséges vallásra az halgatókat helyeslen [jó rendei és móddal] tanitván.

632. El végezvén a' könyörgést avagy imádságot, az ingó (változó) és nem ingó [napokat nem változtató] innepeket avagy innep napokat meg-jelenti; és a' gyülekezetet, a' melly mennél számossabb annál kedvessebb, elbótsattva.

633. Néha Catechismust avagy hitnek rövid summában foglalt ágazatit tanit, a' keretzelő hely-nél [a' Romai Catholicusoknál avagy Pápistáknál esküvéssel kényszerítő ördög üzéssel] a' komáknak jelen léteben kereszttel, az Urnak sz. afztalát hálá-adásnak emlekeztető lakodalmát, avagy Urnak vatsoráját ki szolgáltattya.

634. A' poenitentia tartokat feloldozza, a' poenitentia tartatlanokat a' sacramentumokról [szent pocritas

pocritas conscientia suæ committit.

635. Encenia, com-pitalia, dedicationes & anniversaria solennitates debita festivitate, bi-duo, triduo, quadriduo, octiduo celebrantur.

tzad napig, gyakoroltatnak (ditséretetek hirdettetnek, innepeltetnek).

636. Ceremonia non apud omnes eadem sunt, nec ordinandi & initiandi Ecclesie ministros, mos idem: sed disparitas hæc innoxia seu innocua est, suntque tales ritus mera adiaphora vel res indifferentes.

L X. D E E C C L E - s i a.

637. Parochus seu pastor est suæ Ecclesie seu parociae inspector: totius autem diocesis antistes.

638. Praefules, præpositi, abbates & priores cu-cullaris monachis, monasteriis; vel cenobiis;

jegyektől] el-tiltya, a' kép [szin] mutatokat az ő lelkek ifméretire hadgya.

635. Az új templom szentelések, utzákon való inneplések, bé-szentelések és esztendőnként való innepi pompaságok illendő meg il- lèssel, [ékesítéssel] két napokig, harmad napig, negyed napig, nyol-

napig, gyakoroltatnak (ditséretetek hirdettetnek, innepeltetnek).

636. A' ceremoniak [egyházi rendtartások] nem azonok [edgyek] mindenkénel, sem az egyházi szolgáknak rendelésének és fel-szentelésének, azon egy módgya: de ez a' külömség nem ártalmas avagy nem veszedelmes, és az illetén szokások merő külömség nélkül valók avagy magába fe jó sem gonosz köz dolgok

L X. A' szent gyülekezetről avagy anyaszentegyház- ról.

637. A' plébános avagy lelki páfztor az ő gyülekezetinek avagy plébániájának örölloja vigyázója: az egész tartománybéli gyülekezetnek pedig az Esperest [gárdján, elő-járó fő pap].

638. A' praelátok, præpótok, apáturok és gárdjánok avagy tsuklyás barátoknak elci, a' monostoroknak avagy kalasztromoknak; a' abbatissæ

abbatiffæ seu antiftæ monialibus aut virgini- bus veftalibus in abbati- is; facellanus facello; di- aconus & fubdiaconus cum fenioribus, colle- ctis & elemofynæ præ- iunt.

getett (gyűjtött) pénznek és alamisnának (szegé- nyek adakozásának) előtte vannak (előjáró gondviselőjök).

639. Primitiæ & deci- mæ sacerdotibus ac pres- byteris offeruntur: ere- mitæ seu anachoretæ in cellis suis eremum vel desertum inhabitant.

940. Primates, archi- episcopi & episcopi or- thodoxi, in conciliis seu fynodis schismata & se- ctas componunt, ac di- rimunt; hærefes dam- nant, & propterea hære- ticos blasphemos atque schismaticos & novato- res conclamatos deplora- tosque cum affliclis, ut & apostatas, ab Ecclesiæ Christianæ unione ex- cõmunicant; doctrinæq; canonem ftabiliunt.

gyűlekeznek egygyeségből (társaságából) ki-át- koznak; (tiltanak, rekesztnek) és a tudománynak re- guláit avagy articulusit (törvényit) meg-erősítik.

fő apátzák avagy gárdjának szfo- nyok az apátzákknak avagy a' Ve- sta lste aszfizonynak szentelt szüz- nőstény papoknak [sz. szűzek- nek]; az apáturságokban; a' káplán a' kápolnáknak; az egyházi szolgál- avagy egyházi szolgálattal való a' gyűlekezetnek véneivel, a' szede-

pénznek és alamisnának (szegé- nyek adakozásának) előtte vannak (előjáró gondviselőjök).

639. A' gyűmöltsőknek sengéi és a' dez mák [tizedek] a' papoknak és a' gyűlekezettől lévő véneknek [áldozó papoknak] adattatnak; a' remeték és magán [félen] élő ba- rátok az ő pintzéjékben a' kietle- netek avagy puszttakat lakják.

640. Az első nagy renden való papok, érsekek és kerefztyén pü- spökök; a' közönséges gyűleke- zetekben [tanátokban] avagy sy- natokban a' szakadásokat és val- lásban való pártolkodásokat [re- seket] rendelnek [végeznek] el, a- vagy le-tsilapítanak és el-válasz- tanak; eretnkségeket kárhoz- tatnak, és azokáért a' káromkodó és szakadást indító s' ujitó tellyes- séggel meg-átalkodott és siránko- zásra méltó eretnekeket az őket követőkkel, mint az hittől sza- kattakat is, a' kerefztyéni szent

LXI.

De Ethnicorum Ju- daorumq; supersti- tionibus.

641. Pagani, gentiles seu ethnici sacrificuli in delubris, lucivæ suis sa- crificia, libamina, hosti- as & victimas super aras seu altaria immolabant; thura offerebant, liba- bant & adolebant; lu- straliq; aquâ sese lustra- bant; & sic deastris atq; idolis suis litando, pia- cula expiare conaban- tur: sed abominatio fuit.

gálatot tévén, halálos vétkeket el törteni (engelt- telni) igyekeznek vala: de utálatosság volt.

642. Profanum ap- pellabant seu minus sa- crum, quicquid extra fanum esset non conse- cratum, diisque dicatum aut dedicatum.

643. Pontifex infula- tus sacrarium (adyrum) intrabat, & flamines thuribulo seu acerrâ suf- fiebant, cymbalis, tin- tinnabulis; crotalisque tinientes.

LXI. A' pogányoknak és a' Sidóknak hamis isteni tiszte- letekről avagy babona- ságokról.

641. A' pogány, isten esméreti kívül avagy kegyes erkölts nélkül való áldozó papok az ő mets- tyekben, és barlangokban [szentelt berkekben] meg-szentelése- ket, kostoló áldozatokat, égő al- dozatokat és bűnért való áldoza- tokat az ő oltárokon áldoznak vala; tömjéneket vísznek vala fel, illatoztatnak és füstölnek va- la, és hintető szentelt vízzel ömagokat hintik vala: és így az ő isteneknek és bálványoknak szol- gálatot tévén, halálos vétkeket el törteni (engelt- telni) igyekeznek vala: de utálatosság volt.

642. Szentsegtelennek nevezik vala avagy kevessebbé szentnek, valami a' Sz: helyen [templomon] kívül meg-nem szenteltetett völ- na, és az isteneknek szánt avagy ajánlatott volna.

643. A' fzkofiosmos avagy pa- tyolatos fő pap a' szentségeibb helyben [segeftvényben] bé megvé- vala, és a' több alto renden való ál- dozó papok a' tömjénezővel avagy füstölővel illatokat tésznek vala, cymbalmokkal tsengetőkkel [ha- rangoskák] és kolompokkal (kele- pekkel) tsengervén (kolompozván).

644. Vates eorum, sage seu sibyllæ & piatrics vaticinabantur, ac futura prædicebant, non ex numinis afflatu, in stinctu aut inspiratione, per raptum vellestasin, ut Prophetæ Israël's; sed ex auspiciis, auguriis, haruspicina, fortibusq; fupefftitiosis: inde auspices, augures, harioli seu aruspices & fortilegi dicti.

645. Hinc hariolari & augurari pro divinare usurpamus.

646. Habebant & oracula, sed erronea, à Vejove profecta.

647. Demortuos heros hercinasque divis accensebant, seu in numerum sanctorum referebant.

648. Judæi in synagogis præputia circumcidunt, sabbatho feriuntur, & scenopegia præ-

644. Azoknak jövendő mondói, bűjös-bájosi avagy Sybillai [babonási] és bűn tisztító engesztelő aszfszonyi jövendőinek vala, és jövendőket eleve meg-mondanak [profetálnak] vala, nem isteni illésből, [jelenésből] izgatásból avagy fuvallásból, el-ragadztatás avagy elmének el-távozása által, mint az Izraelnek profetái: hané a' madarak nézéséből. madarak tsevegéséből, barom bél nézésnek jövendőléséből, és babonás forfokból: [szerentse kerékből] innét vannak a' madár nézésből jövendőlők, madár szollásból jövendőlők, babonások avagy bűjös bájosok és fors vetők (kotzkások).

645. Innét babonaságból vélni és madár szobul itélni az istenes jövendőlésről veszfzük.

646. Voltanak ő nálok isteni szözatok-is [feleletek-is] de hamistak, [vétkesek, tévelygők] a' pogányok kár tévő istenétül az az a' Belzebub ördögüül jöttek.

647. A' nagyságos dolgokat vifelt meg-holt férfiakat és emlékezetes kegyeségü aszfszonyokat az istenek közzé számlálják vala, avagy a' szenteknek számok közzé helyhezterik vala.

648. A' Sidok a' synagogákban [gyülekezettekben] a' férfui szemére testnek első börit környülmételik, szombáton inneplenek ter Pa-

ter Pascha & Pentecosten celebrant: Anabaptistæ fanatici sunt.

LXII.

DE CURIA.

649. In curia senatus, confessus suos, de Republica ac Politia curas atque negotia agunt.

650. Asservatur ibidē matricula civium seu alburn, & tabulæ publicæ.

651. Consul aut Proconsul deliberanda proponit, Consulares & Senatores sententiam dicunt: pedarii annuunt, ille concludit.

danak: (hosszá szollanak) a' más értelmér jóvallók rá hajolnak, amaz bé-rekeltzi (fejezi).

652. Notarius cancellis septus acta consignat; & ita quisque suo munere fungitur.

653. Ministratores illis sunt, apparitores five statores, accensi, scribæ & præcones; item littores.

654. Plebs in tribus distributa seu divisa suos

ésfatoros innepeket az Husvétén és Pünköfődön kívül illenek avag' szentelnek: az Uj-keresztények ezelősök [bolondok].

LXII. A' Tanács házról avagy váras házáról.

649. A' váras házában a' várasbéli tanácsnak gyűlési [ülési] lévén, a' közönséges társaságról és polgári rendről gondot viselnek és munkálodnak [táradoznak]

650. Ugyan ott tartatik a' polgárok nevének listroma avagy váras könyve, és közönséges táblák

651. A' fő tanács [polgár mester, birod] avagy vicé tanács [birod után málodik] a' tanácskozásra [végezésre] való dolgokat elő beszélik, a' fő polgári rendek és tanácsok sententiát [értelme, voxot] mon-

danak: (hosszá szollanak) a' más értelmér jóvallók rá hajolnak, amaz bé-rekeltzi (fejezi).

652. A' notarius [váras irod] de-ákja] rostelllyal környüli kerített-vén, a' végezett dolgokat [tselekedeteket] fel-jedzi; és úgy ki-kia az ő tisztiben jár-el.

653. Azoknak szolgálul vannak a' váras szolgálai, [futosó bírái,] avagy oda számlált (rendelt) ajtón állói, irod deákok és kiáltók [szó ki-hirdetők] ismét porofzlók (hohérok).

654. A' bizonyos számu népeknek rendire [Kapitánságokra, habet

habet tribunos, per quos plebiscita feruntur ad rationem senatus-consulto.

655. Habent & opifices curias seu collegia sua, ordinis causa: curationibus enim & censuribus novitius artificum professus, specimen dare cogitur,

LXIII.

DE JUDICIIS.

656. Duobus de hereditate heriscunda, aut quacunq; controversia disceptantibus seu litigantibus, tertium intervenire necesse est, qui litem decidat ac dirimat, aut de quo altercantur diribeat ac discernat: alias certamina & contentiones in infinitum ibunt.

657. Aut igitur amabili compositioni & pacificationi studeant, siveque arbitrium diligant, cujus arbitrio ac-

hadnagyokra [szaggattott avagy oltattott kölségnek Kapitányi [hadnagyi], vannak, kik által a' kölségnek végezési (köz nép akarat) vitettetnek a' meg-erőssítetése a' felső tanátsnak.

655. Vagyon a' kézi mives mester embereknek is tüzehék és gyülekezetek, rend-tartásnak okáért: mert a' tüzeh. mestereknek és megítélő (vizsgáló) dekanoknak ujjonnan tanult mesterségének jelenséget meg-mutato mesterlegény, mesterségének [tudományának] próbáját adni kényszerítettik.

LXIII. Az ítélesekéről avagy törvény-tételekről.

656. A' két örökös jószágnak bírásáról, vagy akár mely vizsgálva vonásról (pörlekedésről) villongók avagy veszekedők közt harmadiknak közben járulni szükség, ki a' pört el-szakasztja és elválasztja; avagy a' miről kötődnek egymással (virongnak) jószáza és meglássa: (ítéllye, rostálly) egyébaránt (külömben) a' viaskodások (viadalok) és vizsgálva vonások (veszekedések) végetlen dolgokra mennek.

657. Avagy ezokáért barátságos szerződésre és békeségre igyekezzenek, köz-bíró [fogott] (embert) választanak, a' kinek ítéletin (szabad akarattal) meg-

quiescant utrinque; aut forum sectentur, & seculum experiantur jure.

658. Qui adversario dicam scribit vel impingit, citat & accersit eum ad praetorem, praeterquam nefasto die, insimulat & accusat noxiæ.

659. Conciliatione rejecta, ad actoris seu litigatoris petitionem accersitur reus; quo comparente, accusatio & excusatio contententium percipitur: atque probatio partis utriusque cognoscitur. Si diffidetur, admittuntur testes, & illi quidem jurati, si auctoritas per se non sufficit.

660. Advocatus, patetulus seu Patronus, clientem, utpote qui se in clientelam ejus dicit, ac patrocinio ejus nuncitur, ne deserat; sed defendat atque propugnet: ex æquo tamen & bono, ne rabula au-

nyugodjanak mind két felől; (rútról) avagy törvény széket köveszenek, és egymással törvény szerint próbállyák-meg.

658. A' ki az ellenkező félnek perlődés levelet ír avagy pört indít, citállyá és idézi a' tiltz viselőhöz, (ítélő mesterhez, birohoz) a' törvénykedéstől meg-tiltatott naptól ki-válva, vétkeisé rész (bűnbén keveri) és tüzegéres bűnnel vádollyá.

659. Az öfzve békéllés megvetetvén, a' pör indítónak (actor-nak) avagy fel-peresnek kérésére elő hivatatik a' bűnös; (vétkes) a' ki jelen lévén, a' pereseknek (veszekedőknek) vádolása és mentsége meg-hallatik: és mind a' két résznek próbállyása (erőssége) megvizgáltatik. [elméretetik] Hatagadja, a' bizonyosság tévő tanúk hozzá bostáttarnak, 's azok is pedig meg esküttetve, ha méltóságok önnön magában nem elegendő.

660. Az így fel-vételre hivatott, vizsgáló avagy prokátor, az ő gondvisele alá valót, úgy mint ki magát az ő gondvisele alá ajánlotta, és az ő tutorságához támaszkodik, el-ne had-ya; hanem őltalmazza és viadallal meg-örizze: igazságból mindazáltal és jobbul, hogy nyelveskedő tés-

diat. Procurator mandatus datarius mandati fines ne transiliat.

661. Vitet & iudex præ iudicia summopere; neque largitionibus corruptus, nec aliorum offensâ deterritus, aut favore, malevolentia, & sycophantica quadruplatorum delatione occupatus, huc aut illuc propendat; sed nudè secundum probatorum revidentiam decernat: æquitatis attamen maiorem quam stricti & rigidi juris rationem habeat.

azonáltal nagyobb, hogy sem mint a' szoros és kemény törvényre gondja légyen [vigyázzon].

662. Si adseffores adfunt, prædis est suffragia colligere, illorum liberè sed iustè ferre: ut fontes damnentur, infontes iustificentur & absolvantur.

vétkesek kárhoztassanak [meg] sententziáztassanak, az ártatlanok meg igazittassanak és feloldoztassanak [elbocsáttassanak].

663. Nam decreta & edicta consensu facta, revocari, retractari, ac re-

tsapónak ne hallattassék. A' parantsolattal járo gondviselő a' rábizott parantsoltnak határit által ne ugordja (hágja).

661. Az itélő biro-is az idő előtt való ítéleteket felettébb igen elátvoztassa; se pedig bő adományokkal megvesztegetődvén, se másoknak megbántásától elrettenvén, avagy kedveskedésből, rossz akarathból, és patvaros négyfzerrel-is dolgot öregbitő rágalmazók árulkodásától el-fogatvatván, ide vagy amoda ne hajollyon; [hárintson] hanem tsupán (mezitelen, egyedül tsak) a' meg próbáltatott (bizonyittatott) dolgoknak nyilván-valósága szerint végezzen: (rendelleyen, itéllyen) az egyenes igazságra mind-

662. Ha az assefforok (törvénytevő igaz látó bírák) jelen vannak a' fő bironak [itélő mesternek] tisztzi az hogy sententiákat (voxokat, értelmekeket) szedjen, amazoké szabadoson de igazán voxot mondani; hogy a' büntetést érdemlő

663. Mert a' decretumokat (elvégeztet dolgokat) és köz akarathból lött ki-mondott sententiákat, sciendi

sciendi, indecens est, nec usquequaq; conveniens. meg-másolni és fel-bontani, illetlen dolog, és semmiképpen [semmi uttal] akár miképpen is nem helyes [illendő].

664. Causæ decisio ut promulgata est, ocyus executio fiat: nisi condemnatus protestatur, & ad superius tribunal provocet seu appellet; ibi iustitio, comperendinationi, aut etiam se questrationi locus est.

pellál; [előbb vizsi tazsitty a' pört] ott a' törvénykezésnek, naprol napra valo halogatásnak, sőt még valasztásnak-is helye vagyon.

665. Sed & vadari reum solent, ut se sistat.

666. Interdum dilatio adhibetur, propter intercessionem, vadumq; fideiussionem, & satisfationem: sed quod quis spodet, præstare tenetur.

LXIV. De maleficiis & suppliciis.

667. In prævaricatorum statutarumque contemtores à quæsitore animadvertendum est; & notoriis peccatis multa seu multa irroganda; ne impunitas in licentiam abeat.

664. Az ígynek (pernek) végbészakasztása [el-végezése] minekutánna ki-hirdettetett volna, legottan [mindjárt] légyen ki-szolgáltatása: [exequálála, végben vitele] hanemha az halálra itéltetett [kárhoztatott] protestál, [tudománnytétlen] és a' fellyebb való törvény székre ki hiv avagy ap-

665. De a' vétkeft még kezesség alatt is törvényben idézni szoktak, hogy magát elő állassa.

666. Néha el-hallasztás [le-szállítás] adatik, a' közben járásokért, kezelségért, hitelekért, és elég-tételekért: de a' ki mit fogad (ígér) meg-tselekedni (fogadását meg-állani) tartozik.

LXIV. A' gonosz rételekről és büntetésekről.

667. A' törvényt által-hágokra és szabott ország törvényinek meg-vetőire az ispánnak (Directorinak szolga bironak) vigyáznik kell; és a' tzigéres vétkekért bírságot avagy büntetést kell vetni; hogy a' büntetetlenség szabadságban ne menyen.

668. Ad coercendos castigandosque & compescendos improbos, virgæ sunt, flagella, scuticæ, taureæ, fustes, compedes, manicæ, numellæ, cippi, ergastula, carceres, tormenta, fidiculæ, patibula: ut per hictores & carnifices rapiantur, vinciantur seu confringantur, ligenturve, & cædantur, verberentur, torqueantur, crucienturque facinorosi, & morte afficiantur desperati.

669. Fures enim ac depeculatores, eorumque receptatores, ac manticularii suspenduntur, suspendio necantur; mæchi atque bigami decollantur, seu capite plectuntur; homicidæ, sicarii & sacrilegi in pegmate crurifragiõ plectuntur, quondam cruci affigebantur; patriciæ cum serpentibus aculeo infusi submerguntur aquis, iisque suffocantur; anus veneticæ, lamæ,

668. A' nem jámboroknak megzabolázására büntetésére és megfenyítésére vannak a' veszfzők, ostorok, korbátsok, bika bőrből tsinált merő korbátsok, [tatár korbátsok] fustélyok, békók, tsintserek, belintsek, kalodák, fogházak, [kalitkák, szolgálatnak háza]i tömlőtzők, kinzások, tsigázó [tekerő kinzó] szerszámok, akasztófák: hogy a' poroltzók és hohérok által ragadtassanak, megköttessenek avagy megfzorittassanak, és megköttessenek, tsapottassanak és verettessenek és megkinoztassanak a' gonfszóságtevő latrok, és a' kiknek jobbúlása felől reménség nintsen halállal megöletessenek.

669. Mert a' lopók [orok] és bárró lopók, s azoknak orgazdái, és az erszény metélők avagy táskalopók felakasztatnak, felüggeztetéssel ölettetnek meg; a' paráznák és a' kettős házas társuak lenyakasztatnak avagy fejek vésztetik; az emberölők [gyilkosok] alattomban járó öldöklők [vérontók] és szentség törők a' fázr törőlekörtött karókon kerékbé törtetnek; néha napján [régenten] keresztára feszítettnek vala; az atyák és anyák gyilkosi kigyókkal együtt bőr sákban varratatván vizekben merítettnek [vettet] striges,

striges, & incendiarii rogo seu pyræ vivi cremantur, perduelles seu perduellionis rei quadrigis in diversam actis discerpuntur, bonaque eorum confiscantur; calumniatores maligni, malitiosi & blasphemii elingvantur; prostitute atque impudicis cauterio stigmata inurantur.

Iett erköltsü gyalázóknak és káromkodoknak nyelvek ki-mettzetik; a' magát akár líhez ado híres kurvákra és szemtelen (tisztátalan) aszfzonyokra fütő (tüzes) vassal bélyegék füttetnek.

670. Calapho seu alapa cædi, ob quidvis contingit: talitrum jocofum est.

671. Supplicii mitagatio fit relegatione, vel proscriptione.

672. Exul seu in exilium ejectus in loco determinato exulat; exterminatus verò & exterius vagatur: profugus nulli libi consistit.

ki-üzetett pedig és mazur [zarándok] tétova vándorol: (bujdosik) az el-fzaladott [futásbá esett] lohul meg nem áll.

nek) és azokban megfojtnak; a' babonás (ördongós) vén aszfzonyok, (koták, koportyuk) éjel járo aszfzonyok, boszorkányok és gyujtogató tüzes ludvörtzek rakásfákon avagy tűzzel megégető garmadákon elevenen égettetnek meg; az urokra fejedelmekre támadók avagy pártütésben találattak félre vonattatott négy lovu szekereken szaggattatnak el, és azoknak javok [órázágok] orfzág tárházához foglaltatnak; a' gonofs tevő rágalmazóknak felf-

670. Artzul avagy nyakon tsapattatni, akár miért-is meg-efiki (történik) az ujjal való fitty verés (fittyentés, ujjal való pötzkölés) tréta dolog.

671. Az halálos büntetésnek egyhitése (könnyebítése) léfzen hátrából való ki-üzetással, és számkivetésre való bortsátással.

672. Az hátrából ki-üzetett (számkivetett) avagy számkivetésre bortsátatott bizonyos meghatározott helyen él számkivetésben; a' feje és tisztelése vesztett orfzágából [házájából]

LXV. De statu

Regio.

673. Potestates esse omnium interest, ne potentior imbecilio-rem opprimat: sed cum unus rerum potitur, Monarcha dicitur; quāquam Cæsares collegas sibi legere soliti sunt.

674. Qui si ex legum à legislatoribus laturum atque promulgatarum præscripto regnat, Rex est; si ex libidine, ut quod libet liceat, etiam sub corona & diademate Sceptroque, Tyrannus.

675. Sedes ejus in metropoli est, ubi in folio sedet eburneo, aut eburato; bysso vel syndone, purpurā seu coccineā, & trabeā acu picta magnificē vestitus; aulicorumque cetera atque insigni comitatu stipatus.

toságoson uri módon pompáson öltöztetvén; és udvariaknak [udvar népének] feregével és jeles [tízimeres nemes] követő sokasággal környül vértetvén.

676. Qui vel sunt confilarii intimi, vel præfe-

LXV. A' Királyi állampatról.

973. Hatalmasságoknak lenni mindenekre nézve hasznos, (szükséges) hogy az' hatalmassabb az' erőtlentet el ne nyomja; de midőn egy mindennek bel bír, Monarchának (egy főnek) mondatik: noha (jolleher) a' tsászárok segítő társokat magoknak választani szoktanak volt.

673. A' ki ha a' törvény szerzőktől ki-mondattott és ki-hirdetett törvényeknek eleiben írása szerént, országot, Király; ha bujaságból (maga kívánsága és gyönyörűsége szerént) hogy a' mi tetszik szabad legyen, még a' korona és királyi főnek győzedelme ékcsége, 's királyi páltza alatt is, kegyetlen Ur.

675. Az ő széki (lako helye) az' anya városban (országának tartománynak fő városában) vagyon, az' holott elephánt tetemből tsinált királyi székből ül, Monarchával vagy vékony gyoltsal, bársonnyal vagy skarláttal, és vont arannyal tövel varrott (szkofoimmal rakott) ruhába nagyságossan (méltóságoson) uri módon pompáson öltöztetvén; és udvariaknak [udvar népének] feregével és jeles [tízimeres nemes] követő sokasággal környül vértetvén.

676. A' kik avagy belső titkos tanácsok, avagy praefectusok, (gond-
cti: ut

cti: ut aulæ magister vel architrictinus, cancellarius, thesaurarius aut custos ærarii, custos magni Sigilli, ensifer, Dapifer, pocillator, equif, summus cubicularius, Secretarius, suos amanuenses habens, cubicularii, atrinenses, satellitium principis, pedites seu celeres à pedibus, affectæ & janitores.

677. Aliorū legatproreges, vicarios, satrapas, quæstores, decumanos, publicanos, portitorumque exactores, telones & legatos; qui diplomate regio vel principis instructi, res gerunt.

678. In demortuorum defunctorumve locum substituuntur sufficiuntur vel surrogantur alii, qui successores dicuntur.

679. Regiæ & basilicæ aulaeis five peristromatis & tapetibus, picturisque resplendent, renident, & personant musicæ.

viselők: udvar birák) mint az' hopmester avagy bé-járok feje, (násf-nagy, vendéglő helynek gazdája) cancellarius, kints-tartó avagy tárháznak őrzője, az' öreg petsét őrző, fegyver hordozó, asztalnok, (tálnak) pohárnok, lovász mester, fő komornik, secretarius, kinek az' ő iro-deái vannak, bé-járok, pitvarban udvarlók, fejedelem udvari hada; (mezei katona sereg, udvar népe) gyalogok avagy gyors inasok, testet (életét) őrző követők és ajton-állók.

977. Másuvá követségben küldi a' vice királyokat, király képeit, tisztartókat, kereskedőket, tizedelőket, fukarokat, és a' rév-helyeknek avagy hajó béreknek (exactorit) ki-fzedőit, vámosokat (harmintzadosokat) és követeket, kik a' királynak avagy fejedelem függő petsétes levelével fel-készítetvén, dolgokat viselnek.

678. A' meg-holtaknak és ki-múltaknak helyében állittatnak, rendeltetnek avagy válasszatnak (helyhez-tetnek) mások, a' kik utánok következőknek mondatnak.

679. A' királyi házak és királyi paloták kárpitokkal avagy környül terítő fal ékesítő varrott leplekkel és szőnyegekkel, 's képírással fénylenek, tündöklenek, és

musikákkal (vígasság szerzőkkel) zen-
gedeznek,

680. Gerrones, nugi-
geruli, moriones, para-
fiti, gnathones, & lycophantæ, aularum appendices sunt: Eunochorum usus defuevit obsolevit-
que.

udvaroknak földaléki [földaléki]
rekkel [tölti metzett ágyás házat örző férfiakkal]
való éles meg-ízűnt [el-múlt] és ki-aggott.

681. Majestas invidiæ
obnoxia est, sed clemen-
tia prædii vice erit.

682. Non tam Princi-
pem satellites seu spicu-
latores tutantur, nec tam
locupletant fisci domi-
nive redditus, aut colle-
ctus & repositus thesau-
rus (gaza) atque sub-
ditorum amor.

683. Angariis igitur,
censibus, & exactionibus
vi extortis, ne exhausti-
antur: congiariis potius
& donativis seu donariis
demulceantur.

ne nehezíttessenek, el-ne fojtassanak [bö mértékű adakozással inkább és donációkkal [nemes jószág osztogatásokkal] avagy ajándékozásokkal enyhíttessének [édesgettesse nek].

684. Imperandum sic

680. A' fetségő tséltapók, ha-
zugság hordozók, (hazug hír ha-
rangok, mondók, trágárok) boló-
dok (ur bolondjai) hizelkedők,
(tányér nyalók, tselepurdik, tsal-
fák) torkosok (nyalkák) és árulkodók,
(vádaskodók, közköpiük) az
udvaroknak földaléki [földaléki]
rekkel [tölti metzett ágyás házat örző férfiakkal]
való éles meg-ízűnt [el-múlt] és ki-aggott.

681. A' felség (méltóság) irigy-
ség alá-vetettet, de a' kegyelmesség
óltalom (örző fereg) helyett
lélzen.

682. A' Fejedelmet nem annyira
örzik a' darabontok avagy ör-
álló strásák, nem-is úgy gazdagit-
tyák a' fiscusok (ország tár házai)
és uralkodásának (birodalmának)
jövedelmi, avagy az öfve gyűj-
tött és el-tört (rejtett) kints
[drága marha] mint az alatta
valóknak szereteti.

683. Annakokáért kényszerítés-
ből [erőltetésből] való szolgálato-
kkal, ado fizetésekkel, és erővel
ki-rekert, [vont, fatult] taxákkal
[kapu pénzekkel, fel-verett sum-
mákkal] ki ne meríttessenek: [meg

684. Ugy kell a' népnek paran-

populo, ut illi parere
lubeat: imperia violen-
ta, & obsequia coacta
periculosa sunt.

LXVI. De Regno &
Regione.

685. Regnum est ubi
sunt liberi status, statu-
torum vinculo inter se
colligati,

686. In arduis nego-
tiis & causis comitia
convocantur & conci-
entur, sed è proceribus
primatibus seu optima-
tibus, Ducibus, Comiti-
bus, Vicecomitibus, Ba-
ronibus Dynastis, Eque-
stri ordine & generosis:
rustici non interfunt, sed
ruri occupantur, & suis
pagi-magistris obsecun-
dant, morigeri sunt, mo-
rigerantur, obsequun-
tur.

687. In territorio suo
quilibet Magistratus san-
cire potest quod vult:
sed velle non debet, nisi
quod publicè expedit.

688. Ditio & domi-
nium est, ubi quis domi-

tsolni, hogy ön-éki-is engedni aka-
lubeat: imperia violen-
tattya legyen avagy tetsék: az e-
rőszakos uralkodások, [parantos-
lások] és kényszerítetett szofog-
adások [engedelmessegek] veszedelmesek.

LXVI. Az országról és tar-
tományról.

685. Ország az az hol szabad
rendek [státusok] vannak, kik or-
szágos törvényeknek [decreto-
moknak] szövetségével egymás
között öfve kötöttek.

686. A' nehéz [terhes] dolgok-
ban és ügyekbe ország gyűlési hi-
vattatnak egyben és hirdettetnek,
de a' főfő rendekből népnek, elei-
ből avagy nagy urakból, Hertz-
gekből, [Hadnagyokból] fő ispá-
nokból, [Nádor ispánokból] Vice
ispánokból, Zászlós urakból, ma-
ga biro grofokból [nagy urakból,
polgárokból] lovagos vitézlő
rendből és nemeflekből: a' parafz-
tok a' mezőn foglalatások, és az ő
polgár mestereknek [falusi birá-
joknak] engednek, engedelmesek,
szót fogadnak, és fejet hajtnak.

687. Az ő megyéjében (földre
határában) akár mely tisztt viselő
magistrátus is végezhet [rendel-
het, szerezhet, erőssíthet] a' mit
akár: de akarni nem kell, hanem
a' mi közönfélegesen használynak.

688. Jóság [birodalom] és ur-
raság az, az hol ki uralkodik és tör-
natu

natur ac jurisdictionem habet: provincia quam devicit. sub regno sunt dynastiae, comitatus, principatus, ducatus, &c.

689. Gentes finitimae de confiniis & limitibus litigant plerumque: sed si limitent & pacificantur, foedus est; quod remanet, violantque per juri.

fel-bontanak, meg-szegnek [törnek, rohtanak] az hamis hitűek [hittűl szakattak].

LXVII. De Pace & Bello.

690. Pacatus status optimissimus est, sed aliquando nisi armorum vi, retineri nequit.

691. Si quidem turbatores factionis & clancularii, ad coryphaeorum instigationem, clandestinas factiones ac conspirationes disseminant; imo cum conjurarunt, tumultus & seditiones concitant; quae nisi maturè sedantur, bella instantur.

gásokat] indítanak; melyek hanemha idejénkorán [eleve] le-tillapíttatnak, belső hadakozások [egy-más között való gyűlöletes hadak] lélnének

vény szolgáltatásra való hatalma vagy on: meg-hodúlt tartomány az a' mellyet meg-gyözven hatalommal tart. (bir) az ország alatt vannak maga bírószágok (ispánszágok) vármegyék, fejedelemségek, hertzezségek.

689. Az határos (végbéli közel való) nemzetek a' környűl való tartományokról és határokról perlekednek ottan ottan (gyakorta): de ha meghatározzák és megbékéllenek (alkufznak) rajta, frigy kötés (szövetség) az; a' mellyet

LXVII. A' békeségről és hadról.

690. A' békeséges állapot legkivánatosabb, de néha hanemha fegyvereknek erejével, meg-nem tartathatik.

691. Mivel hogy a' zűrzavart indító (szerző) pártosok (pártitők) a' fel-támadásnak (háborúságnak) fő vezérinek (hadnagyinak) izgatásokra [unfzolásokra, ösztönözésekre] alattomban való pártolkodásokat (szakadásokat) öfzve esküvéseket hintegetnek, sőt midőn öfzve esküttenek, zérnebonákat (tsatapatékat) és partütéseket (támadásokat), viron-

692. Hostis externus, externè irrumpit; adversus quem bello defensivo opus.

693. Quod per feci-lem denuntiatur ac indicitur; aut per caduceatorem pax petitur, si quis se imparatum, aut hostili potentiae imparem arbitrat.

694. Imbellis & imbecillus ne quicquam bellare aut belligerare praesumat.

695. Apparatus enim bellicus multa requirit ac poscit: militem, qui scribendus sacramentum dicens, armandus, & in diribitorio lustrandus; commeatum, auxilia seu subsidia confederatorum, dapiferaeque sumtus.

696. Maturè ergo stipscogenda, sicut & victualia: acidonei praestandi, eligendi, qui distribuunt & erogent.

692. A' külső ellenség onnét kívűl üt bē; (rohan ráánk) a' melly ellen az oltalmazó had szűkséges.

693. Melly az had izenő (hirdető) avagy fel-bomlott frigyét jelentő követ által meg-izentetik és meg-jelentetik; avagy a' békeség szerző (frigyét kéro) követ által békeség kerettetik, ha ki magát készületlennek, avagy az ellenség erejéhez elégtelennek itéli (véli) lenni.

694. A' gyenge és erőlen semmikeppen hadakozni és hadat vifelni ne merjen (fel-ne vegyen).

695. Mert az hadi készület igen sokat kér és kíván: vitézlő népet, a' ki hittel való köteleltséget (hiv-séget) igérvén, fogadni, (bē-irni számlálni] fel-fegyverkeztetni (fegyverben öltöztetni) és a' választó helyen mufrálni kell; uti vagy tábori élést, (eleséget) azon egy frigy kötésben valóknak segedelmeket avagy segítségeket, és bővön adakozó költséget.

696. Jo idején kell azért a' szedett pénzt bē-gyűjteni, mind az ételre italra (élesre) szűkséges eszközöket is: és illendő (alkalmas) embereket kell állítani, választani, kik el-öltözgásák és ki-adják.

697. Tum congregandus ordinandusque exercitus per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas; præficiendique decuriones, signiferi, vicarii, centuriones, magistri equitum, tribuni, chiliarchæ, item præfectus, seu prætor rerum capitalium, quorum singuli suas optiones habent; omnibus denique Imperator seu Generalis.

felőt, avagy főben járó dolgokat igazgató hadi bírót, kik közül mindeniknek az ő tulajdon választott helyei vannak; mindenek eleiben végezetre hadi fejedelmet avagy országgal kapitányát, [had viselő generalist].

698. Tirones intermiscetur veteranis: lixæ, calones, & caculæ, ad servitiâ relinquantur: volones & dimachæ se peditatui vel equitatui agglomerant. Adfunt quoque cunicularii, balistarii, & munitores.

hadban menő vitézek és kétféleképpen ugymint gyalog és lovon egyaránt harczoló főnérok magokat a gyalogok avagy lovasok seregéhez vetik. Jelen vannak még az állatlovak is, számszerigyesek, és erős fegyveresek avagy szantz rakók.

697. Akkor kell osztán öszve gyűjteni és elrendelni a sereget legiónként, (hat ezer gyalogból és hat száz lovagból álló hadi választott avagy rendelt seregenként) seregenként, [edgy kapitánysággal] százanként [hadnagysággal] zászlónként [zászlók allyára] dondárókra; (raj seregekben) és eleikben kell rendelni tizedeseket, zászlo tartókat, vice hadnagyokat, zászadosokat, lovasz mestereket, (lovagos kapitányokat) hadnagyokat, ezer lovas kapitányokat, ísmét hadigondviselőt.

698. Az új vitézek (új soldosok) közben elegy itternek az hadakba forgott régi vitézekkel: a tábori moslék tisztítók, (szakátsok, főzők, tál vagy konyha perzserék) tábori buzdányos furkós folságok, és botos legények, a folságra hagyatnak: a szabad legények avagy önnön magok akarattából

699. Armatura sufficiens erit, si tectus sis lorica fago, galea seu calside, scuto seu clypeo ancilli parmâ vel peltâ; instructus verò quibus dimices. Caraphracti tamê circumquâ; lorica ti, & toti quasi ferrei sût.

reku fegyveresek mindazonáltal környös környül pántzélósok, és mint egy mindenestül fogva vasasok [vasban állók].

700. Classis navalis, cui præfectus ejus seu architaussus præest, etiam uncas, harpagines, hamas, buccellatumque seu biscutum panem postulat.

701. Gladius accingitur, vel balteo appenditur, ut è vagina stringatur promptius, evaginatufque recondatur caput lotenus.

702. Sagittarii è phretro sagittas promere, arcum nervo tendere, ingruentefque protelare ac amoliri sciunt, & consuescant.

703. Sclopetarii sclo-

699. Elégendő fegyverkezettel, ha befedezett léscelz pántzélal, zekével, (katonai kurta köntössel) sisakkal, avagy fejét öltalmazó vas süvegvel, páissal avagy hoszfzu páissal, kerek páissal, tatár páissal avagy gyalog (fél) páissal; fel készülvén pedig a melyek vilj. (hartzolly) A vas dereku fegyveresek mindazonáltal környös környül pántzélósok, és mint egy mindenestül fogva vasasok [vasban állók].

700. A vizen hadakozó sereg hajó, kinek az ő eleiben rendelt gondviselője avagy tengeri fejedelme előtte vagyon, (előtte jár) horgas vasu kajmotsokat is (kam-pokat) tsákyákat, horgokat, és falatonként szaggattatott avagy kétszer sült kenyéret meg kíván.

401. A kard (szablya, tör, koszperd) felövedtetik, (hozzánk szorittatik) avagy a bogláros öv-re (szablya szijra) fel-függesztetik. hogy az hivelyből ki-rántásék (vonatásék) készebben, és hivelyéből ki-vonattatván viszfizra rejtethésék maroklatyánál fogva.

702. A nyilasok a tegezbulá nyilakat elővenni, a keziját az ideggel megvonni, és a reájok rohanókat nyilal elkergetni és el-rágitani (hárentani, távul üzni) tudják, és meg-fizokják.

703. A puskasok (muskotérosok) pete

peta nitrato seu tormentario pulvere onerent, post dispendant: sed ad scopum prorsus collimantes.

704. Expeditione suscepta, castra metari, tentoria paxillis figere, munitionibus sese vallare, excubiis seu excubitoribus circummunire, & stratagematibus uti, opus est: cum castra autem convertere convenit, omnes vasa sua colligunt.

élni, szükség: midőn pedig a' táborn megfordítani illik, mindenek az ő eszközöket öfzve szedik.

705. Emittendi subinde five armati five inermes corycae, speculatores & exploratores, quorum in militia insignis usus est; ut & tesserae five symboli quatuor se recognoscunt.

706. Excursionis palulationis seu pabulationis, & praedae causae fiunt, non sine populatione & caede.

707. Induciae si pan-

a' puskákat falétromos avagy puska porral meg-töltsék, (terheltyék) lazután ki-lőjék: (sűsék, patantásák) de szintén (tellyességgel) a' tüzela arányozván.

704. A' hadi készület felvettvén, táborn jártatni, sátorokat ízegekkel (tövekekkel) leízegezni, (sátorokat vonni) erőségekkkel (sántzokkal, árkokkal) magokat környül venni, (keríteni) kün háló vigyázokkal avag' ör álló írásakkal körül meg-erősíteni és hadi okos forrélyokkal (tisztességes hadi álnokságokkal)

705. Ki kell ottan ottan borsátaniakár [avagy] fegyveresakár [avagy] tegyvertelen alattomban feljedzőkémeket, meg-szemlélőket és tizirkálókat, kiknek a' vitézkedésben jeles haszna vagyon; mint a' balítának-is avagy jelnek [jegyek] mellyel az önnön magok felekezeti ő magokat [egy-mást] meg-ismérik.

706. A' ki-futamások [nyargalások] abrakolásért [eleségért] avagy abrakolásnak, és praedának [mortalótnak] okáért léfznek, nem pusztítás [rablás] és öldöklés nélkül.

707. Ideig való frigyek avagy kétguntur,

guntur, dantur obfidet.

708. Ad proelium ductae copiae, vel in cuneum coguntur, vel in phalangem, fronte seu primo agmine, tergo seu agmine postremo, & alis five cornibus munitam.

709. Vexilla in medio ferunt signiferi: quos antesignani cum tromphæis vel spathis praecedunt.

710. Tympanista & tibicines, clasticum canentes, tubarum & lituorum ingeminato clangore, atque tympanorum strepitu, ad alacritatem inflammant.

711. Velites usitate pugnae seu velitationis initium faciunt, velitando: mox concurratur agmine toto, & pugnatur.

fél között bizonyos napig tartó szövetségek ha vetetnek, [kötetnek, szerezetnek] kezesek [zálogok] adattatnak.

708. Az hartzra[tsatára] ütközetre] ki-vitetett hadi böferegek, avagy hegyessenék formába szorítottatnak, [állani kényszerítettnek] avagy sűrű öfzve vert hadi rendelt seregben, a' melly homlokkal szemben szökő avagy elől járó sereggel, hátulyal avagy utolsó sereggel, [dandárral] és szárnyakkal avagy szarvakkal meg-erössítettet.

709. A' zászlókat középen viszik a' zászló tartók: kiknek a' zászló előtt álló vitézek [zászlót örző vezérek, alabárdosok] a' pallosokkal avagy alabárdokkal [dalkosokkal, lántákkal] előttök mennek.

710. Adobosok és trombitások, ütközetre való készültöt fuván, a' trombitáknak és horgas trombitáknak [tárogató sípoknak] megkettőztetett harfogásával, és a' doboknak zörgésével, [tsattagásával] a' serénységre, [elevenségre, vidámságra] gerjefzetnek, [gyulafztanak].

711. A' könnyű szerű vitézek [tsatán forgott gyors hősök] az hartznak avagy tsatának kezdetit tselefközik, [el-kezdik] tsatázva: majd öztán [leg-ottan] öfzve futnak [rohannak] az egész sereggel, és hartzolnak.

712. Eminus quidem lapides fundis & catapultis; veruta tela balistis; glandes bombardis & tormentis; spicula missilia five jaculamentis, ejaculando.

ratzokból] és ágyukból; [fugár sereg bontó, mosár ágyukból] a' gerelyéket [hajto seges dárdátskákat] avagy szigonyos nyilakat állhoz szorító ideggel kilövdöztén.

713. Cominus autem sarissis, lanceis hastilibus & hastis mucronatis, cuspidatiquae, bellicis falcibus & bipennibus, magno nisu vibratis, transverberando: caestibus, clavis, acilidibus & calis proturbando: frameis & pugionibus pungen-do atque confodiendo: ensibus, machæris, quibus machærophori utuntur, acinacibus, seu harpis, & fisis coedendo.

zavarván: [el széllesztvén] szablyákkal és harsárokkal avagy szuro páltzákkal [közperdekkel] gyákván [bökven, szurván] és által öklelven: hegyestörökkel avagy éles törökkel, kardokkal, mellyekkel a' kard hordozók élnek, szablyákkal avagy horgas kardokkal, és dákosokkal vágván.

714. Fit strages cruenta, cadunt promiscuè hinc & hinc, ejaculatio &

712. Távolról (mészafünnen) ugyan a' köveket parittyákkal és pattantyukkal; (hajto szerfzámokkal) az hegyes nyárs szabásu nyilakat számszerigyekkel; a' golyókat öreg hofzszu puskákból [muskotérokából, sebes, forgotás

713: Közelről pedig leh, ki-éle-

sitteret és hegyesitterett hofzszu merő kopjákkal, lántsákkal dárda-
dálkal (dögenyekkel, lantz fák-
kal) és kopjákkal, hadi kaszák-
kal és két élű szekertzékkal (perfiat
sejzékkel) mellyek nagy erővel
meg-villogtatna, (rázattatnak) lobogtatnak, részkettenek) által
vervén: (szurván) lántzos botok-
kal (bőrön függő ön feji hadi bot-
okkal) buzgányokkal, (tsáká-
nyokkal) sűrű kötött tollas botok-
kal (sejes botokkal) és fustélyokkal
[farkókkal, fa botokkal] meg-

714. Lészen iszonyu vérontás,
[omlás] esnek (hullanak) egy-
aránt innét és amonnét, szörnyű

boatu

hoatu horrendo atque tremendo.

715. Conflictu seu certamine durante, succenturiati (nisi receptui canonatur) ex infidiis super-venientes, hostem à tergo adoriantur & invadunt: aciem disturbant, fugant, infectantur, trucidant.

716. Qui terrore panico perculsi fugiunt, isti autem fugant: partim se dedunt, partim capiuntur, aliiq; dispersi palantur.

717. Urbs aut civitas rebellis, & arx castrumve, quò se clade affecti & profligati fugâ receperunt, obsidentur vel obsidione cingitur, undique machinis bellicis oppugnatur!

nyúl vétetik,
[mesterséges
stromoltatik].

718. Obsessi, si erumpant, repelluntur, & imperu majore debellan-

és rettenetes jajgagatással és bö-
géssel,

715. Az ütközet [hartz] avagy viadal tartván. [fenn állván] a' más szárad allya-béliek avagy el-
fáradtak helyében rendeltettek
[hanemba meg-térő vagy hartz-
ról hátra állásra fujatik] a' les he-
lyekből rájokjövén; az ellenséget
meg-ütik hátul és reá rohannak,
a' rendelt sereg élit meg zavar-
ják, (háborittyák) el-futamtat-
tyák, kergetik, öldöklék.

716. Kik a' hirtelē való teljes re-
teggéssel meg-rémülvén [el ajúl-
ván] futnak, emezek pedig üzik:
[futamtattyák] rész szerént ma-
gokat meg-adják, rész szerént el-
fogatnak, és egyebek [nemeltyek]
el-ofzoltatván száláganak [fésled-
nek, szerte szerént futkároznak].

717. A' pártütő kerített [erős, ki-
rályi] város avagy polgári rend-
ből álló szabad város, és vár avagy
kastél, (vég-ház) az hová mago-
kat az hadban meg verettek
és el-üzertettek futással be-fog-
ták, (futva szaladtak) meg szálla-
tik avagy vár szálló táborral kör-
minden felől okosson ki gondelt

[hadi eszközökkel vivattatik (o-
stromoltatik)].

718. A' meg-szállottak, haki-
rohannak, (ki-ütnek) viszsza üzet-
nek, és nagyobb rohanással (erő-
tur;

tur.

719. Expugnata (capta) ante ultroneam conditionem, diripitur, expilatur: aliquando & aboletur, exciditur, ad internecionem desolatur, funditus evertitur, soloque æquatur.

ra (mindeneknek meg öletéséig) elpusztítatik, tövestül ki-fordítatik, (el-rontatnak) és földig le-vonatik (földel meg egyenesítettik).

720. Munimenta, si quæ antea fuerunt occipata, recuperantur.

721. Victores spoliis & manubiis onusti, trophæis erectis ovantes, & pæana triumphalem canentes, cum triumphali pompa domum redeunt.

722. Ubi strenui ob facinora heroica insignibus atque stemmatibus condecorati nobilitantur; proditores, turbarumque authores plectuntur; transfugæ & desertores multantur; faucii sanantur; captiviperfulto lytro, redimuntur, aut permura-

szakkal) meg-vérettetnek [győzettenek].

719. Az önnön kényén [szabad akarattya szerént való] maga meg-adása előtt hartzal meg-vérettetet, (viadallal el-foglaltatott) váras, el-ragadoztatik, fákmanýra hányattatik: [fel-dulattatik] néha el-is töröltetik, ki vágattatik avagy többől ki-hányattatik, halálra

720. Az erősségek, ha melyek az előtt voltak el-foglaltatva, visszafoglaltatnak.

721. A' győzedelmessék ragadoományokkal és fosztott marhákkal terheffek lévén, a' győződelem jeleket avagy a' diadalom zászlókat fel-emelvén (állítván) örven-dezve, győzedelmi dítséretet énekelve, diadalomi pompával haza meg térnek.

722. Holott a' serények (dítséreteffen forgódott erős (gyors) vitézek) az ő uri meltoisághoz illendő tselekedetekért (magok viseléséért) vitézi jelekkel és tzmerekkel fel ékesítettvén meg nemesítetnek: az árulók, és az haboruságnak szerzői meg büntetettnek; [ölettetnek] az által futott pártosok és egy feltől máshoz állottak) avagy el hajlottak (el-fzakad-

uone

tione liberantur.

tak) meg bírágoltatnak; (büntet- tetnek) a' febesek meg-gyogyítottatnak; a' foglyok, (rabok) meg fizetvén a' váltságot, (santzot meg vál- tatnak, avagy tseréléffel ki szabadítottatnak.

723. Ad extremum si pendis, quantum quisque meruit, exsolutis & perfolutis; miles exautoratur atque exarmatur; emeriti rude donantur, qui pro patria occubuerunt, adorea afficiuntur.

723. Végezetre a' földok avagy ho pénzék, a' mennyit ki ki érdé- lett, ki-fizetettvén és meg-fizet- tetvén; a' vitéz [had, vitézlő nép] le-szállítottatik (vitézi tisz- titól meg-mentetik, az hadako- zástól től öldoztatik) és fegyve- réből ki-öltöztetik; (le-vekeze- tetik) a' vitéz kedéből ki-aggott érdemesek nyugodal- mas szabadsággal meg-ajándékozottatnak, a' kik hazájo- kért meg-holtanak, (el-hullottanak) vitézséggel nyert dítsérettel és tisztességgel illetetnek.

LXVIII. De Schola & Institutione.

724. Quoniam literati ad omnia habiles esse, idiotæ vice versa parum societati humanæ con- terre, deprehenduntur, scholis, ubi rudes eru- diantur, opusest.

725. At hæ non sunt ut fatui opinantur, arbi- trantur & existimant carnificinæ, sed ludus: dummodo Discipulus docilis callidum corda- tum, utque uno verbo

LXVIII. Az Oskoláról és tanításról.

724. Mivel hogy a' deákosok tu- dósok) mindenekre alkalmazosok- nak [illendőnek] lenni, a' tudat- lan sült parasztok ellenben az em- beri társaságnak keveset használ- ni, találtnak, [meg tapasztaltat- nak] az oskolák, holott az ostobák (tudatlanok, gorombák) tanítással- nak szűkeseffek.

725. De ezek nem kinzo helyek; (börtönházak) a' mint a' bolon- dok vélekednek, alitnak és itélnék, hanem játék helyek: tsak hogy az örömeit és könnyen tanulo tané- vány okos (ravasz) és bátor szívű, és hogy edgy szoval meg-mond-

K 2

dicam,

dicam, didacticum nanciscatur Praeceptorem.

726. Ille enim si discit sponte, percontatur sciscitatur & quaerit avidè, auscultatque attentè; hic si docet lubenter, informat provide, & inculcat assidue, delectamentum eximium est utrique.

727. Quod Rectores, ludimagistri, eorumque adjutores, hypodidactali & paedagogi attendant, perpendantque, ob salarium didactrum ac mervale.

728. Adjungenda est tamen institutioni disciplina, id est, censura & ferula, ne vel dissolutio, vel desidia surrepat.

hogy avagy fellelt
lés, restség) orozva bé-ne tsufzon mászfizon.

729. Qui monita seu admonitiones non moratur, floccipendit va-pulet.

730. Cathedra docen-

jam, jól tanító avagy tanításnak mesterfélegben tudós tanítót(eleiben szabott, igazgatót a' tanulásbá nyeren (talállyon kaphasson).

726. Mert amaz ha önként maga kényen, szabad akarattya szerént) tanul, értekezik, tudakozik és kérdez nagy kívánsággal, (mohon) és reá halgat figyelemtellessen; ez ha tanét örömeft, oktat szorgalmatosson, [szemeften, gondof-sán] és szájában rája (fejében veri) szüntelenül, [untalan] jeles gyönyörűség mind kettőnek,

727. Mellyre a' fő Mesterek, oskola mesterek, és azoknak segítő társai, mester alatt való tanítók és gyermekséget igazgatók figyelmezzenek, [vigyázzanak halgaf-sanak] és jól gondollyanak, a' fizetésért tanításnak bériért és kántor pénz avagy tanétás jutalma kedvéért.

728. Hozzá kell adni [edgybe] kell foglalni, kaptsolni] mind azáltal a' tanétáshoz, a' fenytéket is az az, a' vizsgálást és plágáló veszföt, avagy tenyer verő lapitzkát,

erkölts; avagy tunyaság (henyé-

729. A' ki az intésekkal avagy dorgálásokkal nem gondol, (sem-minek tartya, meg-veti) meg-veretelsék.

730. A' praedikáló (tanító) széket

tis est quam etiam consendit; subfellia discen-tium.

731. Calamo seu penna, cujus crena scalpello temperatur, scribimus in papyro five charta pura, non maculata, nec bibula, neque emporetica, cuculis aptiori quæ foliis, voluminibus, & scapis seu per ramas dividitur; vel in membrana; stylo five graphio in pugillaribus codicillis ut oblini expungique possit.

vagy hártayára: (pergaminára) réz veszfövel avagy ón pennával a' pugillároknak (jegyző könyvetskéknak) hogy bé mázoltathassanak és ki-törölthetessenek.

732. Magister seu in-formator dicitur, & discipulus calamo excipit, ille quemendas common-strans emendat, si quid vitiose positum: quod dedocet, dediscatur.

733. Memoriae quod mandare vis, relege scilicet, ac frequenter repetere; non cursum, obiter & perfunctorie, sed rebus intentus, ita quasi in-

a' tanítóé, a' mellyben tel-is hágy; az alaton [also] székek a' tanulóké.

731. A' tollal avagy pennával, mellynek az orra (közép hártékja) a' penna tsináló (vakaro) ké-sétskével alkalmaztatik (tsinál-tatik) meg, írunk a' papirof-ra avagy tiszta kártára, (nem bé-motskoltra, sem által folyó [ivo] papirof-ra, sem kalmári marha takaro szürke papirof-ra, melly a' bors és egyéb fű szerfzám takaro papiros tsuklyára illendöb) a' melly foliutonként (árkufonként) kontzonként, és kötésenként avagy bálonként adattatik el, avagy hártayára: (pergaminára) réz veszfövel avagy ón pennával a' pugillároknak (jegyző könyvetskéknak) hogy bé mázoltathassanak és ki-törölthetessenek.

732. A' mester avagy oktató eleiben olvas, [mondgal] és a' tanítvány pennára véfzi, (le-írja utánna) és amaza a' vétkeket (hibákat) meg-mutogatván, meg-job-béttya, [az hibákról] meg tisz-títtya] ha mi vétkefen tétettetett: a' mit vízfzsa tanít, vízfzsa tanul-tásék.

733. A' mit elmédben akar sz fog-ni, [bé-venni] olvasd-el gyakorta, és gyakran elméd-től vízfzsa kér-jed; (magadban el-mondjad) nem futva, imigy amugy kardéra, és el-muloképpen, [immel ámmal, sculptum

sculptum hærebit, Gnomas verò Biblicas edificare tirunculi palmarium putent.

(meg-áll, marad). A' Bibliából [Sz. írásból] Istén könyvéből való ékes mondásokat [szép sentenciákat] pedig meg-tanulni az apród eztendőkkben forgodo (tanuló) gyermekek leg-főbb dolognak (győzedelem jelének) itéllyék (tartsák).

734. Repetitio tacita est; recitatio clara; examen quotidianum vel extraordinarium.

734. Az elmében való forgatás (magában való el-mondás) hal-
kal való; (tsendes halgatva való) az el-mondás fel szoval való; [tisztá hangos] a' kérdezkedés [vizsgálódás] mindennapi avagy rend kívül való.

735. Si feliciter vis proficere, quicquid modò comprehēdisti, mox, statim, è vestigio alteri communica & enarra.

735. Ha boldogul akar szelö mēni, (épiülni) valamit mostan el-médbé fogral (meg értettél) majdan, mindjárt, leg ottá mással közöllyed és ki-beszellyed.

736. Decet enim te doctores studiose imitari, condiscipulosque certatim æmulari.

736. Mert illik tenéked tanító doctorida szorgalmatosán követned, és tanuló társaidat versennyel [hartzolva] követned avagy vélek vetekedned.

737. E trivialibus Scholis, quæ diligenter frequentandæ, gradatim promovemur ad Gymnasia, inde in Academicas lyceas & Athenæas, quæ Baccalaureos, Magistros, Licentiatos atque Doctores creant.

737. Az alá való apro iskolákból, a' mellyek szorgalmasan gyakorlandók, gráditsónként (rendel) mozdéttatunk előbb [vitetiünk fellyebb] az elmét gyakorló nagy iskolákban, innét az Academiákban, [hires fő iskolákban] szabados, öreg tanuló helyekre és Athenás várasában régenten virágzó iskolák formáján épült avagy rend-

delt hires neves iskolában, a' mellyek Bacalaurosokat.

közönsegesen valamely tduományt tanító Szabadosokat, és Doktorokat teremtnék (tsinálnak, rendelnek).

LXIX. De Musæo.

LXIX. A' tanuló házról.

738. Idoneis & musis aptus locus solitariusest, à turba remotus; ubi studiosus Bibliothecam, pulpitem, atramentarium, Thecam calamariam sive plumariam cum scalpro cultellove scriptorio habebit. Hæc sunt arma studiosi.

738. Az alkalmas és Musákhoz (tudományokhoz) illédő hely magán (külön) való, a' zenebonától [tsarépatetól, fokaságtól] félre-téteget; [távól való] az hola' deáknak könyvtarto póltza, olvasáfra (ki nyitáfra) való könyv támasztója, kalamárisfa, toll tartó póltza avagy penna-válisfa a' toll vakaroval és iro penna tsinálókéfétskével együtt légyen. Ezek a' deáknak tegyverei.

739. Libellos mundè tractet, quos non plurimos habebit, sed selectos & optimos.

739. Könyvetskéit tisztán tartsa, (illessé, forgassa) mellyeket ne felette sokakat tartson, hanem válogattakat és leg jobbakat.

740. Quorsum enim obsecrò numerosa volumina, & tomi, quorum indices & catalogum vix perlegit possessor.

740. Mert hova (minek való) kérélek a' számos öreg könyvek, és könyveknek el-olstot részei, mellyeknek mutató tábláit és számlátis (laistromát) alig olvassa által a' [véle biro] ura.

741. Lituris ne maculet; stellulis seu asteriscis ad marginem notatis & signatis reminiscenti- am sublevare nemo vetat; quin consultum est.

741. Ki-törlésekkel [vonásokkal] ne motskollya; a' papiros széltre iratott és jegyeztetett tsillagotskákkal avagy jegyzékekkel az emlekeztető elmét könnyebíteni senki nem tiltya; sőt inkább tanátsoltatik.

742. Si quid incidit aut occurrit, evanescere ne patiaris; sed configna

742. Ha mi eszedben jutott avagy elmédben ötlött, hejában veszni (el-enyészni) ne engedjed

& annota continuò, ac postea subito, seu; protinus describas, regeatq; non in rejectaneas schedas, sed in palimpsestum seu membranam deletitiam; indeque in diarium vel adversaria, quæ continuè penes te aut in promptu sint.

743. Lucubrantia dylemnum Cereus præ fœbacea Candela conducit, cui accendendo, ignarium cum fomite, chalybe, filice & ramentis sulphuratis adsit.

744. Tedæ fumant & fumigant.

745. Candelabrum (lychnuchus) sit penfile, umbraculum viride emunctorium præsto, quo identidem emunge ne elichnum obumbret: sed illud ne quid fordidetur, seponere, fungumque ne fœteat, extingue.

746. Proditurus lu-

(szenvédjed) hanem jegyezd-fel és ird-fel szüntelenül, és az után mindigvárt (hamarlaggal, legottan) avagy menten ird-le, és szedegsd edgybe nem el-verendő tzédulákra, hanem jegyző könyvben avagy számtarto könyvekben, a' mellyek szüntelen melletted avagy kézben legyenek.

743. A' gyertya világnál [méts-nél] tanulónak (éjel munkálkodónak) a' vialz gyertya a' fagygyu gyertyánál inkább használnak, melynek meg-gyujtására, a' tűz ütő (éleztő) szerfzám a' taploval, a' tzeállal, tűzkövel (kovával) és kénköves fonalokkal edgyütt jelen legyen.

744. A' fáklyák (szövétneknek, szurkós fenyők) tűstölnek és tűstölögnek.

745. A' gyertya-tarto (métsége-tő) függő legyen: az árnyék tarto zöld, az hamvavévó [koppanto] jelen, mellyel ottan-ottan hamvát el vegyed, hogy a' gyertya-bél árnyékot ne tartson. de az hogy valamit ne büszölgjön, tedd félre, és az el-véretett hamvát hogy ne büszítsen, öltse-el.

746. Kimenni akarván a' gyercernam

cernam absque laterna ne feras; facibus sive faculis non fidendum.

LXX. DE GRAM- MATICA.

747. Grammaticus literas & syllabas orthographice pingere, vocabula emphatica & peridos inchoantia majusculis characteribus notare, omnia commatibus seu virgulis & punctis distinguere, sermonemque legitime pronuntiare edocet; dictiones declinat & conjugat, phrasas syntactice construit.

(szerént, igazán) ki-mondani meg-tanította a' szokat declinállyá és conjugállyá, a' phraséseket, avagy szollásnak formáit a' syntaxis (szóknak öszve foglaló mestersege) szerént öszve rakja.

748. Ancillatur huic librarius ac Typographus qui è loculamentis typos depromens, coagmentat, prælo subicit, liberos excudit, bibliopægo seu compactori compingendos tradit, quos Bibliopola venundat.

tyát a' lámpás (lantorna) nélkül ne vigyed: a' szövétneknek avagy fáklyáknak nem kell hinni.

LXX. A' Grámmatikáról avagy betűnek és szollásnak tudományáról.

747. A' Grámmaticus (bétűket 's szollásnak formáit tanulo) a' bétűket és edgyben izedegetet bétűket [szónak darabjait] igazának mestersege (módja) szerént írni (vonogatni) az emlekezetes [terhes, hathato] és egész mondásokkat el-kezdő szókat nagyobbabba bétűkkel jegyezni, mindeneket szokat meg-választó [el-mertző] jegyetskékkel avagy veszfzötskékkel (vonásfótskák) pontokkal meg-választani, és a' beszédet helyeslen (törvény

747. Szolgálnak a' könyv tsi-náló és könyv nyomtató, ki az helyetskéből [cáfákából] az öntött bétűket ki-fzedegetvén, öszve szedi, (rakja) satu alá veti, könyveket ki-nyomtat, a' könyvkötőnek avagy compactornak bétűket adja; mellyeket a' könyv-árol el-ád.

K 5

LXXI

LXXI.

DE DIALECTICA.

749. Dialecticus seu Logicus ratiocinans, quid de quo dici possit & quare peruestigat, ambigua distinguit, obscura declarat, similia diffimilibus ac paria dissimilibus confert, effati- que cujuscunque certitudinem examinat.

veti, (hasonlítja) és akár mely bölts mondásnak bizonyos voltát (igazságát) meg-hánnya veti (rostálja, próbálja, vizsgálja).

750. De quocunque themate ac problemate differens, de quaestione dubiis pro & contra argumentando disputat; nonnulla vero ex necessariis atque vernaculis principiis apodictice ac solide demonstrat; argumenta syllogismis argutè innectit, methodoque appositè omnia digerit.

lyo erős okokat) egymást követő formákban be-köti, [foglalta] és helyes tanításnak útja szerint mindeneket el-rendel.

LXXII.

DE RHETORICA.

LXXI. A' Dialektikáról avagy vetélkedésnek tudományáról.

749. A' mesterséggel vetélkedő [disputáló] avagy okoskodó okoskodván, mitsoda miről mondatásék és miért által vizsgálja, [fel-keresi] a' kettős értelmű szöveket meg-választja, az homályos igéket meg-fejti (magyarázza) az hasonlók az haszontalanokkal és az egyenlők a' különbözőkkel (nem egyenlőkkel) egyben

750. Akármely czélul fel-tört dologról és kérdésről beszédet indítván, (szóban eredvén) a' kétséges kérdésekről érette és ellene argumentálván, (erősséggel állatván) disputál; (vetélkedik) né-mellyeket pedig szükségesképpen és tulajdon (nyilván) való principiumokból (elő-járó bizonyos fundamentumokból) erős nyilván való bizonyításokkal és erősten meg-mutat; az argumentumokat, erőseket, egymásból fo-

LXXII. Az ékessen szövegszöveg és vers írásnak (szerzésnek) tudományáról.

C A O

C A O. Poesi.

751. Rhetor ut persuasibilis pervadeat, formulas dicendi conquirit; ad facundiam & eloquentiam styllum exercet, variat verba tropis, sententiaque figuris, & actionem gestibus colorat.

mondásokat [sentenciákat] külső színesgetésekkel, [képezgetésekkel, ékesgetésekkel] és a' ki-mondásban való tselekedetet kezeinek hányásával [maga vi-felésével] színesíti.

752. Eloquentes & facundus orator quoties declamat, procemio seu exordio praemisso sese infinuat, & benevolentiam captat; aliquando tamen abrupte auspiciatur; post causam proponit dilucide, tum confirmat rationibus valide, illustrat exemplis prolixè [tamen non dilatat vel amplificat, nec digreditur abs re] objectiones refutat & refellit exacte, epilogo perorat ac concludit; atque ita orationem habet, aliquando praemeditatè, aliquando ex tempore.

gezi és be-rekeszti; és így vagon az ő beszégetése,

753.

dományáról, mesterségéről.

751. Az ékessen szövegszöveg el-híterendő dolgokat el-híterthesse, a' beszédeknek formáit öltve keresgeti, a' nyájasan és ékessen való szövegszövegnek meg-szerzésére a' szövegszövegnek módját gyakorolja, a' szövegeket változtatja tulajdon értelmének más értelemmel való fordításával, és az értelmes egész

752. Az ékessen szövegszöveg és nyájasan beszégető (orátor) valamelyes beszélettel fel-áll (ki-kiált, praedikál, fel-szóval hirdet) elő-járó [kezdő] avagy kerülő beszédet becsátván elő-önnön magát be szinli, és jó akaratot [beszédében való kedveséget] kaphos; [horgász, keres] néha mindazáltal hirtelen el-kezd; annak után-ná az okot [dolgát] elő-hozza (fel-tézi) világosan, akkor ofztán erősíti [támogatja] okokkal erősiten, [valóban, fontosan] világosítja példákkal bőve (noha ki nem szélesíti vagy terjeszti, sem el nem megyen a' dologtól), az ellen-vetéteket megzafolyja és hamisítja valóságosan, a' be-jejező mondással beszédet el vé-

orálá-

(orálása) néha eleve gondolkodván, néha azon szépillantásban [időben, mindjárt, hirtelen].

753. Proverbia adagia & apophthegmata, ut & comparationes orationem luculenter exornant; quæ si strictim rem enunciat, nervosa dicitur.

754. Poëta disertus, & ob id laureâ coronatus, è prosa seu soluta oratione ligatam faciens, versus & rhythmos concinnat eleganter, carmina metrum modulatur: epithalamia seu carmina nuptialia, epicedia five epitaphia, propemptica, elogia ac elegias, epigrammata, anagrammata, &c. fingit.

lálra való avagy koporso feliben való verseket, útra bocsátó verseket, ditsérő és szomorú verseket, fellyül írott avagy akár miről rövideden írott verseket, nevek betűinek által hányására írott verseket, &c, ki-gondol,

LXXIII. De Arithmetica.

755. Mathematicæ disciplinae pariter sunt & utiles & subtiles.

753. A' példa beszédek köz beszédek és költőt beszédek (mesék) mint az hasonlatosságok is az orariot [imádságot, fel-szóval indított beszédet] világosan [fényesen] meg-ékesítik; melly ha szorosan [rövid szóval] a' dolgot ki-mondja, inasnak (fogasnak) mondatik.

754. Az ékecsé szollos vers szerző (iro, költő) és azért borostyán koronával meg-koronáztatot, a' folyó beszédből avagy meg-öldött sentétiákból álló oratióból edgyben kötetettet tsinálván, verseket és rythmusokat ékeessen edgyben illeget (rakogat, alkot) énekes verseket (bizonyos számmal egyben mérsékelt motás verseket) énekel: [hangitsál zengedez] menyeköző avagy menyeközőre való verseket, halálra való avagy koporso feliben való verseket, útra bocsátó verseket, ditsérő és szomorú verseket, fellyül írott avagy akár miről rövideden írott verseket, nevek betűinek által hányására írott verseket, &c, ki-gondol,

LXXIII. A' számvetésről.

755. A' Mathematicai [mutatással tanulando] tudományok [mesterségek] egyenlőkép mind hasznosok s mind vékony elméhez való.

756. A'

756. Arithmetica numeros computat, quæ seu quomodo compendiosè addantur, subtrahantur, multiplicentur, dividantur per se invicem: five id fiat ciphris, five calculis (abaculis) super abacum. Sed rutilat perdecussis, duodenas, quindenas, sexagenas, &c. supputant.

tödönként, tizenötödönként, hatvanodönként &c. vernek ösze (számlálnak).

LXXIV. De Geometria.

757. Geometria quasi ludibundus figuras contemplatur, & mensurat distantias, prope an procul absit & distet aliquid.

758. Ad Regulam lineas, puta rectas vel obliquas, non curvas aut spirales; ad normam angulos; circino vero circulum [cujus medietas centrum, circuitus seu ambitus circumferentia] appellatur ducit.

758. A' számvető tudomány a számokat edgybeu [ösze veti, miképen és mi módon rövideden [által uton] hozzá adattatásnak, el-vonattatásnak, meg-fokasíttatásnak, el-öszttatásnak edgy-mással: [edgy-más között az akár legyen tszfrás számokkal, akár számvető pénzekkel [számláló pénzekkel] a' pénz olvasó asztaló avagy számvető táblán. De a' mezei parasztok tizenként, tizenket-

LXXIV. A' föld mérésről.

757. A' föld mérő mint egy jád-fzadozva a' figurákat (mértékre szabot: vonagatások, lineákat) szemléli, és az edgy-mástul távol valóságokat (mészfelégeket méregeti, ha közel vagy meszfe legyen és álljoné valami.

758. A' regulához (lineáléhoz, egyenessen mérő fához, vonálokat igazgató mértékhez) lineákat, (vonások) ugy mint egyenesseket és hárántekoszlakat, nem horgassakat (görbéket) avagy peretzesseket; (tekerőseket) a' tá-regulához [szegeletes lineáléhoz avagy szegelet mértékhez] szegeleket; a' cirkalommal pedig kerekded cirkalmozást [mellynek a' közepi kellő közép. a' körüljárása avagy kerületi környéknek [kerületnek] mondatik] vífzen avagy vonogat.

759. Conus turbatus est, cylindrus teres, Græcum Δ triangulare triquetrum seu trigonū, cubus quadratus, globus rotundus, externe seu exteriori parte convexus & parte interiore vel interne concavus.

lyű, kívül avagy külső részről domború, [homorú] és belső részéről avagy belől üreges avagy hézagos [vájott]

760. Circularis figura absolutissima divinissimaque; est, omnia complectens, nihilque habes asperitatis, nihil offensionis, nihil incisum, nihil anfractum nihil eminenens, nihil lacunosum.

761. Omnis dimensio fit per triangulum seu trigonum, ipse etiam quadranguli five tetragoni.

LXXV. De Mensuris & Ponderibus.

762. Mensuræ contiuorum, sunt: granum, digitus, palmus, spithama, ulna, pes, passus, orgya, decempeda, stadium, milliare: his metimur omnia.

759. A'fenyő dio avagy hegyes tejeű tsiga pupos, (tsutos, tornyos) a' tyukmony formájú hemp (kerékdéd hofzszu kö vagy fa) gömbölyeg, [hofzszu gömbölyű] a' Görög Δ delta három szégeletű három oldalú avagy három szegű, ákorkzka izabásu forma négy szegű, a' golyobis kerékdéd gömbö.

760. A' kerékdéd forma leg tökéletesebb és istenebb, mindeket befoglalván, és semmi darabossága, semmi akadályja, semmi felben metzése, (szakadása, vágása) semmi felben törése (ide's tova tekerülése, keresztlű kaful vonása kerengése) semmi fellyl való ki-tettzése, semmi váposlaga [vermesege] nem lévén.

761. Minden mérés léfzen az három szégeleten avagy három szegen, még szintén a' négy szégeletű avagy négy szegűnek is

LXXV. A' Mértékekről és nehez-ékekről.

762. A' merőknek (edgymástól függő széles vagy hofzszu daraboknak) mértéki, ezek: egy mági (mák szem) uj, tényér, arasz, ling avagy réf, láb nyom, lépés, öl avagy hat láb nyomni mérték, tíz lábni mérő rúd, száz hufzon öt

láb nyomni egy futamat föld, mér föld: ezekkel mérünk mindeneket.

763. Liquidorum: culcus, metreta, amphora, quadrantal; urna, congius, sextarius, hemina, seu cotula aut coryla, trintal, cyathus.

itzés mérték] veder avagy tíz itzés edény, kondér avagy kanta, pint avagy hat itzés edény, itzés avagy meszely vagy ejtel, fél meszely vagy harmad rész ejtel, pohár.

764. Aridorum: medimus, trimodium, modius, semodius, quartale.

765. Pondera sunt: centenarius, quadripondium, tripondium, dupondium, libra pondo seu as, semibra vel semifis, quadrans, uncia, semuncia, drachma, scrupulum.

766. Si quid à libripède seu zygoftata in balance vel in libella à monetario penditur & libratur, examen quod scapoexit, & per trutinam seu anginam se le agit, prius densita; ut videas an di-

463. Az higaknak: [folyó állal: toknak mértéki ezek] tseber vagy hufz korlonyi mérték, ako avagy harvan négy itzés mérték, korlo. (két füllű défa, hufzon négy itzés mérték) fertály ako, (tizen hat:

764. A' szárazoknak (aszszu alal: toknak) (ezek: mut avagy mina, kartz avagy három köblös szapu- (kila) köből, fél köből avagy mértz, fertály [véka,] negyed rész köből.

765. A' tereh nyomo nehezékek ezek: száz fontos mása négy fontos, három fontos, két fontos, fong vagy egy egész font, fél font, negyed rész font, lót, fél lót (nehezék avagy lotnak negyed része), ferdung avagy lotnak ötöd része, két füllér nyomo vagy drakhmának [ferdunagnak harmad része].

766. Ha minyomo fontal avagy bizonyos szamu nyomo nehezékek a' kettős font serpenyőben avagy mértékerskében [mérő tálskában] a' pénzverőtől [mértöről] tételik és mérettetik, a' fontban igaz üto veszfzöt [mérték proba nyelvet] mely a' szarán

Etam trutinam æquet, & num æquipondium vel æquilibrium sit: Sin minus sacomate exæqua.

avagy rudján kimégyen, és a mér-
ték istápián avagy alá's-fel-menő
[emelkedő] vsán önnön magát
mozgattya, először meg-mér-
sékellyed (hánnyad vessd) hogy meglátsd ha a meg-
mondott mérték istápiát egyaránt megnyomjaé, és ha
egyaránt nyomo nehezéktü egyarányu fontos-é: hogy
ha nem az egyet ütő mértéketskével tedd egyenlővé.

767. Statera est lani- 767. A' föl függetlő (állító)
ficum portatilis libra, font a' gyapju mivefek serpenyő
sine lancibus; altera par. nyelktül való kézben hordozható
te non nisi uncinum ha- fontya; (mértéke) melynek edgyik
bens, altera pondus: része felől tsak a' fontot nyomo
quod centro admotum horga vagy on, másik felől a' terhe:
plus, amotum minus melly a' köllő közepé lévő pöthoz
ponderat. közel tétetvén [közéltet-
vén, hozzá mozdittatván] többet, távul tétetvén
(előb mozdittatván vétetvén) kevesebbet nyom.

768. Si quid præter 768. Ha mi a' font felesleg meg
superpondum adjicitur, nyomáson kívül hozzá adattatik,
mantissa est. szerzés [toldalék] az.

LXXVI.

DE OPTICA

¶ *Pictura.*

769. Opticus radios 769. A' látásnak vizsgáló (segé-
visus (& visibilia obje- tő) mestere avagy eszköz által né-
cta scrutatur; cur alia zésnek tanuloja a' láto [néző] fé-
sint pellucida, alia opa- nyeket és szem eleiben verteret lát-
ca, alia obscura, discer- hato dolgokat vizsgálly; (koresz-
nens; & juxta id perspi- fza, nézeli, kerelgeti) miért le-
cilia efformans. gyenek némellyek által világosko-
dók, (által láthatók) némellyek homályosok, né-
mellyek fetétesek, meg-választván; és ahoz képest
által nézőtü köröket (mészle látó üvegeket, per-
spicillomokat) ki-formálván.

770.

770. Pictor ad vivi exē-
plar effigiē delineat, pe-
nicilloque seu peniculo
discretis pigmentis linit.

771. Sculptor vel sta-
tuarius statuam cælat &
sculpsit, pingit, & super
basim collocat: si im-
manis est, colossus di-
ces.

772. Solaria seu scio-
terica & horologia
gnomone horas ostē-
dunt & indicant: clepsy-
dræ autem aquâ vel sa-
bulo effluxo.

LXXVII.

DE MUSICA.

773. Musicus melodi-
as canit cantat seu psal-
lit, instrumenta bene
coagmentata coaptata
seu concordata pulsat,
primo præludia seu præ-
ambula, deinde omnis
generis cantilenas salta-
tiones & choreas saltare
gestantibus sonans.

notákat az ugrálni [tánczolni] vágyakozoknak
[örvendezőknek] zengervén [tsengervén].

774. Symphonia est
plurium concentus quo-

770. A' kép író az elevennek pél-
dájára (eredeti példájára) a' képet
(ábrázatot) le-rajszollja, és a' kép
festő etsetetskével, (festő farkal)
vagy ferte seprűtskével meg-kü-
lömböztetett festékekkel bé ken-
ti.

771. A' kép farago avagy öfzlop
öntő az álló képet (bálvánt, öfz-
lopot) metzi [gyalullja] és farag-
ja, festi és az öfzlop [álló helyre,
lábra tenékre] helyhez teti: ha kép-
telen (ízfzonyu) nagy, bálvány
öfzlopnak mondjad.

772. A' nap fénnel szolgáló a-
vagy árnyék órák és harang verő
órák a' mutató vessal, órákat mu-
tatnak és meg-jelentnek: a' folyó
[viz lopo] órák pedig a' ki-folyt
vizzel avagy fövénnyel.

LXXXII. A' Musikáról avagy
éneklésnek tudományáról.

773. Az énekes avagy Musikáló
notákat énekel énekeldegel avagy
zengedez, a' jól öfzve szerkezte-
tett egyben illetetett (alkalmaz-
tatott) avagy öfzve bortsáttatott
huru zengő szerfzámokat penge-
ti (veri, zörgeti) először készítő
(elől jádzo) avagy elől járó, [kez-
dő] olztán mindennémű éneke-
ket [notákat] ugro és tántzolo

774. Az éneklésben egyező szó
[együtt zengés] többeknek (so-
rum

rum consonantia seu kaknak) együtt éneklése; kik-harmonia grata est, dissonantia verò absurda & absona.

len (illetlen, kedvetlen, képtelen) és hangtalan ékes zengés (tsengés) nélkül való.

775. Organum tibiis & fistulis constat; cythara, testudo five chelys, lyra, trigonum, sambuca seu barbitus, pandura chordis, quæ collabiis, epitoniiis verticillisve intenduntur & remittuntur.

776. Fides panduræ plectro plectuntur.

777. Tibia utricularis & crembalum discrepantes edunt fonos.

LXXVIII. DE ASTRONOMIA.

778. Astronomus fideri motus considerat: Astrologus eorundem efficaciam, influxum & effectum.

779. E fastis seu ephemeridibus

775. Az orgona lyukas száru bordokból és billegető (tárogató) fipokból tsévekből áll; a cythera, koboz avagy hárfa, lant, három sjegeletű agon szolló hegedű, virgina avagy clavicordium, tombora hurokból, a melyek hurlá-bokkal hur fogásokkal és hurtekerő szegetskékkel megvonattatnak és megtagittatnak (erelzetenek, botsáttatnak).

776. Az hegedűk és kézi kis hegedűk avagy három huros hegedűk hegedű vonoval (pengetővel) vonattatnak) pengettetnek.

777. A' tömlő (bordo) fip és cimbalom küllömböző zengéseket adnak.

LXXVIII. A' tsillagok izokott forgását vizsgáló (égben néző) tudományról.

778. Az égben néző a' tsillagok forgását (mozgását, járását) gondollya-meg: a' tsillagok forgásából jövőndőlő azonoknak hathatóságát, egyben folyását és tselekedő erejét.

779. Az esztendőkről avagy in-

meridibus & calendariis liquet, a Natalitiis seu Nativitate Pascha recedere ut minimum trimestre, Pentecosten a Paschate propè bimestre; inde adventum circiter semestrem.

780. Illic sunt, Januarius, Februarius, Martius: istic Aprilis & Majus: hic Junius, Julius five Quintilis, Augustus seu sextilis, Semptember, October, November: December postremus est.

781. Quilibet eorum in Calendario Romano suas calendas, nonas, & idus habuit. Intratriennium accessio fit mensis intercalaris seu embolimeis, id est, decimæ tertie lunationis: lustrum & quadriennium bissextilem Annum reducit.

harmadik hól fordulásának avagy hól fel-tetésének: az ötödik esztendő és negyedik esztendő a' Mátyás ugrását minden negyedik esztendő után első forduló toldalék napot elő hozza.

L2

nep napokról (nap számokról) iro-g könyvek-ből és kalendáriomokból nyilván meg-tettzik, a' karátson-tul avagy Christus Urunk születése napjától hogy az Húsvét távol első leg alább három holnap-pal, a' Pünköszt az Húsvét-tól közel [tsak nem] két holnappal; innét advét első vásárnapja hat holnappal [fél esztendővel].

780. Amott vannak, a' Boldog afzszony hava, Böjt első, Böjt más hava: imitt szent György és Pünköszt hava: itt szent Iván hava, szent Jakab hava avagy kikelet után ötödik holnap, Kis afzszony hava avagy kikelet után hatodik ho, szent Mihály hava, Mind szent hava, szent András hava: a' Karátson hava leg utolsó.

781. Azok közül mindeniknek a' Romai Calendáriombá az ő első napjai. az első nap után minden honak negyedik avagy hatodik napjai. és a' negyed avagy hatod napok után következő nyoltz napjai voltak. Három esztendő el-forgása alatt el-jövése [hozzá járulása] léssen a' közben vetteter honak, az-az, tizen-harmadik hól fordulásának avagy hól fel-tetésének: az ötödik esztendő és negyedik esztendő a' Mátyás ugrását minden negyedik esztendő után első forduló toldalék napot elő hozza.

LXXIX

LXXIX.

De Geographia.

782. Geographus regionum, etiam quas ipse non peragravit, situm describit, quæ sint in continentē, insulis, peninsulis; quæ maritimæ, quæ in mediterraneo, & quonam tractu? sub qua zona & climate seu parallelo,

tartományban? (határban) az égnei mellyik területi [szakasztékja, darabja, forgása] és hajlása avagy egyarányu öszve állása alatt.

783. Quos habeant hi aut illi accolæ; quibus terminis seu finibus ab illis dispescantur & disterminantur? qui illis antipodes, antœci, pericæci; &c.

egyenest eniben fekvő lakozók, a' föld kerek-ségének azon egy vonáson lakozók. &c.

LXXX.

DE HISTORIA.

784. Quum res gesta narratur, Historia est; cum ficta, fabula.

785. Illas Historicus in Chronicis recenset; has annalium monumentis

LXXIX. A' földnek le-írásáról.

782. A' föld le-író (ki rajszoló) a' tartományoknak, még a' mellyeket ő maga meg nem járt-is, helyzetéseket (állásokat) leírja, mellyek legyének az egyben foglalt merő tér-földön, szigetekben, fél szigetekben? [sziget kö-zökben; sziget mellékiben) mellyek tenger mellékiek, mellyek a' tér földnek közepiben, és mitsoda

783. Kik legyének ezeknek vag' amazoknak mellettek lakoi; mitsoda határokkal és föld avagy ország végekkel amazoktól szakasztanak-ei és választanak-ei meg? kitsodák azokhoz lábbal fordult népek, a' földnek délről északra egyenest eniben fekvő lakozók, a' föld kerek-ségének azon egy vonáson lakozók. &c.

LXXX. Az historiáról avagy meg-lőtt dolgoknak emlé-keztiről.

784. Midőn a' meg-lőtt (vifelt) dolog beszéltetik, historia [való-dolognak emlékezete] az; midőn költőt sophia beszéd avagy mese.

785. Amazokat a' vifelt dolgoknak írója a' kronikákban (idők forgásáról írt könyvekben) elő-inferre,

inferre, capitale sibi du- számlállyá; ezeket az esztendőn-
cat. ként lőtt dolgoknak emlékeztire

írott könyvekben bé-tenni, (kronikákban írni) fejében járó dolognak tartsa.

786. Et ut pateat genuina, non supposititia esse, rem simul cum circumstantiis in commentaria regerat.

786. Es hogy nyilván ki-tessék igazaknak, (valoknak) nem igaz-ság helyet bé-tétetett hamiságok-nak lenni, a' dolgot edgyütt (egy-szersmind a' környül álló dol-gokkal a' meg-lőtt dolgokat bőséggel magyarázó laistromokban szedje [rendelyle öszve hordja].

LXXXI.

DE MEDICINA.

787. Sanis optima medicina diæta est, quia securissima & sine violentia.

788. Ne bihas vel edas nisi siti & fame stimulat; quod saliva ad cibi conspectum lingvæ vel palatum titilans indicabit; valebis & vigebis.

789. Quocirca appetitum expecta & præstolare jejunos.

790. Sed & in valetudo, quum incescit, abstinentia & quiete curatur, & sanitas restituitur: quod non advertunt qui non nisi saturi jejunant,

786. Es hogy nyilván ki-tessék igazaknak, (valoknak) nem igaz-ság helyet bé-tétetett hamiságok-nak lenni, a' dolgot edgyütt (egy-szersmind a' környül álló dol-gokkal a' meg-lőtt dolgokat bőséggel magyarázó laistromokban szedje [rendelyle öszve hordja].

LXXXI. Az orvosi tudományról.

787. Az egészségeseknek legjobb orvosság a' diæta [napjában bizonyos orára való mértékletes étel és ital] mert leg-bátorságosabb és erőszak nélkül való.

788. Ne igyál avagy ne egyél, hanemha szomjúságtól és éhségtől ösztönözöttetvén; mellyet az éteknék látására nyelvedet avagy inyedet tsiklando nyál megjelent; egészséghen maradsz és nyers nyakas friss erőben lélsz.

789. Minekokaért az étel megkivánást meg-várd és várjad éh-jommal (étlen itlan, éhen szomjuhon, bőrtölve).

790. De még az egészségtelenség-is, mikor el-érkezett (rád esett, jött) ételtől és italtól való meg-tartozkodással és nyugodalommal gyógyittatik meg, és az egészség helyére állittatik: mellyet

& non nisi operatione nem vesznek ezekben kik nem fracti quiescunt. különben hanemha meg elégednek (jó laknak) bőjtölnek, és nem különben hanemha munkával el törődtenek nyugosznak.

791. Frictiones seu fricationes, fomentationes, venesectiones, cucurbitae, emplastra & omnia forinsecus adhibita ac superimposita non demunt dolorem, sed mitigant & leniunt: corrosiva depascuntur.

792. Remedia purgantia, evacuantia, cathartica, sudorifera, corroborantia, efficaciora sunt, efficacius medentur, five sint potiones decoctae & apozemata, five pillulae & catapotia, five clysteres, five apoplegmaticae, five erubinae, five balani (superpositoria) &c.

avagy nedvesség tisztító foggal rágando, akár orral lyukán bé-fizivando, akár gyomor emélgető (okádást indító) orvosságok.

793. Antidotis alexiteris seu alexipharmacis venena peremptoria; amuleti fascina pelluntur: hoc etiam verbulo

791. A' dörgölések avagy vakarások, melegítő [tápláló] orvosságok, ér vágások, köppölyök, falstromok és minden kívül reá rakottak (hozzá adattattak) és fellyül reá tétettettek avagy vettettettek nem veszik el a' fájdalmat, (kint, gyötrelmet) hanem enyhítik és könnyebítik: a' testet által rágo (évő) orvosságok megemélsztek.

792. Az orvosságok a' melyek gyomor tisztítók, (purgáló) megűressítők, fő tisztítók, veríték hozók, meg-erősítők, (vastagítók) hathatóssabbak, hathatóbban orvosolnak, akár főt italk legyenek és gyökerekből főzött gyomor lágyító's purgátiora készítő italok, akár pilulák (golyobis formán tsinált purgátiorok) és hirtelen elnyelni való tisztító orvosságok, akár kristélek, akár főbéli takony avagy nedvesség tisztító foggal rágando, akár orral lyukán bé-fizivando, akár gyomor emélgető (okádást indító) orvosságok.

793. A' méreg ellen való méregrontó avagy méreg üző orvosságokkal az halálos (meg-ölő) mérgek; a' nyakban kötött babonás orvosságokkal az igézetek üzetter, praefici

praefici. nek: ez (tudni illik az igézet) még igétskével is [bőrbitéléssel rá olvasásával] az igézet ellen üző istennek [igézet üző bűjös bájosnak]

794. Salsum in Medicis scomma est, solis licere [licitum esse] impune occidere: utinam non verum. De panacea, universalis & praesentaneo medicamento, litigant an detur; topica autem, & cuique parti atque effectui propria quin sint, indubitatum est: ut cephalica, ophtalmica, thoracica, tam anacathartica quam betibica, cardiaca, stomachica, hepatica, splenetic, nephritica, hysterica, scorbutica, prarmica, narcotica, hypnótica, peptica, farcotica, vesicatoria, diaphoretica, diuretica, &c.

794. Az orvosokra tréfás tsuf beszéd (játékos mondás) az, hogy tsak önökik szabad büntetlen meg ölni: vajha nem volna igaz. A' minden betegségek ellen való, közönséges és mindjára (leg-ortan) használó orvosságról, viron-ganak (versengenek) ha adásseké; magán való bizonyos helyekre való pedig, és akár melyik résznek és végben vitt erőnek tulajdon orvossági hog' legyenek, kétség nélkül (kételkedés kívül) vagy: mint a' fő fájás ellen való, szem fájás ellen való, mely szorítás (fulladás) ellen való, mind fellyül tisztítók's mind el-ozlatók, szív fogás ellé való, gyomor vastagítók, joha fájást gyógyítók avagy máj tisztítók, lép vesztesség ellen való, vesék fájdalmát enyhítők, méhe fájás avagy anya méh gyógyítók, az egész testet a' fok rosz nedvesség miatt el-bádjaszto lankasság ellen való, ptrüszlzen-tést indító, fájdalmakat fibbadással enyhítők, álóhozók, kívül a' testre ragasztók, vad husokat rá-gók, hojagot meg-üritők, bélen rutságot által vivők, has menést indító.

795. Gregales eorum sunt chirurgi & pharmaco-poei seu pharmacopolae; quorum hi pharmaci

maca, unguenta, tyropos, electuaria, eclegmata, condita, extracta, pastillos, trochiscos, & morfulos præparantes, in myrotheciorum loculis ac forulis alabastris, aliisque pixidibus & thecis seorsim ac singulatim reponunt reservantque. Ille autem ut plurimum operam navant capillis & barbis rescindendis & abraderendis, vulneribus ac ulceribus curandis.

magán el-téfnék és meg-tartnak. Amazok pedig leg többire munkálkodnak az hajaknak és szakállaknak el-metelésében és el-nyírésében, [beretválásában] a' febeknek és fekélyeknek meg-gyógyításában.

LXXXII.

DE ETHICA Az erköltsnek tudományáról in genere.

796. Virtus in mediocritate consistit: vitia sunt in extremis, excessu & defectu.

797. Excedere enim & deficere, transgredi utique est.

798. Si quis peccat incogitantia; delictum est; si voluntarie, facinus; si studiò, nequitia; si ma-

számokat, (kanta irakat, orvosságokat) keneteket, patikabéli cégesség oltalmazó jó ízű lágy orvosságokat, liktáriomokat, nyálozatos édes falatokat, fűszerzámokat apro pogácskákat, fók féle patika szerzfámból ki-vont (megeresztet) italokat, gömbölyek orvosság tzipokat, tsiga módra egybe tekert orvosságokat, trucsiskokat) és rágodni való tzuokoros conejretekre készítvén. a' drága kenet tartó poltzoknak helyetskéiben és alabástrombol tsinált bögrétskéiben, és egyéb fzeleztékben 's iskatulátskákban félen és

LXXXII.

DE ETHICA Az erköltsnek tudományáról közönségesen.

796. A' jóságos tselekedet középben áll: a' véteknek vannak a' végső dolgokban, a' fellyül haladásban és fogyatkozásban.

797. Mert fellyül múlni (elhaladni) és meg-fogyatkozni, elállani által hágas bizonyára.

798. Ha ki vétkezik gondolatlanságból, (tudatlanságból) fogatkozás (börtinet) az; ha szabad akarattya szerént, tzigéres liciose,

liciose, scelus; si enormiter, flagitium; si ut ægrè, faciat alicui, pervertitas.

799. Et talia qui patrat vel perpetrat, perditus planè ac detestabilis est: viri enim boni & virtute præditi laudabilia & approbata semper exoptant; mali autem & vitii dediti vice versâ semper reprobanda.

800. Qui perperam agere lusque deque habet, pravus est, qui se à malo prohibet, probus: omnimodè impollutus abhorret, detestatur & execratur omne impurum.

801. Consuetudo vitiosa sensim irripit: cui terò nimis, obstitit, postquàm invaluit; quâdoquidem radicata rarò extirpatur.

L XXXIII.

DE PRUDENTIA

802. Ex dignitate unumquodque estimare,

nagy büni; ha zánt-izándékkal, (igyekezettel) roszfzaság; ha cselekedetből latorság; ha törvény kívül utálatosan, undokság; ha hogy nehézséget tselekedjek valakinek, el-fordultság.

799. Esilyleténékera' kitészzen avagy tselekezik, tellyeséggel velt és átokra méltó: mert a' jó férfiak és jóságos tselekedetekkel meg-ajándékozottak ditsirettes és jóváltott dolgokat kívánnak mindenkor; a' roszfzak pedig és a' vétekre elvetemedettek ellenben mindenkoron meg-vetendöket.

800. A' ki hátaborában (hivá-nul) tselekedni semminek véli és poskondiának tartja, tökéletlen fellel erköltsit: a' ki magáta' roszfzaságtól meg-tiltya (meg-ojja, oltalmazza) jámbor; a' mindenképpen tisztá, (fertelem és motsok nélkül való) irtozik, (iszonyodik) utállja, és átkoz minden tisztátalanságot.

801. A' vétkes szokás lassan tsufz bé: mellynek feleltre későn áthatni ellene, minekutánna el-hatalmazott; (erőt vett) mivel hogy meg-gyökeresedvén (gyökeret ver-vén) ritkán irtattatik-ki.

LXXXIII. Az okosságról avagy elzezfzségről.

802. Akármít-is az ő méltosága 's érdeme szerént meg-betsülni,

prudentiæ statumen est; ne res proletariæ, nullius penſi & titivilliti, magnipendantur.

803. Antequam inceptes & aggrediare quipiam ſeu aliquid, operæ prætiũ eſt accuratè penſi culare, utrum debeas & poſſis? utrum eſe rit necne? ne fruſtrâ atque in caſſum labores.

804. Proſpice ergo ſinem, provide media, & ne quid obſtet aut officiât, attende occaſioni.

állyon avagy ártáſon, [meg-ne bántsón] vigyázz [figyelmezz, halgals] az alkalmatoſſágra.

805. Nam inſipientis, ſtolidi & dementis eſt, ſine intentione ferri; inſani, ſtulti & recordis illicita appetere; veſani cerebroſi, phantaſtici & furioſi ſeu lymphatici ac furibundi impoſſibilia fuſcipere; imperiti & inconsiderati negligere opportunitatem.

806. Ubi inter plura

az eſzelſégnek iſtápja; (gyámola, támaſza) hogy az alá való, ſem mire bétűilendő és ſemmire kellő dolgok, nagyra ne tartaſanak.

803. Minek előtte kezdenél és fognál akármibe az vagy valamihez, haſznos dolog (munkának jeles háſzna) azt ſzorgalmatoſan meg-mérſekelni, (hanni vetni, viſgálni) ha kelleſék és lehetſené töled; ha haſzonra valóé avagy nem? hogy hejában és haſzontalan (ſemmi fejében) ne munkálodjál.

804. Eleve megnézzed ezokáért, a' véget, eleve meg-láſd (meg-gondollyad) a' középit, az eſzközöket és hogy valami ellene ne álljon avagy ártáſon, [meg-ne bántsón] vigyázz [figyelmezz, halgals] az alkalmatoſſágra.

805. Mert eſztelené, oſtobáé és elme nélkül valóé, jó igyekezetben vég nélkül vitetetni; balgata-gé, bolondé és eſzelőſé nem ſzabados dolgokat kívánni; goromba fűrt, agyu vagy tök agyué, elméjétől el-ragattatott és tebolygo avagy vízben ugriani kívánczko-bolyokáſé és dühűsködőé lehetetlen dolgokat felvenni: (fogadni, vállalni magádra) tudatlané (láttatlan hallatlané) és maga gondolatlané a' jó alkalmatoſſágot elmulatni.

806. Az hol a' több között vá-optio

optio datur, deliberandum diu, quod ſtatuedum ſemel; ſupervacaneis verò ſuperſedendum.

807. Et quicquid inſtituis vel tibi proponis, conſulta exquiſitè, itane an ita ſatius fit? poſt exſequere celeriter, ſed cautè.

808. Cautus circumſpectus & providus, etſi de eventu conſidat, eumque prævideat; circumſpectat tamen, ne ſe ſe præcipiter.

809. Quia uſu venit, accidit, ut tardus velocem celerem & pernitem antevertat: pedetentim igitur.

810. Quod abſcondi, cælari, & occultari debet, non palam venditat ſeu jaſtat, verum abſtrudit, non obtrudit.

811. Quod ei non certò conſtat, affirmare, af-

laſztáſra való ſzabadſág adattatik, tanátkozni kell ſokáig, mit kellyen végezni (rendelni) (edgyſzer; az hejában való haſzontalan dolgokon pedig fel kell adni (el-kell hagyni, félben kell ſzakasztani).

807. És valamit el-rendeliz (magadban el-végez) avagy magadnak tzelit fel-téſzeiz, tanátkozzála kivalképpen való ſerenyſég-gel, igyé vagy amugy légyen jobb? (haſznosb) az után exequáld (vidd végben) (hamarsággal, de okofſan) (ravafzan).

808. Az okos ravafz magára vi-gyázo és ſzorgalmatos gondviſelő, noha a' dolognak ki-meneteliről bizakodik, azt előve meg-láttya; két felé tekintél (környül nézél) mindazálya, hogy ne habahurgyálkodgyék (magát nyakra főre ne ejtſe).

809. Mivel hogy ſzokáſból jött, meg történik, hogy a' kéfedelmes a' gyorsat harmarságoſt és igen ſietőt (ſebefſen repülőt, futótt) elől vegye: laſá laſá repülőt ezokáért.

810. A' minek el-rejteteteretni, bétapafztatni, és el-tickoltatni kell; nyilván nem árulgattya avagy hánnya veti, (muogattya) ſőt félre taſzittyta, (el-dugja) nem tolyla (tozſza elő).

811. A' mi ő neki bizonyoſon nintſen nyilván, erőſíteni, állita-ſerere,

ferere, aut negare cavet
nec audeat, nedum ut af-
feveret aut inficeretur.

312. Nam ut creduli-
tas, ita diffidentia noxia
damnosa & detrimen-
tosa est; at longè magis
pertinacia.

313. Si quis ergo ali-
quid boni refert, s'vadet
aut dis'vadet, adhorta-
tur, vel dehortatur, non
est contumax, nec pre-
fractè repugnat, nec ob-
stinatè contendit aut
contradicit, sed obse-
quitur.

314. Praefagiens adver-
si cuidpiam, praevenire
censet seu arbitrat'ur me-
lius: quàm praeveniri.
prae-postera enim sapi-
entia est post factum sa-
pere.

315. Et dum quisque
suarum rerum fatagit, il-
le sibi nequaquam deest.

316. Vaser atque sub-
dolos versutè nimis ver-
sat omnia; suspicax est
dolosus.

ni avagy tagadni el-távoztattya,
ojsa magát) s' nem-is meri, nem
hogy állhatatoson vallaná [bizo-
nyítaná] avagy tagadást tenne.

312. Mert a'mint az hamar(kön-
nyen) hitel, úgy az hihetlenség is
[bizodalmatlanság] veszedelmes
káros és ártalmas; de sokkal in-
kább a' meg-áltkodás.

313. Ha ki azért valami jót hoz
elő, jóváll avagy nem jóváll, int
valamire vagy el-int rola, nem
vakmerő, s' nem-is megtökéltett
keménységgel tusákokodik (viasko-
dik, hartzol) jellene, sem ellene ru-
godozva (edgy általlyában) vér-
senyeg avagy ellene mond, ha-
nem enged.

314. Eleve meg-érezvén (jövén-
dőlven) valami ellenkező fzeren-
tsédlenséget, azt meg-előzni itéli
avagy véli jobbnak hogy sem at-
tól elől vétettetni: [megelőztet-
ni] mert vízfíza fordult rendet-
len böltésesség a' meg-lőtt dolog a-
vagy tselkekedet után efzeskedni
(böltelkekedni, értelmekedni).

315. Es midőn ki-ki az önnön
maga dolgain szorgalmatoskodik,
ő is magának semmiképpen hátrá-
ra nem áll (megnem fogyatkozik).

316. Az alnok és allattombsn va-
lo tsalárd felette ravaszul forgat
mindeneket; a' gyanós tsalárdko-
dó.

317.

317. Veterator est
qui astu imponit incau-
tis.

LXXXIV.

DE TEMPERANTIA.

318. Depravata natu-
ra permulta concupiscit;
sed temperans cupidita-
tes moderatur.

319. Sobrietas est con-
tinentia à superflua ali-
mentia.

320. Gulofus & vorax
catillo ligurit, & ptif-
fando sorbet: Helluo
seu epulo vorando &
potando, [crapulando]
sefe ingurgitat: lucro vel
decoctor epulando sive
comessando sua deco-
quit ac consumit: omnes
mera abdominis man-
cipia.

korfonállya és el-költi: mind ezek [mindnyáján]
merő kövérségnek avagy has potrohoknak rabjai.

321. Veteres tempera-
bant merum [aqua] &
vicitabant simplicissi-
mè: nunc quot gula il-
lecebra, tot perniciës.

322. Ebrüsenim poe-
nam seu noxam habet
crapulam; cum morbis
inde provenientes, qui
per somnum exhalatá

317. Régi ravasz (meg-aggot
tsaló)ka) a' ki ravaszúsággal alajok
tészi (önti a' forrórt rá vészi) a' nem
okossáknak avagy gorombáknak.

LXXXIV.

A' Mértékleteliségről.

318. A' meg-vesztégettetett ter-
mészet felette fokát kíván; de a'
mértékletes az ő kívánságait meg-
mértékli (igazgattya).

319. A' józanság megtartozko-
dás a' feletteb való (kelletinél
több) eledelről.

320. A' torkos és nagy ehető nya-
lakodó (tányér avagy rál nyaló)
dösöl, és szertyögetve (szüirtsöl-
ve) hőrpöl; a' tobzodó avagy
vendégeskedő nagy falatok nye-
lésével és teli torok iválsal, [dösö-
léssel] önnön magát meg-tölti:
(részegíti, tobzodik, zabálodik)
a' pazarló avagy tékozló (fel kor-
tonyalo) vendégeskedéssel avagy
együtt lakozással az ő javait fel-

321. Az régiek elegyitik vala a'
bort [vizzel] és éldegelnek vala
együgyüképpen: most a'mennyi
toroknak édesgető gyönyörűse-
gi, annyi veszedelmi.

322. Mert a' részegnek bünte-
tésére avagy meg-lakolására va-
gyon a' bortul való fő fájás, a' be-
tegségekkel mellyek innét követ-
keznek, (ki-jönek) mellyek az a'

crapulâ sentiuntur: ebriolus tremorem, podagram & chiragram.

823. Sobrii atque abstemii mente valent; temulenti & vinolenti infantiâ atque amentia: compotatores meracius hauriunt, cum bibunt in orbem seu circumpotant, & quisque vel dat vel solvit symbolum.

824. Potores seu potatores inebriati brutè bacchantur, titubant, tussiant, scrementant, exscreant, spuunt vel sputant, vomunt, mejunt & (salvo honore, cum reverentia) visunt ac pedunt.

LXXXV.

DE CASTITATE.

825. Castus est qui se nefandâ libidine non foedit & contaminat: lascivire enim bellum est.

826. At non adulteria solum, incestus, stupra, fornicationes seu fornicationes, & concubitus

lomb által ki-párázott fő gözölgés után éreztetnek meg: a' részegesnek a' rész ketegésésláb közfvény és kézi közfvény.

823. A' jozanok és bornemiszák elmével bírnak; a' részegeskedők és borosok észtelenséggel és bolondsággal: az együtt ivók vagy ivó társak vigabban (borosabban) meritik [iszfzák] a' bort, midőn közbé isznak avagy környül szerben iddogálnak, és ki-ki avagy ad avagy fizet szert [jegyet, jelet].

824. Az iddogálók avagy farapolók meg részegedvén oktalanul dühösködnek; [bolondoskodva futosnak, üvöltnek, kiáltanak baját] tántorognak, köhögne, hákognek, bőfögnek, torhaskodnak, pöknnek avagy nyálaskodnak, [tajtéket túrnak] okádnak, hudoznak és [tisztességgel, betsüllettel szolván] potzognak és ásnak.

LXXXV.

A' Szüzességről.

825. Szüz az a' ki magát tsak mondani sem illendő fajtalan-sággal nem undokítja és ferteztet: mert bujálkodni oktalan dollog.

826. De nem tsak az házasságtörések, rokonság közt való fertelmességek, széplősítések, parázinaságok avagy tisztátalan kur

illegit

illegitimi: sed & omnis venerea falacitas, basationes (basia oscula suavia) imò spurcæ ac obscenæ cogitationes impudicitia sunt.

827. Adulter alienum polluit torum, fornicator suum, quandoque moechus pellicem vel concubinam alit: ganeo meretrices seu pellices suam prostituiunt; lenones seu balliones atq; lenæ lenocinunt facientes sive lenocinates alios inquinant.

828. Vah! apage propudia! foedi & execrabiles penitus omnes.

829. Infanit & delirat qui deperit foeminam.

LXXXVI.
DE MODESTIA.

830. Modestus vere-

válkodások, és törvénytelen egy-mással való fekvések: hanem még minden buja szerelemre való kárzéréség-is, tsokolgatások [tsokok tsokolások apolgatások] sőt az otsmány és fajtalan gondolatok is szemtelen ortzátlanságok.

827. Az házasság törő parázna kívül való idegen ágyat ferteztet-meg, a' kurválkodó lator az önnön magáét, néha a' parázna ágyast avagy vele együtt hálót tart és táplál; a' bordélyban járó a' bordély házakon koflat; a' kurvák avagy ágyas afzfzonyok az ő szemérmetségeket bordélyban való kereskedésre borsártják; a' kurva tattók avagy bordély mesterek és kurva kerítő afzfzonyok kurva kerítést tselekeadvén avagy kurválkodásra édesgetvén egyebeket [másokat] megfertelmestnek [motskolnak].

828. Veho! [puha] távozzatok-el szemtelen kurvák! [szégyenségek] undok fertelmések és átkozásra méltó otsmányok tellyességgel mindnyájan.

829. Észtelenkedik és bolondoskodik a' ki veszettül [halálban] fzereti az afzfzony embert;

LXXXVI.

Az emberséges jó maga viselésről.

830. A' modosson és jól maga viselendő

cundè agit, procacitatem defugit.

831. Non frivolus est, ut ut quadrantenus blandus & comis: non loquax, sed taciturnus.

832. Nectamen mortuus aut torvus, sed gravis; severus non saevus.

833. Nihil immoderate laudat vel vituperat, culpam redarguit aut reprehendit, neminem traducit, aut diffamat: ad opprobrium neutiquam filit.

834. Adhuc non pejerat, nec dejerat, nec facile jurat: si juraverit autem, juramentum & iusjurandum sanctè servat.

835. Nemini adversatur, aut facit molestiam, aut scàndalo & offèndiculo est, neminemque sciens aut volens constriktat;

felő izemérmeteressen tselekszik, a' fajtalan ortzátlanságot futtya [el-kerüli, el-távoztattya].

831. Nem hejábá való, (femmirre kellő tséltsap) ámbár (ha izintén) valamennyire nyájas és jó beszédű (tárfalkodo) nem (zo szaporító, nyelveskedő, tsátsogo) hanem halgatozó (kevés beszédű):

832. Mindazáltal nem-is kedvetlen vagy komor, (kegyetlen tekintetű, mord) hanem böstületes méltósággal maga viselő; kemény nem kegyetlen.

833. Semmit mértékletlenül né dítse avagy nem gyaláz, büntöské téfzen [vádol] meg-fedd avagy pirongat; senkit el-nem árul, avagy híresít: (rágalmaz) a' más gyalázására (szemre való felhányásra) semmiképpen nem halgat

834. E' mellet (ennek felelet) nem esküszik hamisan, 's nem-is hánnya-el hitit, nem-is könnyen esküszik meg: ha meg-esküvéndik pedig, az esküvést és hitét szentül (tökéletesen; álhataroson) meg-tartya.

835. Senkivel nem ellenkezik, (viszfázkodik) avagy nehézséget nem téfzen, avagy botránkozásul és akadályul nintsen, és senkit tudva (tudomása szerint) avagy kézf akaratból [akarattya szerint] meg-nem szomérit.

836. F.

836. Famam & rumoribus crebrescentes non modni kezdet köz híreket né hivulgat, percontatur prius scrupulosè. először töviről hegyiret zorgalmotossan.

837. Curiosus ardellio ingerit & immiscet se, ubi ejus nihil interest, etiam quæ cœlantur eligens & expiscans. 837. A' nyughatatlan elméjű fölött gondos tséltsapo (közköpü, minden lébelots) bé szinli (tollya, tsáztitya) és belé keveri (elegyeti) magát, az holott ő néki

femmi közü nints, [az hol ő reá femmi nem néz] még a' mellyek titkoltarnak-is (rejtgettetnek) ki-felzegetvén (ásván vésvén) és ki-horgátszván.

838. Locutulejus seu vaniloquus, verborosus est; nugator facta infecta loquitur, & blaterat; morologus ineptias aniles proferens ineptit, & vaniloquentiâ aures implet; inutilis arcana effundit; sophista captiosus est; momus omnia carpit sugillat & cavillatur. 838. A' so szaporító nyelvveskedő szófzatyár avag' hejábanvalóságot beszéllő nyelve moso, fok beszédti; (tsátsogo) az hívságot szolló [hivalkodó tséltsap] a' meg-lött dolgot nem löttnek beszélli, és regéli: (rebezi, fetsegi, tsátsogja) a' bolond beszédű agnoi [bábáktól vén kofáktól koportyoktól költ] alkalmatlan hejában-valóságokat elő-hozván alkalmatlankodik avagy galibáskodik, és hívságos beszédekkel a' fülekebé-tölti; a' fetsegő a' titkokat ki-fetsegi; az hamisságot állato patvaros fogdosgato; a' mindenbeni gántot találó (tsutolo, gunyolo) mindeneket fedd (rág, nyelvével rongál) alattomban rágalmaz és rétováz.

839. Consideratus non quidem elingvis est, sed tamen non infusus blatero, quemadmodum nasutuli complures: in multiloquio enim multa vanitas. 839. A' maga meg gondolt efzes jollehet [ugy vagyon] hogy nem nyelvetlen, de mindazáltal nem izetlen (fotalan) tsátsogo, (tse-nasutuli complures: in multiloquio enim multa vanitas).

M

840.

840. Non sibi arrogat quod non habet, nec aliis sua derogat: non ambit (aspirat ad) dignitates, fascelq ac honores; nec sua profusè jactat aut ostentat, aut in iis gloriatur, aut se insolenter effert & extollit, sed submittit potius, demissè gerit ac humiliat, ideoq; exaltabitur.

841. Vulgi præconia non affectat, nec sibi aliis anteferri molestè fert. magának eleiben tétettetni (felnyeb betsültetni) nem szenvedni nehezen (nem neheztelli).

842. Fictivi joci, leporesque & allusiones facetæ, urbanos decent: rusticitas opicam barbariem redolet.

843. Scurrilitas parafitica summoperè discavenda.

844. Cavillatio virulenta, & fanna postica, fannionibus relinquenda.

845. Subridere, ride-

840. Nem tulajdonítja magának a' mi nála nintsen, sem egybeköröl [másokról] az övéjeket lenem vonfza: [kislebiti] nem kívánnya [áhétozik, vágyodik] a' méltóságokat, 's birodalmi páltákat és tiszteteket; sem a' magáét tékozlo módon [pazárolva] nem hánnya veti avagy mutogatya, [fitogatya] avagy azokban nem ditsekedik, [kérekedik] avagy magát kevésen [szokatlanul] felnem emeli és magasztaltja, [magában felnem fuvallkodik] hanem le-botsáttya magát inkább, alatt viseli és meg-alázza magát, 's ezokáért fel-magasztaltatik,

841. A' költségnek avagy köz népnek fölöle való ditséretit nem fohajtya, sem pedig másokat ő magának eleiben tétettetni (felnyeb betsültetni) nem szenvedni nehezen (nem neheztelli).

842. A' jeles tréfák, nyájas beszédben való kedves ékességek és valamihez játékos mondások tsu-fos hozzá szollások, a' tisztességekhez illenek, a' parasztság tsunya (otsmány, rufnya) gorombaságot (visel magába) illatoztat.

843. Az hízkelkedő (nyalakado) tséltápságot felettéb igen el-kell távoztatni.

844. A' mérgestsalfaság, (tétovázás) és hát megül való meg-guggolás; (guayolás) a' gunyolotsufondárosoknak hagyatásának.

845. Mosolygani, nevetni és viz-re &

re & renidere morati est; cachinnari incivile.

LXXXVII. DE AUTAR- KE 7 A.

846. Avarus per fas & nefas ditescere annititur inhiat ac alloborat, cum tamen superna benedictio ditet.

847. Et cui ufui in im-mensum coacervatæ & accumulatæ divitiæ, malorum irritamenta? malè parta, malè dilabuntur.

848. Adeo desipiunt divites & pecuniosi quidam, ut bonis mobilibus & immobilibus seu stabilibus affluentes, & cistas pecuniæ, scrinia cimmeliis, cameraeque supellestiles confertas possidentes, egestatem timeant; videlicet in copia seu ubertate inopiam, in abundantia seu affluentia, imò redundantia penuriam.

folyásban, sőt ki-áradásban a' fogyatkozástul-

zza mosolyogni a' jó erkölsűjé; hahotával katzagni tiszteltégtelenség és nem emberséges dolog. LXXXVII. A' magának való elégségről avagy elégendőségről.

846. A' fűvény akár igazán 's akár hamisan gazdagulni igyekezik arra izája táva kívánczik és azon munkálodik, holott mindazáltal az onnét fellyül való áldás gazdagiton-meg.

847. És mi haszonra valók a' meg-mérsékelhetetlen rakásokban rakottj és öszve gyűjtött gazdagságok, rofságoknak és gonofzságoknak gerjesztő ingerlési? a' rofszful keresett marhák rofszful vesznek-el, avagy ebül gyült tzerdeknek ebül kell el-veszni.

848. El annyira efsztelenkednek némelly gazdagok és pénzbe telhetetlenek, hogy mind ingo 's mind vészteg álló avagy állandó jókkal bővölködvén, és ládákat pénzrel fzekreényeket drága marhakkal, (ruha 's ezüst ékes fzer-számokkal) és kamorákat (boltokat) házi elzközökkel dugva meg rakottakat birván, a' fzegeység-től félylenek; tudni illik a' bő-ségben avagy ki-folyo minden e-légségben fziükségtől, a' bővölkö-désben avagy minden jónak be-

849. Tu si tibi opes affatim suppetunt, egenis vicissim suppedita.

850. Sin, etiam de modico imperti: & cum non possis largiter, saltem liberaliter; satius est liberalem esse quam parcum.

851. Frugalis paucis contentus est; non tenax quidem, sed parsimoniae & frugalitati navans operam.

852. Quae quantum sit vestigial, si luxuriosus atque prodigus pervideret, fastu & luxu patrimonium non consumeret, & prodigeret.

853. Pauperat enim dispendium, compendium opulentat & ditat.

854. Tu ergo quicquid accipis & expendis, in codicem accepti & expensi refer.

LXXXVIII.

De Justitiarum primò com-

849. Te ha néked gazdagságid bővön vannak, a' szükölködőknek vizfőtagsággal azokból szolgáltatás

850. Ha penig, (nintsenek) még a' kevésből is avagy kitsinből tégyszert: [szakasz valamit] és holot né adhatz bővön, adgy tsak adakozó vig szivel: jobb vig szivel adakozónak [bő kezűnek] lenni, hogy sem mint szoros marku szobráknak

851. A' takarékoson élő kevéssel meg-elégedik; nem javát megtartó (el-rejtő) úgy vagyón, de a' tisztességes meg-kímélésben és mértékletes költésben serényen munkálkodo.

852. A' melly minémű jövedelē (vám, ado fizetés) legyen, ha a' bujálkodással tobzodo és tékozló által-látná, kevélységgel és buja tobzodással attya keresményét nem költené, és tékozlana (vesztetné) el.

853. Mert meg-szegényit az hejában való haszontalan költés, (vesztetgetés, kárvallás, tékozlás) a' szükön költés jofzágossá téfzen és meg-gazdagit.

854. Te azért valamit bé-vész és ki-adsz, a' bé-vételnek és ki adásnak könyvében (laistromában) bé-vigyed (bé-irjad).

LXXXVIII. Az igazságról, e-lőlőz a' tserelő avagy közöl-

mutat

mutativa.

855. Justitia suum cuique tribuit.

856. Ergo qui cum alio transegit, quicquid promissit pollicitus est ac condixit, sive exoratus, sive ultro & sua sponte, & quibuscumque conditionibus aut exceptionibus, standum est pactis ac promissis, praecise.

857. Qui stipulanti adstipulatus est, obligavit se.

858. Depositum reddendum est, non abnegandum, nec suppressendum.

859. Nihil, quod alterius est, tibi sine ejus scitu vendica asserere aut usurpa.

860. Quod utendum accepisti, idem restitue, non aliud: & quidem quoad fieri potest, ejus absque detrimento.

861. Quod mutuo datum sive mutuatum est, aliud licet remittas, pariter tamen valoris & aestimationis.

ködő igazságról.

855. Az igazság kinek kinek az övét meg-adgya.

856. Annakokáért a' ki mással meg alkut, [szerződött] valamit ígért fogadott és meg-mondott, akár kerettertven, akár önként és maga kényén, (szabad akarattya szerént) és akár minémű okokkal (kötésekkel) és ellenben való okos-terésekkel, (fogásokkal) megállani a' kötéseknek (fogadásoknak) és ígéreteknek egy általllyabá.

857. A' ki a' fel-fogadónak fogadást tött, (kezet adott) megkötelezte magát.

858. A' le-tött marhát meg kell adni, nem kell el-tagadni sem el-rekkenteni, (el-rejteni, fülllyeztteni).

859. Semmit, a' mi másé, te magadnak az ő hire nélkül netud-lajdonits [háriats] erőssits avagy foglally.

860. A' mit véle való élésre el-vöttél, ugyan azont add visszsa, nem egyebet: (mást) sőt penig a' mennyire lehet, annak kára nélkül.

861. A' mi költsön adattatott avagy hitelben való, noha (jollehet, ha szintén) mást küldesz is visszsa mindazonáltal egyenlő ár-ru avagy érőni (érdemű) és bő-tsűjű legyen.

M 3

862.

862. Si quis à te mutuatur, mutua & commoda ei: chirographum tamen vel arrhabonem, seu pignus vel prædem, aliamve cautionē postula.

863. Quia ob mortalitatem, quin & fidelibricitatem, cautela opus est.

864. Porro, qui supra fortem ufuras seu toenus exigit, non creditor est, fed foenerator atque damnista: pessimus autem & nequissimus qui anatomicis debitorem deglubit decorticat ac devorat, quod nefarium.

865. Iniquus vero sibi est, qui alieno ære se obruit; & versuram vel auctionem facere, imo creditoribus nonnunquam decoquere & foro cedere argentariamve dissolvere cogitur.

866. Proinde debita

862. Ha ki tetőled költsőn (hitelben) kér, költsőnt adj és engedgy (használy) néki: kéz-írást (adós levelet) mindazáltal vagy közjelt avagy zálogot, vagy kezest (bizonyosság tévő fogott embert) és valami egyéb okos modort (ok levelet) kívánný.

863. Mert az halandóság miatt, sőt még az hírnek fíklámló volta miatt-is, az okos őrizkedés szükséges.

864. Továbbá; a' ki a' derék summa felett uforát avagy interest kér és veszen, az nem hitelben ado, hanem uforás és pénz kiadásáa 'sbé-fzedéssel kereskedő: leg-rofszabb és leg-gonoszszabb, az penig a' ki szantzoltatásokkal (ufora felett való uforákkal) az ő adósát meg-nyuzza meg-hánytya (hámozza, börtét le-vontza) és el-nyeli, (meg-éméltzi) a' melly isten ellen való mondani is illetlen dolog.

865. Hamis penig önnön magának az, a' ki idegen pénzrel ő magát el-borítja; és marhájának pénzré való fordítását avagy kótyavetyére való hányását tselekedni, sőt az hiteben adóknak néha el-pazarolni és a' piatról félre állani (kereskedést el-hagyni) és pénz válto helyét félben szakztatni kényszerítetik.

866. Ezokáért az adósságokat seu no-

seu nomina quanto ceteris dissolvat, & apocham sine acceptilationem, quā acceptum tibi referat, flagita.

867. Furta, rapinae, sacrilegia, peculatus, plagium, abactus, perinde in illo mandato non furaberis interdicta sunt: & qui istud committit, repetundarum tenetur.

és kezé írásit mentől hamarébb oldozd-fel. (fizesd-meg, nevedet törőlted-sd-ki) és quitantiát avagy menedék levelet, mellyel hogy elvőtte tőled néked bizonyosságot tépyen, kívány.

és a' ki ebben adásra való kényszerítéssel tartozik.

868. Privari enim & orbari suis nemo debet.

LXXXIX. Delusiva distributiva.

869. Præmiis & pœnis in officio continetur.

870. Ergo qui laudabiliter agit, applausum collaudationem, commendationem, promotionem, honoraria meretur: qui secus, expositionem, reprehensionem, vituperium, probra & castigatio nem: sed prout persona

zatokat és vereséget: (fanyargatást) de a' mint a' személy vagyon.

867. A' lopások, (orzások) ragadozások, szentség törések, tolvajlás (köz kints avagy tárház meg-lopás) ember lopás, barom el-hajtás; azonképpen (egyaránt) amaz parantsolatban ne orozz a- vagy ne lopj meg-tiltva vannak: léledzik, (ezt tselekefzi) meg-

868. Mert meg-fosztattatni és árvájul hagyattatni az ő javaitól senkinek nem kell.

LXXXIX. Az olzogatásban való igazságról.

869. Jutalmak avagy érdemlett fizetések és büntetések által tisztünkben hivatalunkba tartatunk-meg.

870. Tehát [ezokáért] a' ki dicséreteffen tselekefzik, dicsérete, (rajta való örvendezést) meg-dicsérest, commendálást avagy ajánlást előbb mozdítást, [fellyebb vitelt] fel-tisztelő ajándékokat érdemel: a' ki külsőben, panaszt (jóbulásra való kívánást) meg-feddest; (dorgálást, korpázást, ortza pirulást) szidalmat, gyalá-

871. Qui nolo & inficius maleficiam admittit, commiseratione dignus est; simplicitati tantisper imputa, rigide ne age: qui dat opera, merito puniatur, & laus qui alieno instinctu & impulsu, non omnino excusatur.

872. Afflictionem afflictis ne auge, sed superpetas ferendo minue, cum implorant.

873. Adjumento qui eget, eum instanter obnixque petere, obtestari, obsecrare, supplicare, numne, numquid pigebit?

874. Superbus mendicus mendicando nil emendicat: importunus vero flagitator odiosus est, & repulsam feret.

875. Cum impetraveris quæ rogasti, gratias seu grates age: si iusta de causa negatur, ne obtunde, ne murmura.

871. A' ki nem akartva és tudatlanul gonoság tételre tselekedett, (magához bocsátott) megfázásra [könyörületességre] méltó; az együgyűségnek annyiban tulajdonítsad, kegyetlenül ne tselekedgyél: a' ki szánt szándékból, méltán meg büntettetik, és bűnhődgyék: a' ki más igazaságból [öszönözéséből] és arra üzéséből, nem szintén mindenesztül fogva mentettetik meg.

872. Nyomoruságata nyomorultaknak ne öregbítsd, hanem segédelmet hozván [nyújtván] kifebsz, midőn kérők [tegitésük] kívánniak, írással ohajtyák.]

873. Segedelem nélkül a' ki szütkölködik, az ottan ottan szüntelen és nagy erőssen (alázatosan) kérni, felettébb igen (nagy protekációval) kérni, kívánni, érte esfedezni, nem de, avagy fogé szegyenleni.

874. A' kevély koldus koldulván semmit ki-nem koldúl: [nényerki) az alkalmatlanul és szüntelen kéregető pedig gyűlölséges, és vízfíza üzést (megverést) izenved

875. Midőn meg-nyerended a' mit kértél, hálákat adj avagy hálá-adást tselekedgyél: ha igaz okaért meg-tagadtatik, ne dörgölödjél, vízfíza ne morogj avagy ne zúgolodjál.

876. Quod

876. Quod quis non rogatus largitur, modeste primum recusa, sed pertinaciter & obstinate ne respue, ne contemnere aspernariq; videaris, & tibi ingratitude ac pervicacia exprobetur atque objiciatur.

877. Gratitude gradus sunt; beneficium agnoscere, deprædicare, pensare.

878. Munem esse, & munera remunerari seu retribuere, opulenter est.

879. Acceptis hospitibus xenia, necessariis strenæ mittuntur.

880. Conspicuos & donis singularibus antecellentes suspice, reverere & honora; sed neminem despice.

881. Pro fis omnibus, ob fis nemini, cunctis causa precare.

876. A' ki mit nem kérettetvén [kéretlen] ingyen ad, (ajándékoz) modjával először mentegsd avagy vonogasd előtte magadat, de meg-áltkodással és val merősséggel meg ne pökjed, hogy meg vetni és meg-utálni ne lártassál, és tenéked hálá-adatlanság és vakmerő vörönyösség szemedre ne hányattassék elődben ne vettessék.

877. Az hálá-adósnak gráditsi (rendei) ezek; a' jó tétémént meg-ismérni, ki hirdetni, meg-fizetni (meg-téríteni).

878. Tízti vífelőnek avagy ajándékot ajándékkal váltónak lenni, és az ajándékot ajándékkal megfordítani avagy vízfíza adni (megfizetni) a' dúsgazdagoké.

879. A' kedves gazdáknek vendégi ajándékok, a' jó akaro barátoknak (rokonoknak) új esztendői ajándékok küldetnek.

880. A' tekintetéseket és kíváltképpen való ajándékokkal előbb halladókat (fellyül mulókat) nagyra tarts, betsüllyed és tífzteltyed; de senkit meg-ne utálly avagy semminek ne tarts.

881. Használly mindeneknek! senkinek ne árts, (ne légy ellenére) mindeneknek boldog jó szerentséket kívánný.

M 5

XC

XC.

De Fortitudine.

882. Magnanimus est qui secunda & adversa indifferenter ferre potest.

883. Nihil enim vulgare admiratur, ad repentina non consternatur, labores ad se attinentes non detractat, & quibus se addixit eos alacriter subit, & strenue urget: pericula inevitabilia, si imminere impendent vel instant, intrepidus adit; & animosè suffert; audaciam modo & temeritatem refugians.

vel szenvedji; (viseli) csak szintén a' mérészséget és vakmerőséget el-kerülvén (fútván, távoztatván).

884. Propterea quod cepit, continuat: fessus tamen & lassus, ne penitus succumbat, remittit ac quiescit parumper. ly ön belőle, (alája ne tekiügyék) alább hadja és meg-nyugszik egy, kevesé.

885. Pusillanimis ex adverso prosperis intumescit, calamitosi deficiens animus despondit, inopinis percellitur, ad quem-

XC.

Az Erösségről.

882. Nagy szivű (nagy elméjű ember) az a' ki az ő kedve szerént való jókat és véle ellenkező gonoszokat megkülömböztetés nélkül el-viselheti.

883: Merr' femmi közönségeffet nem tsudál, az hirtelen valókrá meg-nem réműl, az ő reá nézendő (tartozo) dolgokat (munkákat) nem futtya, (nem kerül, nem vonogattya magát előtte) és a' mellyeknek adta 's ajánlotta magát, azokat sérényen fel-veszi, (fel-válallja) és erőssen űzi: az el kerülhetetlen (távoztathatatlan) veszedelmeket, ha közel vannak fejére tsüggenek avagy előtte állanak, reszketés avagy ijetség nélkül rájok megyé; és bátor szivel

884. Annakokáért a' mit elkezdett, abban szüntelen előbb mégyen: el-táradván mindazonáltal és el-bádjadván, (lankadván) hogy tellyességgel ki ne dűllyön belőle, (alája ne tekiügyék) alább hadja és meg-nyugszik egy, kevesé.

885. A' kitsin (gyenge, nyul) szivű (tsékely elméjű) ellenben a' boldog szerentsés állapotokká fel-fuvalkodik. a' nyomoruságosokban le-ülepdedvén (le-ereszked-

ad quemvis strepitum veni, apadván, süllyedvén) elmé-effeminatè trepidus & querulus est: mutire vel hiscere vix audet.

es panaszolkodó: (lopánkodo, kápolodo, sáposito) tsak mottzanni-is vagy szufzogni (lehellenni) alig mér.

886 Inter fortem igitur & ignavum, segnem pigrum, quid interest? ille munia seu partes vocationis sollicitè agit, hic negligenter; ille sedulo & diligenter, hic socorditer; ille enixè atque accurate, hic remissè & defunctoriè, ille quietè, hic protervè ac procaciter; ille nihil cunctando, hic omnia procrastinando; ille incessanter sine intermissione in proposito decoro pergit, hic desultoriè tergiversatur & restitat: uno verbo, ille viget, hic languet actor per ubique.

tel-tött (fel-vött, el-indított) szándékban elő-megyé ez ide's tova ugrándozva (tétova kapdosva) té-továz (vonogattya magát, vonakodik) és áldogal: egy szoval, amak jó erőben vagyon, (vidám virgontz) ez lankad és el-torvad mindenütt.

887. Desidibus & otiosis, pigritiæ segnitiei atq; accediæ deditis semper teriæ sunt: etiam profestis diebus otian-

887. Az henyélőknek és hivalkodóknak, restségre tunyaságra és izetlenségre (kedvetlenségre) adattattnak, mindenkor innepek vannak: még hét köz nap;

tur atque vagantur.

888. Navus five gn-
vus etiam in otio nego-
tiosus est.

XCI.

De Patientia.

889. Ærumnosam
conditionem, miseriam
atque calamitatem de-
plorare quid prodest, si
non detur in melius
commutare?

890. Patiens gemit,
lachrymatur, flet; non
autem plorat, ejulat, la-
mentatur.

891. Injurias atque ca-
lumnias non rependit,
aut retaliat ulciscendo,
sed æquanimiter tole-
rat, extenuans potius
quàm exaggerans.

892. Indignatur qui-
dem indignè factis, &
malevolo succenset ac
stomachatur, verùm
non effervescit in vindi-
ctam, nec vehementer
invehitur in quenquam:
infernus est alicui, non
infectus.

893. Iram seu iracun-

kon-is hivalkodnak és ide's tova
tsavarognak (küllároznak, kullog-
nak, kuritolnak).

888. A' gyorsavagy serény még
az hivalkodásban is munkás
(dolgos).

XCI. A' békeféliges tüdésről
avagy szénvedésről.

889. A' nyavalyás állapot, nyó-
moruságot és inséget meg-fírat-
ni mit használ, ha nem adat-
tatik (engedettik) jobbra vál-
toztatni (fordítani, tserélni).

890. A' békeféliges tüdő [szén-
vedő] nyög, könnyet hullat, kefe-
reg; nem bír penig, zokog, síral-
massan panaszkodik.

891. A' boszszuságokat és ká-
romlásokat nem adja (méri vízf-
sza) avagy nem tromfollya-meg
boszszu-állással, hanem tsendes
elmével el-szenvedi, kisébit-
vén inkább hogy sem mint öreg-
bitvén (küllyebb terjesztvén).

892. Boszszonkodik ugyan a'
méltatlan (illetlen) tselekedeteké,
és a' gonosz akaróra fel-gerjed ha-
ragja és gyomra meg-háborodik,
de nem forr-fel (buzdul ki) a'
boszszu-állásra sem felettéb való
kemény indulattal nem fenekedik
(szitkozodik) senkire: nehéztel-
ő valakire, nem halálos gyűlölő-

893. Az haragot avagy hara-
diam

diam cohibere, ignosce-
re & condonare vel re-
mittere culpam, parce-
re etiam inimicis, benè
ordinati excellentisque
animi est: exardescere,
fremere, furere, minari
seu minitari, maledice-
re, diras imprecari, im-
potentis & sui non com-
potis.

894. Impos enim sui
est, qui adeò & eoufque
excandescit, ut se reprimere
nequeat.

895. Animus generosus
mavult mitis esse,
quàm atrox & iracundus
mansuetus, quàm ferus;
benignus, quàm trux &
truculentus; placabilis,
quàm durus.

896. Sævitia enim,
immanitas & crudelitas,
quàm mulceri oporteat,
nonne bestialis est?

X CII. De Constantia.

897. In honesto insti-

goskodást meg-tartoztatni, meg-
engedni és megajándékozni vag-
meg-botsátani a' véket, (bünt)
kedvezni még az ellenségeknek-
is, jól rendeltetett és' nagyságos
[méltoságos] elmétől való dolog:
fel gyulladni; (gerjedni, lobban-
ni, agyarkodni, (fogát tsikorgat-
ni, dühösködni) zugolodni, döl-
ni) fenyegetni avagy fenyege-
tözni, gonosz mondani (átko-
zni) átkot kívánni, erőtlenség és ma-
gával nem bíró-e.

849. Mert magával nem bíró
az, a' ki annyira és el-addig meg-
tűzesedik, (fel-gerjed, gyullad,
igen meg-haragzik) hogy ma-
gát s haragját le-ne nyomhassa
(meg-ne fojthassa, bírassa).

895. A' nemes elme inkább akar
szelid lenni, hogy sem kegyetlen
és haragoskodo; alázatos, (enge-
delmes) hogy sem fene; (vad ter-
mészeti) kegyelmes (jó kedvű, jó
akaro) hogy sem vér onto és öl-
döklő; meg-engeztelterhető,
hogy sem ízfzonyu kemény.

896. Mert a' kegyetlenkedés,
szertelen fenekedés (kielenség)
és pogányi kegyetlenség, mely-
nek édesgetetni (szelidgetetni
enyhítettetni) kellene, nem de nem
oktalan fene vad állati-e?

X CII. Az állhatatosságról.

897. A' tisztességes igyekezet-
tűre

tuto immotè atque firmiter persistere, constantia est; non perferre, levitatis.

898. Sed, heus tu, aliud est constantem, aliud pervicacem esse.

899. Si quiste in bono labefactat, obfirmatum & obstina, ut quèdum obstacula perumpas ac frangas.

900. Rata irrita reddere dedecet.

XCIII. De Amicitia & humanitate.

901. Si conversatio nem tuam ei, quicum conversaris, esse vis amabilem, ac perennare, esto inferioribus humanus & affabilis, æqualibus officiosus, superioribus venerabundè obediens, inibis gratiam.

902. Undecunque abscedis, valedicere; si quemconvenis, aut præteris, amanter humaniterque salutare; salutantem resalutare; & disce-

ben (szándékban) ki-mozdulhatatlanul és erőssen meg-állani, az állhatatossághoz illik; végig abban meg-nem maradni; az állhatatlan könnyűséghez.

898. De, hallodé (jőzstőfzen) te, más állhatatosnak, más meg-álltzkodott kemény nyakunak lenni.

899. Ha ki tégedet a' jobban meg-tántorit, etössits-meg elmédet és tökélyed (kösd) meg, maglen az a kadályokat által szagatod és el-töröd.

900. A' meg-erössítettet köteseket erőtlenné tenni (fel-bontani, meg-szegni) nem illik.

XCIII. A' Barátságáról és Emberségről.

901. Ha a' te másokkal való társalkodásodat annak, a' kivel társalkodol, barátságosnak (kedvesnek szerelmesnek) akarod lenni, és mind végig (holtig, éltig, sok ideig) tartani, (virágozni) légy az alább valókhöz emberséges és nyájas beszédű, az egyenlőkhöz barátságos, fellyeb valókhöz tisztelettel égedelmes, skedvet nyersz [kedveséget fogsz találni].

902. Valahonnan el-mégy, el-butsuzni; ha kihez menédesz, avagy a' kit el-haladsz, (el-mégy mellette) szeretettel és emberségesen köszönteni; a' köszönőt ímet vízfíza köszönteni; és a' te dente

dente abste aliquousque comitari, ne dedignator.

903. Interroganti responde placidè, saltem (ad minimum annuendo) vel renuendo abnuendo.

904. Loquentem ne interpella; nescienti aliquid, si tibi succurrit, fuggere; eum qui te operitur, ne morator.

905. Cuicumque gratificari potes ullà re, ne refragator, repugnator, aut gravator; vel gratis & gratuito.

906. Si quis indiget consilio, consule; si subfidio, subveni, opitulari, & auxiliare; si consolatione, consolare; si suffragio, suffragare; ægrotosque visita; sic omnium planè demereberis favorem & benevolentiam.

betegeket látogassd; így mindeneknek tellyességgel meg-érdemled (elnyered) kedveket és jó akarattokat.

907. Læsit te quis? connive, & suffundes eum: si poenitet fecisse, da veniam, & oppidò ti-

töled el-menöt valameddig el-késérni, ne tarts méltatlannak.

903. A' kérdőnek felelly-meg kellemetesen, (édesden, tsendesen, kedvesen) tsak (teg-alább intvén) vagy vízfíza intvén töled el-intven

904. A' szollót (beszéllőt) meg-ne szollits; (beszédében meg ne háborits) a' valamit nem tudónak, ha néked eszedben jut, juttasd eszében; (elméjében) azt, a' ki téged ditser, vagy gyalázzattal elborit, ne gondolly véle.

905. Valakinek kedveskedhetel akarai (dologban, ne tarts ellent abban, ne tusakodjál, (viaskodjál, hartzolly) ellene, avagy ne nehezeld; még ingyen-is és kedven.

906. Ha ki szükölködik tanáts nélkül, tanátsold; (adgy tanátsot néki, tanátsal tartsd) ha ségedelem nélkül, menny segitségére, vigy könnyebiséget néki, (terhét könnyebítsed) és segillyed; ha biztatás nélkül, biztasd; [bátorítsad] ha jóvallo értelem avagy akarat nélkül, add hozzá javallo értelmet és akaratodat; és a'

meg-sértetté valaki tédged? pillogatva halgasd-el, [tedd hallatlanná] és meg-szegyenited ötöt: ha meg-bánta tselekedetir, bicum

bi eum devincies ac obstringes.

908. Si offendisti, ipse affari, alloqui, placare, deprecari & reconciliari ne pudeat: non dicis ergo, sed serido.

909. Simulatem ran-coremve inveterascere non fines, ne in odium transeat.

910. Contubernales & convictores unanimitas decet.

911. Dissentiones discordia ac diffidia quin intercedant & eveniant, haud est possibile: sed concordia redintegranda est tolerantia mutua, dissidentes per ultró citroque commentes ac in tercedentes proxenetas conciliandi.

alá's fel egyben menőknek és közben járóknak két haragos fel-közt békéséget szerző czimborák által egyben kell békéltettetnie.

912. Fortunatus est, felicesque successus habet aliquis? ne limis alpic aut specta, fave: infor-

adgy botsánator [engedgy-meg] néki, és igen magadhoz foglalod ötet és kötelezed.

908. Ha megbántottad, te magad hozzá szollani, meg-szollítani, meg-engesztelni, meg-követni és vele meg-egyesülni [békélni] ne szégyenlyed: nem képutálásból, [mondásnak okáért] hanem valóban.

909. Az alattomban való meghafonlást és fel-gerjedt haragot meg-aggani ne engedved, hogy gyűlölségre által ne menyen [ne forduljon].

910. Az egy kamorás [együtt lakó] társakat és egy asztalon élőket az egyesség [egy akarat] illeti.

911. A külön értelmek egyenetlen szívüsek és versengések (veszekedések, virongások) hogy közben ne essenek és netörténynek, alig lehet meg: de az egyességnek (egy szívüségnek) meg-ujjítani (ujjobban helyére állítani) kell az egymásnak való türéssel, (költön szzenvedéssel) és az egyenetlen vízfőz vonók az

912. Jo szerentsésé, és boldog elömenetele vané valakinek? ne horgas (tekergős, kandal szemekkel) nézzed avagy szemlélyed, tunium?

tunium? commiserare. Misericordis est miserrum misereri.

913. Vericitati aut veritati imprimis stude; mendaciis nihil tetius: qui comminiscitur quod mentiatur, exosus est.

914. Si quid innotuit secreti, ne divulga; & quamvis aliquis contetur, à te non rescitur, tace, inquam, multa. & missita: taciturnitas tua nemini incommodabit, teque apprime commendabit.

915. Inter hilares, tetricus ne sis, nec tamen effusus lætus.

916. In alios dicax haud esto, & sermocinando si quid festivi ac lepidi admilces, sales sint, non cavilla; allusiones, non vellicationes: ne quem praesentium laceffas, absentiumve calumnieris.

pegetések: (mordály beszédek) hogy valakit a jelen valók között ne ingerel, és a távol valók között rágalmazz (káromly).

N

[ne kajánlyad] kedvez: szeren-telensége? szánakodjál rajta, A' könyörületes szívű a' izegényeken könyörülni.

913. Az igaz mondásra avagy igazságra leg-először is (mindenek felett) igyekezzél; az hazugságnál semmi nintsen rusnyább: a' ki olyat gondol ki a' melyet hazudgyon, gyűlölséges az.

914. Ha tudásodra esett valami titok, ki ne hirdesd, [a' község közt ne terjeszszed] és ha szintén valaki tudakozná is, te töled meg ne tudja; halgals, mondos süfogi és futtogi: a' te halgatóságod senkinek nem árt [nem léfzen ártalmára, haszontalanságára] es tégedet felettébb igen fog ditsérni (commendálni) avagy ajánlani.

915. A' vidámok között, komor kedvű ne légy, mindazáltal nem is igen ki erezkedett örvendező (felette vig).

916. Másokra szóllo (mondé-kony) ne légy, és a' beszélgétes közben (beszélgetvén) ha mi ékéséget és nyájalsagot elegyetsz, ékes jó izű (tréfák legyenek nem tsapdiságok; tréfás hozzámondások, (játékos szollások, véle-jádzások) nem beszéddel való te-

917

917. Nam iurgari, rixari, & vitiligare, agrestium est: criminari & deferre, fuffronum & delatorum: vexare & exagitare, balatronum & scurrarum: convitari, convitiis profcindere, & contumeliâ afficere, nequam & nebulonum.

dalommal rutítani, és gyalázattal (bolz/zusággal) illetni, hitván és rosz semmire kellő embereké.

XCIV.

DE CANDORE.

918. Cum quo versaris, tibi que necessitudo est, erga illum apertus sis, sine fraude, dolo & fallacia: amicum enim fraudare & fallere, quæ gloria.

919. Fidelis socio fidus esto; clam illo, furtim in ejus fraudem nihil occipe: nam perfidè qui agit, perfidus est sibi; perditionem machinatur.

920. Si quid taxandū est, non clam fiat, sed coram, in os idq; parrhesia, prout sentis, modo tempestivè & sine amarulentia.

korán (jó idején) és mérgesen sebhető kísértés nélkül.

921. Ab

917. Mert veszekedni, (viszszát vonni) garázdálkodni, és patvar-kodni, a' mezei parasztoké: bü-nössé tenni és vádolni, a' futto-go alattomban járó közköpűké és vádoskodóké: szóval fogdosgatni (kötözgetni) és meg-rázogatni, a' semmire kellő tseltsapoké és trágár beszédű bitangoké: (tsá-tsogo nyalkáké) szidalmazni, szidalommal rutítani, és gyalázattal (bolz/zusággal)

XCIV. A' szábeli tisztaságról avagy tiszta hívségről.

918. A' kivel forgasz, (társal-kodol) és tenéked' szövetséged a-vagy barátságod vagyon, ahöz nyilván való légy, álnokság, tsalárdtság és meg-tsálás nélkül: mert barátodat meg-tsálnod és álnokul reá vened, mitsoda ditsőség? (ditséret, ditselkedés).

919. Hívséges társodnak hív légy; titkon ő tőle, lopva, az ő meg tsalására semmihez ne fogj és ne kezdgy: mert a' ki hitetlenül tsellekezik, hitetlen az, és magának veszedelmet farag (kélzit).

920. Ha mit meg-kell feddeni, ne titkon (alattomban) légyen, hanem előtte, szemtől szembe; és az-is az szoban való bátorsággal (iparlás, himezés hámozás nélkül) a' mint érted, tsak hogy ideje

921. Ab amicitia nihil alienius assentatione.

922. Cernis crimen? ne dissimula, mone, increpa, objurga: etenim cur non cernere, simules.

923. Si proximus deliquit, aperte corripe & corrige: adulari veripellium impostorum est.

924. Si quis utilia loquitur, assentire: si inutilia, ne assentare.

925. Palpum & officium absint: candide & sincerè omnia.

926. Veritatem ingenue fateri ne erubescas, neque verecundator, uti seu prout conscius es: cur enim adjurari velis?

927. Quorum nondum tibi exploratus est candor, familiarem te non exhibebis: ceteroquin (aliàs) contemptum incurres.

921. A' barátságtól semmi nints idegenyebb (távolabb való) az hizelkedésnél.

922. Lárod a' bünt avagy vétet? ne fedezgesd (palástold) el, ints-meg, fedd-meg, dorgáld-meg: mert ugyan-is miért nem látni, tettetned.

923. Ha felebarátod vétkezett, nyilván szolltsd (pírongasd) meg és igazíts (jobbíts) meg: hizelkedni (kezére adni, hazudozni) a' fok színű tzigány ravasz embereké.

924. Ha ki hasznosokat szoll, egyet érts: (reá hajolj, adj helyet annak) hogy ha haszontalanokat, ne hizelkedgyél (szineskedgyél).

925. A' sörgölgödés (apolgatásal, törölgetéssel való hizelkedés) és szem-fény vesztő tsalárd, színek (szem fedelek, pók hálók) távol legyenek: tiszta szível és hívségesen mindeneket.

926. Az igazságot szabadossan meg-vallani ne szégyenjed, ne is tarts szeméremnek, a' mint avagy a' miképpen annak tudója vagy: mert ugyan-is miért akarnál meg eskütni avagy istenre kényszeríteni?

927. A' kiknek még tenéked meg nem próbáltattatott avagy kémlettetett hívsége, azokhoz barátságossan magadat ne adjad: egyéb aránt (másképpen) jutásba mégy. (meg-vetésben juts).

N 2

928.

928. Ignotis blandiri noli, ne te lenocinari ac insidiari existiment.

XCV. Do Conversatione erudita.

929. Cui ab occupationibus vacat, vadat ad congeronem. eum tamen, cui invisus es, ne invisus, sed missum facias.

nem vóltál) meg-ne látogasd, hanem utarra borsásd (békét hadgy néki].

930. Cuius sit dilectus sodalis, & cuius conditionis, nobilis an ignobilis, ignominie tibi ne ducas, dummodò sit frugi, & ad ingenium tuum congruat. Ab infamibus tibi cave.

931. Sodalitia dissoluta & nauci devita: vitiant enim mores.

932. Docti deambulationibus delectantur, five meditandum sit, five confabulandum.

933. Cum in aprico spatii tæsuna vel per-

928. Az isméretleneknek ne hízelkedjél, (nyájaskodjál) hogy tégedet keríteni és lefelkeálni (olálkodni) ne völyyének.

XCV. A' tudós tárfalkodástól.

929. A' kinek a' foglalatosságoktól üresfésége vagon, mennyé-el az ő tréfás beszéllő társához: azt mindazonáltal, a' kinél gyűlölséges vagy (a' kitől még nem lártattál) avagy a' kivel szemben

nem vóltál) meg-ne látogasd, hanem utarra borsásd (békét hadgy néki].

930. Honnén való légyen a' te kedves pajtársod, (kenyeresed) és minémü állapatu, nemesé a' vagy nemtelen, gyalázatul magadnak ne tartsad, tulajdonítsad) tsak hogy légyen hafzonra, és a' te elmédhez illyék. A' rozshír névben forgoktul meg-ójjad magadat.

931. A' teslett erköltsü és hejában való semmire kellő tárfalkodásokat el-távoztassad: (kerüllyed) mert meg-vefztegetik (vétkesítik) a' jo erköltsöket.

932. A' tudósok sétálásokban (alá'stel-járásokban) gyönyörködnek, akár elmélkedniek (gondolkodniok) kellyen, 'sakár beszélgetniek.

933. Mikor a' verőfényes hejázatlan helyen (téren) sétálni unaltæsuna

tæsuna est, confidetur in umbra.

934. Næ pulchrum & scitum est, cum diffitis colloqui & quidvis significare posse, non per nuntios, sed per literas.

935. Antiqui in tabellis ceratis, ut deleri ac deleri possit, exarabant; & cum iis tabellarios mittebant five legebant: nobis papyrus & atramentum commodius inserviunt.

936. Epistola complicita, ne legi queat, nisi ab eo cui destinatur, ob signatur sigillo: refignanda, nisi intercipiatur, illi ad quem inscriptio spectat.

hanemha a' vitel közben el-fogatik, attól a' kire a' fellyül való írás néz avagy tartozik.

937. Cognomen est nota sit manus, intus subscribitur ut plurimū.

938. Scheda non sigillatur.

CXVI.

DE LUDICRIS.

939. Ne labescant fragiles vires, elanguescant, lassentur aut ener-

mas avagy meg-ünták, le-ülnek az árnyékban.

934. Bizonyára szép és tudásra méltó elmés dolog, a' távolvalókkal együtt szöllani (öszve beszélleni) és a karmit megjelentethetni, nem követek által, hanem levelek által.

935. A' régiek viatzfosz táblátskák on, hogy le-töröltethetnék és le-dörögtethetnék, írnak vala; és azokkal a' levél hordozó postákat küldik avagy követségben borsátták vala: minékünk a' papyrus és téntha al-kalmatossabban szolgálnak.

936. Az egyben türt (öszve takartatott) levél, hogy meg-ne olvastathassék, hanem tsak attól a' kinek rendeltetik, (a' kihez igaztatik) bé-petséltetik petsét nyomoval: mellynek fel-kell szakasztatni, (a' melly fel-nyitando)

hanemha a' vitel közben el-fogatik, attól a' kire a' fellyül való írás néz avagy tartozik.

937. A' vezeték név noha esméretes a' tulajdon kéz írás, belől alája iratik leg-gyakrabban.

938. A' tzedula bé-nem petséltetik.

XCVI. A' játékos avagy tréfás dolgokról.

939. Hogy el-ne essenek a' romlando (törédeköny) erökel-ne lankadjanak, fáradjanak (bádjadjaventur,

ventur, à teriis quando-
que cessa; & cum coeta-
neis, dispares enim non
benè sociantur, oblecta-
mentis defatigatum te
recrea & refocilla.

940. Spectacula ob-
lectant, commotio vege-
tat, torporemq; excutit.

941. Facetiis, dictiis
ac ænigmatibus certare,
ingeniosum est: pilâ
cum reticulo in sphæri-
sterio, sanum: sphæra &
conis, trocho, turbine,
sclopo, globulis, myin-
da, par impar, &c. simi-
lia, puerile: chartis luso-
riis, turriculâ, talis seu
tesseris, aleâ seu fritillo,
aleatorum: latrunculis,
operofum.

rsontotskâkkal avagy
avagy ostâblával, a' kortz-
kaságé: ostâblához való
kerekes fâkkal, munkás [nehéz] dolog.

942. Ubi si quis ad in-
citas compellitur, actum
est de eo.

943. Choreis & tripu-
diis lascivi se exerceant.

nak) avagy el-ne szakasz-
kodja-
nak, a' valóban való derekas dol-
goktól néha néha meg szünnýel;
és a' veled egy idôssôkkel, mert
a' nem egyarányuak (nem egy-
koruak) nem jól foglaltatnak egy
társaságban, gyönyörkedtetésekkel te magadat
meg-faradtat meg-újít [enyhít] és meg-eleve-
nít avagy meg-élelcszedsz.

940. A'játék nézések gyönyör-
ködtetnek, a' mozgolodás nyerle-
sit, és a' lankatságot ki üti.

941. Tréfâkkal, játékos tsuf
mondásokkal és mesékkel víni,
(hártzolni) elmés dolog: láptâ-
val és tekeyel a' golyobis verô já-
ték helyen, egélséges, golyobissal
(kuglival) és a' gömbölyû fa te-
kének pupos kilentz fâival, tsi-
gával, pergettyüvel, pattantyú-
val, márvány golyobisotskâkkal,
bukóft, felesé vagy feletlent. &c.
és ehez hasonlók, gyermekség,
(gyermeki dolog) jádzo kártyâk-
kal, apro fa tornyotskâkkal, boka-
rsontotskâkkal avagy
avagy ostâblával, a' kortz-
kaságé: ostâblához való
kerekes fâkkal, munkás [nehéz] dolog.

942. Az hol ha ki végsô sze-
génységre üzetetik, (végsô ügy-
re jut) meg-esett önéki, (meg-
lött ö rola, oda vagy on).

943. A' tántzokkal és szôkdé-
tselésekkel (ugrálásokkal, tobor-
zikokkal) a' tajtalanok gyakor-
lyák magokat.

944.

944. Grallator aut
& rallipes grallis greffus
seu passus spatiofos diva-
ricat.

945. Funambulones
seu funambuli & schoe-
nobatae, cæterique cir-
cutores, ac petauristæ,
papæ: quàm confidentes
& audaces sunt!

946. Cursores à car-
ceribus ad metam curri-
culo festinant, & pri-
mus brabeum aufert.

947. Alii lineam de-
signant, quam simul ac
attergerunt, illico seu
prutinus consistunt: qui
ultra procurrerit, aut cis
& citra eam substituerit,
ludum perdit.

948. In circo equitan-
do, in agone luctando &
reluctando, uter alterum
conficeret vel supplan-
taret, concertabant Ro-
mani.

949. Gladiatores, a-
thletæ, & pugiles in pa-

944. A'fa lábön járó avagy ma-
gas fâkon lépô fa lábokkal hâgâ-
lokat avagy széles közti lépéseket
terjeszt ki. (kajmotsra hány, tán-
torogva hány vét).

945. A' kötélén járók avagy kö-
télén ugrálók és szembény vész-
tők, és a' több(egyéb)körüli járók,
(szélllyel bujdoso játékos vândo-
rok) és a' levegô égben magokat
fel-tüggesztők, boldog lsten!
melly bátrók és mérészek.

946. A'pâllyâ futók a' pâllyâ fu-
tâsnak helyébôl a' tzelhoz futâ-
mâssal fietnek, és az első a' pâllyâ
futâsnak jutalmât el-vízi (le-
nyeri).

947. Némellyek (egyebek, má-
fok) lineát (határozo vonást) je-
gyeznek, a' mellyet mihelyen el-
értének, leg-ottan avagy mindjâ-
rást meg állanak: (meg-állapad-
nak) a' ki tovább futând, avagy
innen és kívül azon meg-álland,
a' játékot el-veszti.

948. A' játékos kerekdéd helyen
szâguldva, az halâlos bajvivâs-
ban-bajnakoskodvân és vízfâza
tusakodvân, mellyik a' mâssikat
ölhetné meg (végezhetné ki)
avagy kajmottsal vehetné le,
(gantsoval) hártzólnak vala a'
Romaiaik.

949. A' kardoskodók, bajnakok,
és ôköllei viaskodók (küszködök)
læstra

N 4

lastra congregiuntur,
directore lanista.

950. Cum duo digla
diantur, duellum est; ubi
alter intonat ictum &
infert, alter inhibet &
propulsat: vincit autem
quis indigit.

951. Gesticulator seu
agryta, actionis volubi-
litate, aciem spectatoris
perstringit: sed praestigiae
sunt, non miracula; ta-
lesque praestigiatores me-
rito vera fex civitatis di-
cuntur.

952. Mimis & histrio
personam alterius epi-
munt & effingunt.

953. Comaedia perple-
xum actum repraesentat
sed cum iucunda cata-
strophe: tragedia tri-
stem habet exitum.

954. Theatrum in pro-
patulo est, scena siparii

a' küszködő járék helyen, öfzve
mennek, (meg-ütköznek) a' viadal
tanító mesternek igazgatásából.

950. Midőn ketten kardoskod-
nak, két vitéz közt való bajvia-
dal; az hol az egyik ütést mére-
get hozzá és hozza tsap, a' másik
meg-tartoztatya, (fel-vész) és
felre veri: (hátra avagy félen
üti) meg-győzi pedig a' ki meg-
sérti, (ütést, tsapást éjt).

951. Az országot járó játékos
avagy szem fény vesztő alakos, az
ötszelekedetnek gyorsan forgásá-
val, a' reá nézőnek szem fényét
meg tompítja: (el-veszt, meg-
vakítja) de varázsló szem fény
vesztések azok, nem tsuda tételek;
és az illetőn varázslók méltán a'
várasnak igaz sepredékinek mon-
dattatnak.

952. A' más személyét követő
(tettető) avagy egyébnek maga
viseletét ki ábrázoló és áll ortzás
masnak személyét ábrázolják
és formálják ki.

953. A' komedia avagy meg-
lett dolgot szem eleiben mutat
játék kerestül-kasul egyben fű-
ződözöt (kerengős) tselekedet
mutat, de gyönyörű meg-fordu-
lással avagy kedves véggel: a' tragedia szer-
zetes játéknak szomorú ki-menetele vagyon.

954. A' játék néző hely tetrezetes
(látható nyilván való helyen) va-
velatur:

velatur.

gyon: a' komédiát jádzo levél szín
elől függő ponyvával (szönyeggel, kárpittal)
avagy járék hely fedező fergeleppel borítatik (fe-
deztetik) bé.

955. Bacchanalia lar-
vati peragunt.

XCVII.

De morte & sepultura

956. Moribundorum
speciale symptoma est,
stertor lethalis.

957. Omnes mortales quo-
tusque vestrum re-
putat, ab hoc puncto æ-
ternitatem pendere?

958. Nam, ut expira-
veris, confestim & ex-
templum anima ad coelos
vel tartara migrabit.

959. Funus funestis ri-
tibus adornatum, id est,
pollinctum, lugubriter
indutum, capulo condi-
tum sandapila seu lucu-
lo impositum, à vespil-
lionibus effertur.

960. Fiunt exequiae,
seu inferiae cæmeterium
versus pompâ funebri:
& sepelitur, hoc est, in-

955. A' farsángokat az áll or-
tázások vizzik végben.

XCVII. Az halálról és teme-
tésről.

956. Az halálhoz közelgetőknek
(halálban vonakodóknak) kivált-
képpen való esetek, (halálos be-
tegségeknek jegye) az halál ho-
zólombéli horrógás.

957. O halando emberek, val-
lyon 's melyik gondollya meg-
közűletek, ettől a' pontomtól az
örök ké-valóságot függeni.

958. Mert mielőlt lelket ki-
fuvod, (bótsátod, meghalsz) mind-
járt és leg ottan (azonutl) a' lélek
az egekben avagy a' poklokra mé-
gyen.

959. Az halott halotti szokások
(modók) szerént fel-ekesített-
vén, az az, meg-kenettétvén, szo-
morú gyászban fel-öltöztet-
vén, koporsóban el-rejtettétvén,
szent Mihály lovára avagy hólt
testeket ki-hordo taraglyára fel-
tétettétvén, az halott temetőktől
avagy sír ásoktól ki-vitetetik.

960. Lésznek halotti kísérések
avagy halotti (áldozatok) tisztel-
ség tételek a' cimetériom avagy
temető kert felé halotti pompá-
N 5 fertud

fertur sepulchro ac humatur corpus exanimū & exsangue.

961. Prisci cadavera ustulabant & concremabant, inde sepulchra busta sunt dicta.

962. Eriguntur cippi & epitahia: epicedia cantantur.

963. In gentilismo conductæ præfæplan-gébant, lessibus & neni-is laudes elogia atque encomia defuncti enumerantes.

964. Et ne manes oberrarent, iusta ac parentalia feralibus epulis faciebant.

emlékeztetire készítettet lakodalmakat halotti vendégségekkel téfznek avagy tsinálnak vala.

XCVIII. De Providentia.

965. Ita mors inter-ventu suo finit omnia.

966. Omnia enim temporalia, caduca, fluxa & transitoria sunt;

val: és el temettetik, az-az, bevitetik a' sírban (temető bőlban) és földel bé-takartatik a' lélek nélkül való és vértől meg-fosztatot test.

961. A' régiek az holt testeket (dögöket) sütögetik és egyben égetik vala, innét a' sírok égető helyeknek mondattatak.

962. Fel emeltetnek emlékeztetre való oszlopok avagy koporsó kövek és koporsóra való versek: az halotti versek énekeltetnek

963. A' pogányságban a' bérben fogadott sirato aszfizonyok sírnak (jajgatnak) vala, síralmas ohajtásokkal és halotti énekekkel avagy törbéli gajdolásokkal ditséretit jó hírét nevét és emlékeztetes vífelt dolgait (jó maga vífelését) az halottnak elő számlálván.

964. Es hogy a' ki múlt lelkék ne bujdosnának szélllyel, (téveleg-nének ide'stova) törökat és szü-lejék halálán avagy halottynoknak

ne bujdosnának szélllyel, (téveleg-nének ide'stova) törökat és szü-lejék halálán avagy halottynoknak

965. Így az halál az ő közben vetterésével (jövésével) minde-neket el végez.

966. Mert mindenek ideig vatalók; (tartók) esendők (romlandók) el-folyók és el-mulandók; (által-exori-

exoriuntur & intereunt.

967. Etiam si aliquid stabile videatur, vetustate ipsa atteritur & deedit.

968. Permutationibus alternationibusque subitaneis subjacent omnia: quapropter felicem dicunt eum, qui temporis inservire novit; omnium enim rerum vicissitudo est.

969. Atheus tamen est, qui temere volutari autumat res nostras: facto & fatali necessitate succedunt omnia.

970. Fors & fortuna nihil sunt.

971. Fortuitos quidem & improvisos casus esse concedo, sed nostri respectu, non providentia, quæ minutissima etiam nutu suo dirigit.

972. Nam & capillos nostros numeratos esse, testatur Salvator, ut ne quidem unicus perire queat.

973. Ideo infolitas mu-

menendők] ki-kelnek (fel-támadnak) és el-vesznek.

967. Még ha színtén valami állandónak láttasék-is, tsak azon régiségétől-is el-koptattatik és el-fogy.

968. Hirtelen való változások és vízfzontakságok alá vettettek (feküsznek) mindenek: minek-ekéért boldognak mondják azt a' ki az időnek (szolgá)ni tud; mert minden dolgoknak vízfzontaksággal való változása vagy on.

969. Istentelen (isten nélkül való) mindazonáltal az, a' ki vak-jában avagy történetből forgani véli a' mi dolgainkat: az Isteni rendelésnek és el kerülhetetlen

Isteni végezésnek szükseges voltának uránna következnnek mindenek.

970; A' történet és szerentse semmik sem.

971. Ugy vagy on hogy történet szerént való és véletlen esereket lenni meg-engedek, de mi reánk nézve, nem az Isteni gondvífelés-re nézve, a' ki még a' leg-kisebb (aprobb) dolgokat-is az ő akarattal (intésével) igazgat,

972. Mert még hajunk szála-it-is meg-számláltattaknak lenni, bizonyíttya ldevezitönk, hogy még tsak egyik-is el-ne vesznék, fen.

973. Azokéért a' szokatlan változások

tationes, ostenta, prodigia. & portenta omnino. boni vel mali signa, antecedunt.

974. Infunt ergo omnia rebus.

975. Sed ubique prae-sagia captare, superstitio est: si tibi Dominus aliquid manifestare aut revelare dignabitur, non te latebit.

meg-jelenteni' méltóztatik, nem léfzen te nálad el-rejve [nem titkoltatik el tőled.

976. Tu pius esto, & supplex ora: non te derelinquet ille, qui æquè præcivit, prævidit & prædestinavit, quid eras, perendie seu die perendino, & deinceps, post-hac, in posterum, de te futurum sit, ac quod heri; pridie, & ab hinc tot annis factum est.

977. Fatum tuum ne anticipa, sed expecta.

XCIX. De Angelis.

978. Produxit & invisibiles angelos, eosque innumerabiles seu innum-

tozásokat, előve meg-mutatások, természet ellen való valamit jegyző dolgok, és jelengető ifjzónyu tsudák, jónak vagy gonosz-nak jelei, elől-vezzik.

674. Benne vannak tehát mindenek a' dolgokban:

975. De mindenütt (akár hon-nét, akár miből-is) eleve meg-er-zést (jövendőlést, várásfást) kap-dosni, babonáság: (hamis Isteni titztele) ha tenéked az Ur valamit meg nyilatkoztatni avagy

976. Te kegyes légy, és aláztos-san könyörögj: (imádkozzál) nem hágy-el tégedet az, a'ki egy-aránt (azonképpen) eleve meg-tudta, eleve meg-látta és eleve el-rendelte, mitsoda holnap, holnap után avagy harmad napon, és azután, ezután, ennek után-na, te felőled jövendő (követke-zendő) légyen, mint színtén a' mi tégnap, tégnap előtt, és ettől fogva annyi fok elztendők alatt meg-lött.

977. A' te felőled való Isteni rendelést (végezést) meg-ne előzd, hanem várjad.

XCIX. Az Angyalokról.

978. Teremtett (ki-hozott) a' semmiből) láthatatlan angyalokat-is, és azokat pedig szám nélkül meros

meros æternū Numen, ad regenda inferiora ad-ministros sibi.

979. Non quod egeret (indigus esset) ope, sed quia sic est placitum.

980. Constituerat hos in cælo supremo seu empyreo: sed quidam desciverunt defeceruntque ab eo per superbiam, deturbatique ac re-legati idco sunt cœlitus ad infernum, quem & orcum & erebum & a-vernū dicunt.

981. Qui in sua integritate permanserunt, confirmati ac roborati sunt, ne labi amplius possint.

982. Circa thronum Creatoris sui millia millium myriades adstantes, eum colunt, adorant, laudant, celebrant, magnificant & venerantur.

983. Amandati obediunt mandata, legationeque functi revertuntur.

984. Afficiant se, iussu Dei, plus iam inde à

valókar az örökké való mennyei felség, [Isteni akarat] az ideálá valóknak igazgatására [bíráására] szolgáljul ömagának.

979. Nem hogy szűkölködnék [szűkös volna] segítség nélkül, hanem hogy így tettzet.

980. Helyhezterte [állította] vala ezeket a' leg-felső avagy tűz-zel tsillámlo égben: de némelyek el-szakadtak és el-hajlottak ö-tö-le a' kevésység által, és azért le-hányattattak (talzígáltattak) és szám-kivertettek az ég-ből a' pokolra, melyet vég nélkül égő tűznek-is, és pokol fenekének (sü-rejének) és feneketlen kénköves tónak-is mondanak.

981. A' kik az őépségekben (egész állapattokban) meg-maradtanak, meg-erössítettettek és meg vastagítottattak, hogy több el ne eshessenek.

982. Az őteremtőjöknek királyi széki környül ezerszerre való ezerni ezeren (tiz ezeren) állván, őtet tisztelik, imádják, dicsérik, dicsőítik, magasztalják és félelemmel betsülik.

983. El-kiüldetvén fel-vezzik (végben viszik) a' parantsolatókat, és a' követségben el-járván visz-sza (meg) térnek.

984. Társaságul adják magokat az Istennek hagyásából, (paran-

nativitate, tanquam cufodes, ut mala averruncet avertantque, & ab infultibus ſatana protegant.

tánnak intselkedéſítől [ingerléſítől] meg-óltál-mazzák [talargalsák, bé fedezgeſék].

985. Verum enimvero quod de geniiis binis inquirunt, incertum est.

986. Apparent interdum, ſed diſparent rurſum: non fascinando, ſed revera.

987. Cacodæmones apparentes ſpectra & phantaſmata vocantur; tumultuantes noctu, per noctem intempeſtam, lemures; famulantes, lares & penates.

988. Magi & nigromantici (necromantici) cum dæmonibus colludentes, incantamentis ſuiſ magicis ſeipſos & alios dementant.

989. Sed væ diabolo & conſortibus ejus, niſi communioni renunci-ent, ac reſipiſcant, ſe convertant, emendent,

tsolattyából) a' kegyes hivekhez még ſzületéſektől fogva, úgy-mint örzők, (védelmezők) hogy a' gonofzfizakat el-térítſék (hárintſák) és el-fordítſák, és a' sántának [ingerléſítől] meg-óltál-mazzák [talargalsák, bé fedezgeſék].

985. De mindazonáltal a' mit a' jó ſzerentsét hozó liſtenekről avagy házi Angyalokról mondanak, bizonytalan,

986. Meg jelennek ottan ottan, de el-enyéznek viſzont: nem igézve, (ſzem fény veſztéſſel) hanem bizonyára.

987. A' gyakran meg-jelenő játékos gonofz ördögök tsudáknak és elmétől ki-gondolt iſzonyu lártásoknak hivattatnak; az éjel, alkalmatlan késő éjjel zenebonáskodók, boſzorkányoknak; a' ſzolgáló (vigyázo) lelkek, házi angyaloknak és házi liſteneknek.

988. A' bűjös bájosok és ördögösök (garbontzás deákok) az ördögökkel együtt jádzadozván, az ő bűjös bájos babonaſágokkal reá olvasásokkal önnön magokat és egyebeket is meg-eſztelenítnek (bolondítanak)

989. De jaj az ördögnek és az ő tárfainak, hanemha annak tárfáſágának ellene mondanak, és meg-térnek, magokat meg-fordíttyák, meg-jobbíttyák, és valóságosan & ſerió

& ſerió poenitentiam agant! ad gehennam detrudentur & relegabútur
990. Vindex enim erit gloriæ ſuæ Deus omnipotens.

C. Clauſula.

991. Cedò ſodes, dic amabò (ſis) quid reſtat; Eatenus enim tradita [abſit arrogantia dicto] utcunque, qualitercunque, quomodocunque ſum conſecutus.

992. Siccinè? ain? hem, macte ſedulitate iſtâ Reſtabit igitur ut per hanc januam ingreſſus, tùm ſcientiarum, tùm Latinæ, Gallicæ, Italicæ, ac Germanicæ linguæ palatia vivide & hilarè ſeu hilariter luſtrare prope-res; & quæ hic raptim carptimque cognoviſti aut aſpexiſti, prolixius uberiùs & ulterius in bonis authoribus ſpeculeris. (könyveket ſzerző tudóſ emberek írâſibâ) ſzelélgelſ

993. Habes enim hîc ſummatim & ſuccinctè, in brevi ſynopſi & complexione, ceu rudimenta, quâ Philoſophiæ quâ Theologiæ: nihil tan-

poenentiâ tartanak! a' gehennának tüzére le taſzittatnak és ki-küldettetnek (ki-üzettetnek).
990. Mert boſzfzu állója léſzen az ő ditsőſégének a' mindenható liſten.

C. Bé-rekeſztés.

991. Noſza barátom, mond-meg kérlek (ha mered, ha akarod, ha van kedved) mi vagyon hátra? Mert a' ſzerént ki-adattak (távol légyen a' ſzóban való kérteſég) valamint, akár miképpen, im-igyamug' véghez vittem (elérté).

992. Ugy vané? azt monddé? imè, noſza (hozzá) ilyen ſzor-galmatoſſággal. Hátra léſzen ez-okáért hogy ezen az ajton bé-menvén, mind a' tudományoknak, 's mind a' Deák, Francia, Olasz, és Német nyelvnek palotáit eleveſséggel és vigan avagy vídâmsággal ſzemlélgetni ſieſſed; és a' mellyeket itt ragadozva (futva) és ſzaggarva (ſalatonként, darabonként) meg-eſmértél és meg-tekintettél, hoſzfzabban bővebben és tovább a' jo authorokban

993. Mert vagyon tenéked itt ſumma ſzerint és rövideden, rövid öſzve ſzorittatott írâſban és egyben foglalâſban, mint egy el-ső ſengéji (kezdeti) mind a' világi böltſéſeknek, 's mind az liſten-tópea

topere omiffum reor.

ről való tudománynak: [sz. irásnak]

semmit olyat el-hagyottnak lenni nem télek.

994. Auctarii loco fradeo & admotheo, ut ad pietatem convertas junctim omnia, nisi pseudochristianus saluari velis.

994. Szerzés gyanánt [helyet] javalom és intlek, hogy a' kegyeliségre [Isteni felelme] fordits öszveséggel mindeneiket, han'ha hamis kerék; ténnek közöntetni [nevezetn] akarsz.

995. Scito enim fore propedem, ut reddamus omnium rationem: nempe quum venerit Salvator mundi gloriosissimus, ut fuscitet vel excitet & judicet nos: ubi manifesta & occulta patefient.

995. Mert tudjad rövid nap megléni, hogy mindene'ről számot adjunk: tudniillik midon eljövend e' világnak ditsőséges Idvezítője [Meg-váltója Szabadítója] hogy feltámasztó avag' fel-költőn és meg-ítéllyen minket: az hola' nyilván való és titkos el-rejtetet dolgok ki-nyilarkoznak,

996. O beatos qui tunc propitium habebunt! saluabuntur, ambrosiáque ac neotare in aeternum seu empiternum pascuntur.

996. O boldogok azok a' kiknek akkor kegyelmes [irgalmas] léfzen! idvezülnek, és halhatatláságnak életével [mennyei élő kegyerrel's halhatatlanságnak itálával [mennyei élő itallal] avagy mind örökkén legeltettettek.

997. Faxit miserator atq; Redemptor noster, ut hic misericordiâ ejus justificati in charitate coalescamus

997. Tselekedje-meg a' mi rajtunk könyörülő és meg-váltó, hogy itt az ő kegyelmosséggel [irgalmasságával] meg igazulván a' tzeretbe egyek legyünk [egyben forradjunk, öszve foglaltassunk].

998. Tu ei confitere ac vota vove, devoteq; & fervide Precando penetralia coeli penetra, ut jam nunc coelitis annunceris.

998. Te ónéki tégy vallást és fogadásokat fogadgy, és áhétatoson 's buzgoságoson könyörögve az egeknek belső réfzeit meg-hallad, hogy immár most (csak immár-is) a' mennyei lelkek seregéhez számláltassál.

999. Ave & vale.

999. Idvez légy [egészséggel, Isten hozzád] és légy jó egészségben,

1000. JEHOVA Zebaoth, sanctissimæ Individuæ ac benedictæ Trinitati sit laus, honor & gloria, in secula seculorum, Amen.

1000. A' Zebaoth JEHOVANAK [seregek Urának Istenének] a' legizentségessebb és meg-öszolharatlan telley szent Háromságnak legyen dicséret, tisztesség és ditsőség, mind örökkön örökké, Ugy légyen.

F I N I S.

V E G E.

INDEX

Titulorum eâ qua comprehenduntur serie.

I. Introitus	I. Bé-menerel.	1
II. De introitu & creatione mundi	II. E' világnak credetiről és terem-téséről.	3
III. De Elementis	III. Az éltető állatokról,	3
IV. De Firmamento	IV. A' Tsillagos égről.	4
V. De Ignē	V. A' Tűzről	5
VI. De Meteoris	VI. Az hegyek felett levegőkéről	7
VII. De Aquis	VII. A' Vizekről	8
VIII. De Terra	VIII. A' Földről	11
IX. De Lapidibus	IX. A' Kővekről	12
X. De Metallis	X. Az Értz-nemekről	13
XI. De Arboribus & fructibus	XI. Az élő fákról és gyümölcsök:	15
XII. De herbis	XII. A' Fűvekről	19
XIII. De Fruticibus	XIII. A' Tsemetekről	24
XIV. De Animalibus & primis de avibus	XIV. Az élő állatokról, és elsőben a' madakról	25
XV. De Aquatilibus	XV. A' Vizi állatokról	29
XVI. De Fumentis	XVI. A' Barmokról	31
XVII. De Feris	XVII. A' Vadakról	32
XVIII. De Amphibiis & reptilibus	XVIII. A' vízbé és szárazon egyaránt élő és uszúzó mászó állatakról.	35
XIX. De Insectis	XIX. A' Bogarakról	36
XX. De Homine	XX. Az Emberről	38
XXI. De corpore, & primis de membris externis	XXI. A' Testről és elsőben a' külső tagokról	41
XXII. De membris internis	XXII. A' belső tagokról	44
XXIII. De accidentibus corporis	XXIII. A' Testnek külső efe-tiről	46
XXIV. De morbis	XXIV. A' Betegségekről	49
XXV. De ulceribus & vulneribus	XXV. A' Fekelyekről és a' se-bekről.	53
XXVI. De sensibus externis	XXVI. A' külső érzékenységekr:	54
XXVII. De sensibus internis	XXVII. A' belső érzékenységekr:	57
XXVIII. De Mente	XXVIII. Az Elmeről	58
XXIX. De voluntate & affectibus	XXIX. Az akaratról és indula-tokról	60

XXX

XXX. De Mechanicis in genere	XXX. A' kézi munkás mesterségekről közönségesen	62
XXXI. De Hortorum cultura	XXXI. A' Keretek műveléséről.	63
XXXII. De Agricultura	XXXII. A' föld művelésről (ízántás vetésről, majorkodásról).	64
XXXIII. De molitura	XXXIII. Az őrlésről.	67
XXXIV. De panificio	XXXIV. A' kenyér tsinálásáról [sütésről].	67
XXXV. De pesuaria	XXXV. A' Barom paiztorságról [tsordaságról]	68
XXXVI. De Lanionia.	XXXVI. A' Mézfárosságról	70
XXXVII. De Venatura	XXXVII. A' Vadászásról	71
XXXVIII. De Piscatione	XXXVIII. Az Halászásról	72
XXXIX. De aucupio	XXXIX. A' Madarászásról	72
XL. De equinaria	XL. A' Szakácságról	73
XL. De populatōri paratura	XL. Az italoknak tsinálásáról	74
XLII. De aurigatione	XLII. A' kotsiságról avag' szeker:	76
XLIII. De nauicularia	XLIII. Az hajós mesterségről	79
XLIV. De itineribus	XLIV. Az utakról avag' járasokr:	81
XLV. De mercatura	XLV. A' Kalmárságról	84
XLVI. De vestiariis opificiis	XLVI. A' ruházatok tsinálomvekről.	86
XLVII. De vestitū generib:	XLVII. A' ruházatoknak nemeir:	88
XLVIII. De fabrilibz artifi:	XLVIII. Az áts mesterségekről	91
XLIX. De domo ejusqz partibus	XLIX. Az házról és annak részeiről	94
L. De hypocausto	L. A' szobáról	96
LI. De canaculo	LI. A' vatsoráló házról	97
LII. De cubiculo cum pertinentibus	LII. Az ágyas házról ahhoz tartozókkal együtt	100
LIII. De balneo & munatit	LIII. A' fordóról és tisztaságról	101
LIV. De conjugio & affinitate	LIV. Az házasságról és fogorságról avagy rokonságról	103
LV. De puerperio	LV. A' gyermek szülésről avag' gyermek ágyról	105
LVI. De cognatione	LVI. A' rokonságról avagy vér szerinti való atyahságról	106
LVII. De economia	LVII. Az házi gondviselésről	108
LVIII. De Urbe	LVIII. A' kerített városról	109
LIX. De Temple	LIX. A' Templomról avagy szent-egyházról	111

LX. De Ecclesia	LX. A' Sz. gyülekezetről avagy Anyafentegyházról	113
LXI. De Ethnicorum Judaeorumque superstitionibus	LXI. A' pogányoknak és a' Sidóknak hamis Isteni tiszteletekről avag' babonáságokról	115
LXII. De curia	LXII. A' Tanats házról avag' város házáról	117
LXIII. De Judiciis	LXIII. Az ítéletekről avagy törvény tettekről	118
LXIV. De maleficiis & suppliciis	LXIV. A' gonosz tettekről és büntetésekről	121
LXV. De Statu Regio	LXV. A' Királyi állapatról	124
LXVI. De Regno & regione	LXVI. Azorizágról és tartomán:	127
LXVII. De pace & bello	LXVII. A' békeségről és hadról	128
LXVIII. De Schola & institutione	LXVIII. Az iskoláról és tanításról.	137
LXIX. De Museo	LXIX. A' tanuló házról	141
LXX. De Grammatica	LXX. A' Grammatikáról avagy betűnek és szóllasnak tudományáról	143
LXXI. De Dialectica	LXXI. A' Dialektikáról avagy vetelkedésnek tudományáról	144
LXXII. De Rhetorica & Poësi	LXXII. Az ékeessen szóllásnak és vers szerzésnek mesterségéről	145
LXXIII. De Arithmetica	LXXIII. A' számvetésről	146
LXXIV. De Geometria	LXXIV. A' föld mérésről	147
LXXV. De Mensuris & ponderibus	LXXV. A' mértékekről és nehezékekről	148
LXXVI. De Optica & Pyrra	LXXVI. A' látásnak avag' nézésnek tudományáról és írásnak mesterség:	150
LXXVII. De Musica	LXXVII. A' Muzikáról avagy ének-lésnek tudományáról	151
LXXVIII. De Afrenomia	LXXVIII. A' tsillagok ízkott forgását [égbe néz:] tudományról	152
LXXIX. De Geographia	LXXIX. A' földnek le-írásáról	154
LXXX. De Historia	LXXX. Az Historiáról avagy megölt dolgeknak emlékezetiről	154
LXXXI. De Medicina	LXXXI. Az orvosi tudományról	156
LXXXII. De Ethica in genere	LXXXII. Az erköltsőknek tudományáról közönségesen	158
LXXXIII. De Prudentia	LXXXIII. Az okolságról avagy észleiségről	159

LXXXIV. De Temperantia	LXXXIV. A' Mértékletességről	163
LXXXV. De Castitate	LXXXV. A' Szüzességről	164
LXXXVI. De Modestia	LXXXVI. Az emberséges jó maga viseletéről	165
LXXXVII. De Autarceja	LXXXVII. A' magának való elégség- ről avagy elégedendőségről	169
LXXXVIII. De Justitia pri- mo commutativa	LXXXVIII. Az igazságról, először a' tserelő avagy közönséges igazságról	171
LXXXIX. De Justitia distri- buitiva	LXXXIX. Az osztogatásban való i- gazságról	173
XC. De Fortitudine	XC. Az Erősségről	176
XCI. De Patientia	XCI. A' békés türelemről avagy ízenvedésről	178
XCII. De Constantia	XCII. Az Alhatatóságról	179
XCIII. De Amicitia & Hu- manitate	XCIII. A' Baratságról és emberség- ről	180
XCIV. De Candore	XCIV. A' szívbéli tisztaságról avagy tisztá hívségről	184
XCVD. De conversatione erudita	XCIV. A' tudománykodásról	186
XCVI. De Ludicris	XCVI. A' játékokról és tréfás dolgokról	187
XCVII. De Morte & Se- pultura	XCVII. Az Halálról és temetés- ről	191
XCVIII. De Providentia	XCVIII. Az Istének gondviseléséről	192
CXIX. De Angelis	CXIX. Az Angyalokról	194
C. Clausula	C. Be-rekeztetés	197

INDEX.

Titulorum ordine Alphabetico.

A.		Autarceja		87
Accidentibus corporis. ti- tula	23	Aucupio		39
Agricultura.	32	Aurigatione		42
Amicitia & hum. nitate, titulo	93	B.		
Amphibius & reptilibus	18	Balneo & mundicia		53
Angelis	99	C.		
Animalibus & Avibus	14	Candore		94
Aquatilibus	15	Castitate		85
Aquis	7	Clausula		100
Arboribus & fructibus	11	Canaculo		51
Arithmetica	73	Cognitione		56
Astronomia	78	Constantia		92
		Conversatione erudita		95
		Conjugio & affinitate		54

Coqui-

Coquinaria	40	M.		
Corpore & membris ex- ternis	21	Maleficiis & suppliciis		64
Cubiculo	52	Mechanics in genere		30
Curia	62	Medicina		21
D.		Membris internis		22
Dialectica	71	Mensuris & ponderibus		75
Domo ejusq; partibus	49	Mente		28
E.		Mercatura		45
Ecclesia	60	Metallis		10
Elementis	3	Meteoris		6
Ethnicorum fudeorumque superstitionibus	32	Modestia		36
Ethica in genere	82	Molitura		33
F.		Morbis		24
Fabrilibus artificiiis	48	Morte & Sepultura		97
Feris.	17	Musae		77
Firmamento	4	N.		
Fortitudine	90	Navicularia		43
Fruticibus	13	O.		
G.		Oeconomia		57
Geographia	79	Optica ac pictura		76
Geometria	74	Ortu mundi		2
Grammatica	70	P.		
H.		Pace & Bello		67
Herbis	12	Panificio		34
Historia	80	Patientia		91
Homine	20	Pecunia		35
Hortorum cultura	31	Piscatione		38
Hypocausto	50	Potentiorum paratura		41
I.		Providentia		98
Ignis	5	Prudentia		83
Infectis	19	Puerperio		55
Introitu	1	R.		
Leineribus	44	Regno & Regione		66
Judiciis	63	Rhetorica & Poese		72
Jumentis	16	S.		
Justitia commutativa	88	Sensibus externis		26
Justitia Distributiva	89	Sensibus internis		27
L.		Schola & Institutione		62
Lanionia	36	Statu Regio		63
Lapidibus	9	T.		
Ludicris	96	Temperantia		84
		Templa		59
		Terra		2
		T.		

	V.		Ulcusibus & vulneribus	45
De	Venatura	37	Voluntate & affectibus	29
	Vestiaris officii	46	Urbe.	58
	Vestium generibus	47		

T A B L A

Az A-B-C-nek rendi szerént.

	Agyas Háznál tit.	52	Emberséges jó maga vise-	
	Akaratról és Indulatokr.	29	lésről	86
	Anyafizetegy háznál	60	Erősségről	90
	Alhatatóságról	92	Erkölcstöknek tudományá-	
	Angyalokról	99	ról közönségesen	82
	Astronomiáról avagy Tsilia-		Ertz nemekről	10
	gok izokott fogását vizsgáló		külső Erzekenségekről	16
	tudományról	78	beisó Erzekenségekről	27
	Aats mesterségekről	48	Élcségségről	83
	Atyafiuságról	56	F.	
	B.		élő Fákrol és Gyümölcstök-	
	pogányoknak és Sidóknak		ról	11
A'	Babonaságokról	61	A' Fekélyekről és a' Sebek-	
Az	Baratságról és emberségr.	93	ról	25
	Barmokról	16	Földről	8
	Barom Páztorságról	35	Föld mérésről	74
	Békeségről és Hádról	67	Földnek le-írásáról	79
	Be-rekeztés	100	Föld mivelésről	32
	Bé-menetel	1	Feredőről és Tisztaság-	
	Betegségekéről	24	ról	53
	Bogarakról	19	Füvekről	12
	Büntetésekéről és Gonofz-		G.	
	Tételekről	64	Geographiáról avagy Föld-	
	D.		merésről	74
	Dialektikáról	71	Geometriáról avagy Föld-	
	E.		nek le-írásáról	79
	tsillagos Egről	4	házi Gondviselesről	57
	Ekelien szollásról avagy		Istennnek Gondviseleséről	98
	Rhetorikáról	72	Gonofz tételekről és Bün-	
	Elméről	28	tetésekéről	64
	Elő állatokról	14	Grammatikáról	70
	Eltető állatokról	13	Gyermek szülésről, avagy	
	Emberről	20	Gyermek ágyról	55
			szent	

	szent Gyülekezetről	60	dományáról	76
	Gyümölcstökkről és élő Fák-		hegyek felett Levögökr.	6
	ról	11	M.	
	H.		Madarakról	14
	Hádról és Békefélségről	67	Madarászásról	32
	Hajos mesterségről	43	Magának való elégedendő-	
	Halálról és Temetésről	97	ségről	87
	Halászásról	38	Mértékekről	75
	Házasságról és Sogorság-		Majorkodásról	72
	ról	54	Mértékletefélségről	84
	Házról és annak részei-		kézi munkás Mesterségek-	
	ról	49	ról	30
	ágyas Háznál	52	Mészárosaságról	36
	tanuló Háznál	69	Mulikáról	77
	vatsoráló Háznál	51	N.	
	Házi gondviselesről	57	Nézésnek avagy Látásnak	
	Historiáról	80	tudományáról	76
	I.		O.	
A'	Játékos dolgokról	96	A' Okoságról	83
Az	Igazságról, előfzer tserelő		Az Országrol és Tartományr.	66
	avagy közösködő Igaz-		Oskoláról és Tanításról	68
	ságról	88	örlésről	33
	olztogatásban való Igazsá-		Orvosi Tudományról	87
	rol	89	P.	
	Indulatokról, és Akarat-		barom Páztorságról	35
	ról	29	Pogányoknak Isteni tiszté-	
	Italoknak tsinálásáról	41	letekről	60
	Itélésokról	63	R.	
	K.		Rhetorikáról avagy ékeffen	
	Kalmárságról	45	szollásról	72
	Kenyér tsinálásról	34	Rokonságról	56
	Kép-írásnak mesterség-		Ruházarokat tsináló mi-	
	ról	76	vekről	46
	Kerteknek miveléséről	31	Ruházatoknak neveiről	47
	Kézi Mesterségekről	30	S.	
	Királyi állapatról	65	Szakatságról	40
	Kotsifiságról	42	Számvetésről	73
	Kövekről	9	Szántásról vetésről	32
	L.		Sebekről és Fekélyekről	25
	Látásnak vagy nézésnek tu-		Sebekről és Fekélyekről	42
			szent	

Szentegyházról	59	Tréfas dolgokról	96
Sidoknak Isteni tisztele- tekről	61	Tsillagos égről	4
Szobárol	50	Tsillagok szokott forgását vizsgáló tudományról	78
Sogorságról	54	Tsemetekről	13
Sütésről, Kenyér tsinálás- ról	34	Tsordasságról	35
Születésről	55	Tsuszó maszó állatokról	18
Szüzetéségről	85	Tűrésről	91
T.		Tűzről	5
külső Tagokról	21	V.	
belső Tagokról	22	Vadakra	17
A ^o Tanács házról	62	Vadászásról	37
Az ^o Tanításról és Oskoláról	68	kerített Városról	58
Tanuló házról	69	Város házról	51
Tartományról és Ország- ról	66	Vatsoáló házról	51
tudos Tárfalkodásról	95	Vers írásról avagy szer- zésről	72
Temetésről és Halálról	97	Világnak eredetiről avagy Teremtéséről	2
Templomról	59	Vizekről	7
Teremtéséről é' világnak	2	Vizi állatokról	15
Tesről	21	Vizben és szárazon egya- ránt élő állatokról	18
Tcftnek külső esetiről	23	Utakról avagy Uti járások- ról	44
szűbéli Tisztaságról	94		
Törvény telelekről	63		

~~Paulus Viski Anno 1709~~

Pauli Viski

Currence Anno Christi

1709.

Geni 4to et Viski

ES

Hic liber est meus
post mortem nescio

Cujus Debeturini

Script anno
1709

Pauli Viski
Digne
Annam
Viski

